

Taina Peltonen

LOPUN ALUN ELOA
Resilienssi romahdustietoisten elämäntavoissa ja
maailmankuvissa

Johtamisen ja talouden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2020

TIIVISTELMÄ

Taina Peltonen: Lopun alun eloa: resilienssi romahdustietoisten elämäntavoissa ja maailmankuvissa
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Johtamisen ja talouden tiedekunta, Ympäristöpolitiikka ja aluetiede
Marraskuu 2020

Tutkielmassa tarkastellaan "romahdustietoisten" ihmisten elämäntapoja ja maailmankuvia. Työssä selvitetään, millaista resilienssiä nämä sivilisaation romahdusta todennäköisenä pitävät ihmiset tuottavat. Aineisto koostuu viidestä kesällä 2019 tehdystä haastattelusta. Kyseessä ovat sisäpiirihaastattelut, sillä tutkimuksen tekijä lukeutuu itsekin romahdustietoiseihin. Haastattelut on analysoitu teoriaohjaavaa sisällönanalyysia käyttäen. Tutkielman taustalla vaikuttaa planetaarinen ekokriisi, joka on eksistentiaalinen uhka nykysivilisaatiolle. Tutkimusaihe on humanistiselle tieteenfilosofiselle lähestymistavalle tyypillinen, mutta filosofisina inspiraation lähteinä tutkielmalle ovat toimineet posthumanismi ja syväekologia. Teoreettisen viitekehyksen muodostavat resilienssin, elämäntavan ja maailmankuvan käsitteet. Tarkastelussa ovat haastateltavien elämäntavoissa ja maailmankuvissa ilmenevät resilienssin ulottuvuudet ja piirteet, kuten ylläpitävä resilienssi, sopeutuvuus ja muuntuvuus. Romahdustietoisten elämäntapoja ja maailmankuvia pohditaan myös psykologisen resilienssin sekä resilienssin radikaalien tulkintojen valossa.

Haastateltujen elämäntavat ovat osa ekologisten elämäntapojen kirjoa. Niihin kuuluu useimmilla maalle muuttaminen ja elämän vähittäinen yksinkertaistaminen. Romahdustietoiset hakevat elämässään itselleen sopivia kompromisseja romahdukseen varautumisen ja nykyjärjestelmään kytkeytymisen välillä. Haastateltujen resilienssi syntyy osin itsestään, ekologisen elämäntavan ja esimerkiksi syväekologisten näkemysten tuloksena. Resilienssiä tuottavat myös tietoiset strategiat, kuten omavaraisuusasteen kasvattaminen ja maailmankuvan kehittäminen. Yksinkertaisempi elämäntapa ja omavaraistumispyrkimykset luovat niin aineellista kuin aineetontakin resilienssiä. Ne kasvattavat riippumattomuutta teollisesta sivilisaatiosta ja vaativat jatkuvaa taitojen kehittämistä. Maailmankuvissa ja suhtautumisessa romahdukseen tuli esiin myös psykologisen resilienssin puolia, kuten tilanteen realistinen hyväksyminen. Romahdustietoisten resilienssiä heikentävät esimerkiksi ympäristöahdistus, elämäntapojen marginaalisuus ja yhteisön tuen puute. Nämä aiheuttavat henkistä kuormitusta ja rajoittavat muun muassa omavaraistumisen mahdollisuuksia.

Romahdustietoisten elämässä on nähtävissä lukuisia resilienssin puolia. Kaikki haastatellut olivat kuitenkin monin tavoin aineellisesti riippuvaisia nyky-yhteiskunnasta. Romahdustietoisten resilienssissä korostuu sopeutuvuus: resilienssin aineettomat puolet sekä toimiviin kompromisseihin ja oikea-aikaisiin muutoksiin pyrkiminen. Muuntuvuutta ja muuntumisvalmiutta ilmeni lähinnä romahdustietoisten maailmankuvissa. Yksilötasolla onkin vaikeaa saada aikaan kokonaisvaltaista muuntumista, elleivät laajemmat rakenteet muutu. Tulosten perusteella jatkotutkimusta tarvitaan resilientistä yhteisöllisyydestä ja maailmankuvallisesta muuntuvuudesta. Olisi myös kehitettävä sellaisia tutkimustapoja, jotka itsessään lisäävät resilienssiä ekokriisin ja romahdusten aikana.

Avainsanat: resilienssi, romahdus, varautuminen, omavaraisuus, ekologinen elämäntapa, syväekologia

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYS

1 Johdanto.....	1
1.1 Iso kuva: planeetan kriisitila tutkimuksen taustalla.....	2
1.2 Romahdusteoriat.....	3
1.3 Nykyinen romahdusuhka.....	6
1.4 Reaktiot uhkakuviin eri tasoilla.....	8
1.5 Tutkimustehtävä.....	12
2 resilienssi, elämäntapa ja maailmankuva käsitteinä.....	14
2.1 Resilienssin käsitteen tausta ja kehitys.....	14
2.2 Resilienssin ulottuvuudet.....	15
2.3 Psykologinen resilienssi.....	22
2.4 Resilienssin kritiikki ja radikaalit tulkinnat.....	24
2.5 Resilienssin muodot, tasot ja osa-alueet tässä tutkimuksessa.....	27
2.6 Elämäntapa ja maailmankuva.....	29
3 Aineisto ja tutkimusmenetelmä.....	34
3.1 Aineisto: romahdustietoisien haastattelut.....	34
3.2 Aineiston hankinta.....	35
3.3 Tutkimusmenetelmät ja filosofiset ponnahduslaudat.....	41
4 Haastateltavien taustat ja suhde romahdukseen.....	45
4.1 Romahdustietoisien taustat.....	45
4.2 Romahdustietoisuuden synty.....	46
4.3 Näkemykset romahduksesta.....	48
4.4 Pelko, suru ja innostus: romahdukseen liittyvät tunteet ja niiden käsittely.....	54
5 Romahdustietoisien maailmankuvat.....	59
5.1 Sivilisaatio ja yhteiskunta: kritiikki ja ihanteet.....	59
5.2 Ihminen osana elollista: luontosuhde ja viisausperinteet.....	64
5.3 Romahdustietoisien maailmankuvat ja resilienssi.....	67
6 Romahdustietoisien elämäntavat.....	70
6.1 Varautuminen keskeisissä elämänvalinnoissa.....	70
6.2 Maallemuutto: itselle sopivaa elämää.....	73
6.3 Arki: monimuotoisuutta perusasioitten parissa.....	81
6.4 Romahdustietoiset kaupunkilaiset: poikkeus vahvistaa säännön?.....	88
6.5 Resilienssin ominaisuudet romahdustietoisien elämäntavoissa.....	90
7 Yhteenveto ja johtopäätökset.....	95
7.1 Romahdustietoisien maailmankuvien ja elämäntapojen keskeiset teemat.....	95
7.2 Psykologisen resilienssin avaintekijät romahdustietoisien elämässä.....	100
7.3 Romahdustietoisien resilienssin luonne.....	103
7.4 Osana panarkiaa: romahdustietoisien resilienssin rajat.....	109
7.5 Kaupunkilaiset ja maalaiset – eli milloin kannattaa toimia.....	111
8 Lopuksi.....	113
Lähteet.....	116
Liitteet.....	127
Liite 1: Haastattelurunko.....	127
Liite 2: Taustatietolomake.....	130

1 JOHDANTO

The whole concern with collapse and self-sufficiency may itself be a significant social indicator, the expectable scanning behavior of a social system under stress -- A colleague with whom I corresponded about this work inquired (facetiously I assume) whether it would be finished before our civilization collapses.

Joseph Tainter, *The Collapse of Complex Societies* (2014 [1988], 210)

Kun kolmisen vuotta sitten aloin hahmotella graduni tutkimusaihetta, oli yhteiskunnallinen keskusteluilmapiiri erilainen kuin nyt, vuonna 2020. Tiedeyhteisön yhä vakavammat varoitukset ekokriisien huomiotta jättämisen seurauksista ovat olleet viime vuosina näkyvästi esillä mediassa ja tuoneet tietoisuuden planetaarisista ympäristökriiseistä ja erityisesti ilmastonmuutoksesta yhä enemmän valtavirtaan (esim. Ripple ym. 2017; 2020). Eräänlaisena vedenjakajana voisi nähdä syksyllä 2018 julkaistun IPCC:n raportin Pariisiin ilmastopimuksen asettamien rajojen mukaisen 1,5 asteen lämpenemisen vaikutuksista (IPCC 2018). Muutos on näkynyt paitsi mediassa ja politiikassa käydyssä keskustelussa, myös enenevänä ennen muuta ilmastonmuutoksen torjuntaa vaativana kansalaisaktivismina.

Keväällä 2020 tätä tutkielmaa kirjoittaessani alkoi COVID-19 pandemia. Yhtäkkiä kriisi, poikkeustila, varautuminen, omavaraisuusaste ja erilaiset romahdukset olivat kaikkien huulilla ja dominoivat päivänpolitiikkaa. Tätä kirjoittaessa ei ole vielä selvinnyt, miten koronavirus vaikuttaa pitemmällä aikavälillä ihmiskuntaan ja elonkehään. Julkisuudessa on esiintynyt erilaisia arvioita siitä, muuttaako koronavirus politiikkaa, taloutta ja ihmisten käyttäytymistä pysyvästi, vai onko kyseessä tilapäinen järjestelmän häiriö, jonka jälkeen palataan entiseen kasvun malliin (ks. esim. Kiviniemi 2020). Jotkut ovat nähneet tämän lopun alkuna myös demokratian kannalta: poikkeustilan julistaminen avaa tietä kansallisvaltioiden harjoittamalle kovemmalle kontrollille olosuhteiden tulevaisuudessa kriisiytyessä esimerkiksi ilmastonmuutoksen seurauksena (esim. Eskonen 2020). Nykytilanteessa sivilisaation romahdukseen uskovien ihmisten maailmankuvaa ja elämäntapaa kartoittava tutkielma ei kenties enää kuulostakaan yhtä eksoottiselta kuin vielä pari vuotta takaperin. Resilienssin ja sitä luomaan pyrkivien elämäntapojen tutkiminen tuntuu sitä vastoin entistäkin ajankohtaisemmalta. Kuten Tainter yllä esittää, romahdusuhkan esille nousu keskustelussa voi liittyä järjestelmän haavoittuvuuden lisääntymiseen.

Lukijalle on hyvä kertoa heti alkuun, että näen itsekin jonkinlaisen romahduksen täysin mahdollisena ja jopa todennäköisenä tulevaisuuden skenaariona. Ruohonjuuritason rauhanomainen varautuminen kriiseihin ja mullistuksiin on mielestäni järkevää ja eettistä toimintaa nykytilanteessa.

Itse pyrin esimerkiksi opettelemaan ja harjoittamaan omavaraisuuteen liittyviä taitoja, kuten ruoan viljelyä ja säilöntää. Tutkimuksen aihe on siten lähellä omaa elämääni ja vahvasti arvojeni sanelema. Maisteriohjelmaan pyrkiessäni tavoitteenani oli viimeistään gradussa keskittyä ekokriisin kannalta merkitykselliseen aiheeseen. Toivon, että pystyn tällä tutkielmalla tuomaan edes hitusen lisää resilienssiä maailmaan, vaikkapa herättämällä lukijassa uusia ajatuksia.

1.1 Iso kuva: planeetan kriisitila tutkimuksen taustalla

Maailman tilasta on kirjoitettu ja kirjoitetaan paljon, ja tietoisuus ekokriiseistä alkaakin olla jo osa yleissivistystä. Luon kuitenkin aluksi lyhyen katsauksen eksistentiaaliseen kriisiin (Lenton ym. 2019), joka sivilisaatiotamme uhkaa ja sen takana oleviin syihin ja prosesseihin, sillä se on tausta, jota vasten tutkimustehtäväni hahmottui.

Teollinen vallankumous ja fossiilisten polttoaineiden hyödyntämiseen perustuvan kapitalismin kehittyminen ovat siirtäneet kotiplaneettamme antroposeeniin: geologiseen aikakauteen, jota määrittää ihmisen planeettaa muokkaava toiminta (esim. Crutzen & Stoermer 2000; Trischler 2016, 310). Kehityksen vauhti on kasvanut eksponentiaalisesti niin sanotun suuren kiihdytyksen tapahduttua toisen maailmansodan jälkeen (Scranton 2015, 58-59; Morton 2016, 76; WWF 2016, 5; Taylor ym. 2020, 42). Jatkuvan talouskasvun ja korkeamman materiaalisen elintason tavoittelu sekä kasvava väestö vaativat yhä kiivaampaa luonnonvarojen hyödyntämistä. Kehityksen mahdollistaneet fossiiliset polttoaineet aiheuttavat myös ilmaston lämpenemistä.

Yli 15 000 tieteentekijää varoitti hiljattain, että nykysivilisaation kehityssuuntien jatkaminen uhkaa ihmiskunnan omaa tulevaisuutta (Ripple ym. 2017). Vuonna 2019 yli 11 000 tieteentekijää puolestaan varoitti, että ilmastonmuutos tulee aiheuttamaan mittamatonta kärsimystä, ellei radikaaleihin toimiin ryhdytä heti (Ripple ym. 2020). Lajiston monimuotoisuus häviää niin nopeasti, että aikamme on määritelty kuudennen sukupuuton ajaksi (esim. Barnosky ym. 2011; Kolbert 2014). Vuonna 2019 julkaistun YK:n raportin mukaan miljoona lajia voi lähivuosina kadota maapallolta, mikä uhkaa niin ihmisen selviytymistä kuin muutakin elämää maapallolla (Leahy 2019). Monet ekosysteemit, kuten valtameret, ovat jo nyt romahduksen partaalla ylihyödyntämisen, saastumisen ja ilmaston lämpenemisen vuoksi. Lisäksi ympäristön kemikalisaatiolla voi olla vakavia seurauksia kaikelle elolliselle luonnolle. (esim. Starke, Assadourian, Prugh & Worldwatch Institute 2013; WWF 2016) Ihmisten lukumäärä kasvaa edelleen, samalla kun ruoantuotantoon sopiva maa-ala vähenee. YK:n ennusteen mukaan ihmisiä on vuonna 2050 lähes kymmenen

miljardia, yli kaksi miljardia enemmän kuin tällä hetkellä (United Nations 2017). Viljelykelpoinen maa on puolestaan hävinnyt 55 vuoden päästä täysin maapallolta, mikäli nykyiset kehityssuunnat jatkuvat (Arsenault 2014). Ilmastonmuutoskin heikentää ruoantuotannon edellytyksiä merkittävästi.

Olemme lyhyesti sanottuna ylittäneet tai ylittämässä ne kriittiset rajat, joiden sisällä meidän ja muiden lajien elämä voisi turvallisesti jatkua tulevaisuudessa (Steffen ym. 2015; Lenton ym. 2019). Monimutkaisten ihmissivilisaatioiden kehittymisen ja selviytymisen mahdollistajina ovat yleensä toimineet suhteellisen vakaat luonnonympäristön olosuhteet. Ihmiskunnan viimeaikainen toiminta on kuitenkin aiheuttanut kriisitilan useissa elämää ylläpitävissä järjestelmissä planeetallamme. Seuraavien vuosien ja vuosikymmenien aikana sekä planeettamme ekologia, että ihmiskunnan muoto tulevatkin väistämättä muuttumaan radikaalisti. Ympäristön tilan kriisiytyessä myös yhteiskuntien toiminta kriisiytyy ellei riittävän nopeita ja mittavia korjausliikkeitä onnistuta tekemään. Voi tapahtua eri laajuisia ja tyyppisiä ekologisia ja yhteiskunnallisia romahduksia. Esimerkiksi muuttuneiden ilmasto-olosuhteiden ja pölyttäjien, kasteluveden, fossiilisten polttoaineiden ja viljelyskelpoisen maan puutteen aiheuttama ruoantuotannon kriisi johtaisi todennäköisesti nälänhätiiin, pakolaisuuteen ja konflikteihin valtioiden välillä ja sisällä. (Viitala 2011, 177-180; Lähde 2013, 72-74; Ahmed 2017, 12; 38-39; Ripple ym. 2020) Koska globaali finanssitalous on luonteeltaan epävakaata, romahdus saattaa alkaa myös taloudesta (esim. Viitala 2011, 146-147; Ahmed 2017, 38). Sivilisaatioiden romahtaminen ei ole mitenkään epätavallista ihmiskunnan historiassa, vaan siitä on lukuisia esimerkkejä (esim. Tainter 2014).

1.2 Romahdusteoriat

Sivilisaatioiden romahdusta on tutkittu esimerkiksi arkeologian ja systeemiteorioiden aloilla (Meadows, Randers & Meadows 2004; Fauleit 2015, 3). Romahduksen käsite kuuluu myös ekosysteemien ja sosioekologisten järjestelmien muutosdynamikkaa kuvaaviin teorioihin. Tutkimuksen avulla on muun muassa pyritty rakentamaan malleja, jotka selittävät yhteiskuntien poliittisen ja sosiaalisen rakenteen kehitysdynamikkaa ja romahdukseen johtavia prosesseja, sekä löytämään yleistettäviä syitä sille, miksi tietyt sivilisaatiot ovat romahtaneet.

Arkeologi Joseph Tainterin *The Collapse of Complex Societies* (2014) on romahdusteorian klassikko, jossa Tainter pyrkii selittämään yleisellä tasolla sivilisaatioiden romahduksen

mekanismeja ja syitä. Tainterin teorian mukaan romahdus tapahtuu kompleksisuuden¹ marginaalisten hyötyjen vähentyessä. Kompleksisen järjestelmän eli sivilisaation ylläpitämiseen tarvitaan kompleksisuuteen nähden riittävä määrä energiaa (emt. 91). Tainter siis näkee esimerkiksi Vadénin ja Salmisen (2013) tapaan energian roolin oleellisena kompleksisten sivilisaatioiden synnyssä ja ylläpitämisessä. Tainter esittää, että tietyn pisteen jälkeen tehdyt investoinnit eri aloilla, kuten maataloudessa, energiantuotannossa tai tieteessä eivät tuota enää yhtä suurta hyötyä kuin ennen. Hyödyt pienenevät alkuun hitaasti ja sitten yhä nopeammin (Tainter 2014, 92). Yhteiskunta investoi yhä enemmän strategiaan, joka tuottaa yhä vähemmän hyötyä. Näin ollen sillä on vähemmän ylijäämää käytettävänä suurten vastoinkäymisten kohdatessa ja yhteiskunnasta tulee haavoittuvainen kriiseille. Voikin olla vain ajan kysymys, milloin ylitsepääsemätön vastoinkäyminen osuus kohdalle. (emt. 121.) Kyseessä on Tainterin mukaan siis tietynlainen kompleksisten yhteiskuntien luonteeseen kuuluva dilemma. Tämän päivän näkökulmasta ympäristön rooli on teoriassa pieni. Vaikka ekokriiseissäkin voidaan katsoa olevan kyse pohjimmiltaan sivilisaation omasta toimintalogiikasta, kenties pelkän vähenevän hyödyn lisäksi pitäisi nykytilanteessa puhua myös enenevistä haitoista, joita toiminta aiheuttaa².

Yhteiskunnallisen romahduksen mekaniikkaa on tutkittu myös ekologian tieteenalalta omaksuttujen teorioiden avulla. Holling ja Gunderson (2002) kehittivät ekologisen teorian pohjalta sosioekologisten järjestelmien³ nelivaiheisen *adaptiivisen syklin* mallin, joka selittää järjestelmien kehitysvaiheita ja dynamiikkaa (Faulseit 2015, 12). Adaptiivisen syklin kasvu- ja hyödyntämisvaiheen sekä ylläpitovaiheen aikana järjestelmän kehitys on suhteellisen ennustettavaa, hidasta ja kumulatiivista. Ylläpitovaiheen jatkuessa resurssit lukkiutuvat, systeemin joustavuus vähenee ja alttius ulkoisille häiriöille kasvaa. Lopulta sitä seuraa väistämättä omegavaihe, jossa tapahtuu kaaottinen romahdus ja resurssien vapautuminen. Tämä muuttuu nopeasti uudelleenorganisoinnin alfavaiheeksi, joka voi olla nopea tai hidas, ja jossa on mahdollisuuksia innovaatioon ja uusiin järjestelyihin. Alfavaihetta seuraa uusi kasvu- ja hyödyntämisvaihe, joka voi muistuttaa edellistä kasvun ja hyödyntämisen vaihetta tai olla merkittävästi erilainen. Syklit eivät kuitenkaan aina ole säännönmukaisia, vaan joskus järjestelmä voi siirtyä esimerkiksi ylläpitovaiheesta takaisin kasvun ja hyödyntämisen tilaan. (Walker, Holling, Carpenter & Kinzig 2004; Francis 2010, 14.)

1 Käytän sanaa kompleksinen suomennoksena englannin sanasta *complex*, jolla tarkoitetaan tässä yhteydessä monitahoista, monimutkaista.

2 Sitä paitsi, kenties olisi tarkasteltava sivilisaatiotamme myös muiden toimijoiden kuin ihmisten näkökulmasta.

3 *SES – socio-ecological systems*. Berkesin (2017, 3) mukaan sosiaalis-ekologinen (*social-ecological*) antaa molemmille osille yhtäläisen tärkeyden, kun taas sosioekologinen näkee ekologisen puolen ensisijaisena. Syväekologian hengessä sosioekologinen tuntuu osuvammalta käsitteeltä tässä tutkielmassa.

Adaptiivisen syklin teoriaa on sovellettu sosioekologisiin järjestelmiin muun muassa menneiden sivilisaatioiden kehityskulkuja tutkittaessa. Ylläpitovaiheessa olevan sivilisaatio on altis romahdukselle, koska tuolloin yhteiskunta lukkiutuu tiettyihin toimintamalleihin ja menettää joustavuuttaan ja sopeutuvuuttaan. Tätä voitaisiin verrata Tainterin teorian vaiheeseen, jossa marginaalinen hyöty vähenee ja yhteiskunta joutuu investoimaan yhä enemmän tuottojen pienentyessä, mikä johtaa ylijäämän supistumiseen ja kasvavaan haavoittuvuuteen. Berkes (2017, 1-2) esittää, että koska ympäristöongelmat liittyvät monimutkaisilla tavoilla toisiinsa ja ihminen ja luonto ovat keskinäisriippuvaisessa suhteessa, maapalloa kannattaa tarkastella kompleksisena adaptiivisena systeeminä. Voitaisiinkin kysyä, missä vaiheessa sykliä planeettamme tällä hetkellä olisi tämän teorian näkökulmasta.

Tainterin mukaan yhteiskunnan romahtaessa siinä ilmenee nopea, merkittävä sosiopoliittisen kompleksisuuden väheneminen. Tainter näkee romahduksen ennen muuta *poliittisena* prosessina. (Tainter 2014, 4) Myös arkeologi Ronald Faulseit luonnehtii romahdusta nopeaksi, muutaman sukupolven aikana tapahtuvaksi sosiopoliittisen kompleksisuuden vähentymiseksi tai tietyn poliittisen järjestelmän sortumiseksi (Faulseit 2015, 5). Romahduksen piirteitä ovat auktoriteetin ja keskitetyn hallinnon ja vallan murtuminen sekä perinteisen eliitin katoaminen, paikallistuminen, asutuksen siirtyminen ja väestön pieneneminen (Renfrew 1984, 367-369, viitattu Faulseit 2015, 5; Tainter 2014, 10-12). Tainter toteaa, että romahtaneessa yhteiskunnassa järjestelmä pienenee pienimmälle mahdolliselle tasolle ja yhtenäisyys korvautuu keskenään kilpailevilla yksiköillä. Jäljelle jääneiden populaatioiden on tultava omavaraistemiksi kuin mitä on useaan sukupolveen nähty. ‘Paikalliselta tasolta katsottuna maailma kutistuu, ja horisontin takana odottaa tuntematon.’ (emt., 20⁴)

Faulseit (2015, 6) ehdottaa kuitenkin yhteiskunnallista muuntumista (*societal transformation*) kattotermiksi, jonka alla on monia vaihtoehtoja, mukaan lukien romahdus. Paine yhteiskuntaa kohtaan ei nimittäin aina johda romahdukseen. Lisäksi jopa kaikkein katastrofaalisimmissakin yhteiskunnallisissa romahduksissa ihmiskunnan historiassa, kuten eurooppalaisten Amerikkojen valloituksesta seuranneissa, on Faulseit mukaan aina jonkinlaista sosiaalista jatkuvuutta, esimerkiksi perheyksikössä (emt. 16). Myös McAnany ja Yoffee (2010) kritisoivat esimerkiksi Jared Diamondin (esim. 2005) populaaritieteellisten teosten ruokkimaa käsitystä romahduksesta absoluuttisena ja apokalyptisenä tuhona ja toteavat, että tällainen romahdus on itse asiassa varsin

4 Suomenos minun (T.P.)

harvinainen ilmiö sivilisaatioiden historiassa. Heidän mukaansa yhteiskuntia, niitäkin, jotka ovat 'romahtaneet', luonnehtii pikemminkin selviytyminen ja uudelleenjärjestyminen. McAnany ja Yoffee näkevätkin resilienssin ja jatkuvuuden menneitä yhteiskuntia olennaisesti luonnehtivana piirteenä. Tässäkin tutkielmassa käsitteenä keskeinen resilienssi (ks. 2. luku), tarkoittaa järjestelmän kykyä imeä itseensä häiriöitä ja uudelleenorganisoidua muutosten keskellä säilyttäen olennaiset toimintonsa, rakenteensa, identiteettinsä ja palautemekanisminsa (Walker, Holling, Carpenter & Kinzig 2004, 4; Poijula 2019, 173).

1.3 Nykyinen romahdusuhka

Nykyisen, teollisen sivilisaation romahdusuhka on tiedostettu jo vuosikymmeniä. Kylmän sodan vuosikymmeninä monet näkivät ydinsodan tai -onnettomuuden vakavimpina ihmiskunnan ja muun elollisen olemassaoloa uhkaavina tekijöinä. Vaikkeivät ydinteknologian aiheuttamat uhat ole kylmän sodan loppumisen myötä poistuneet, viime vuosikymmeninä ympäristökriisit, erityisesti ilmastonmuutos ja lajikato, ovat nousseet keskustelussa niiden ohi. Rooman Klubin suurta julkisuutta saanut Kasvun rajat -raportti ennusti 1970-luvun alussa mallinnosten pohjalta, että materiaalisen kasvun jatkaminen johtaisi seuraavan sadan vuoden aikana sivilisaation romahdukseen luonnonvarojen liikakäytön seurauksena (Meadows, Meadows, Randers & Behrens 1972). Raportin ennusteet ovat 2000-luvulla tehdyn seurantatutkimuksen mukaan pitkälti toteutumassa (Turner 2008).

Romahduksen näkökulmasta nykytilanteessa on useita erityispiirteitä edeltäviin sivilisaatioihin verrattuna. Yksilön saatavilla on tieteen ja tietoverkkojen ansiosta valtava määrä tietoa eri tasoista kehityskuluista ympäri maailman. Teknologisen kehityksen ja luonnonympäristön muutoksien nopeus ja mittakaava ovat ennennäkemättömiä ihmiskunnan historiassa. Erityistä haavoittuvuutta nykypäivänä tuottaa maailmanlaajuinen talouden yhteennivoutuneisuus, jonka seurauksena perustarpeiden kuten energian ja ruoan saannin tyydyttämiseen tarvitaan usein globaaleja toimintaketjuja. Esimerkiksi suomalaisen yhteiskunnan omavaraisuusaste on viime vuosikymmeninä laskenut lähes kaikilla tuotannonaloilla, ja huoltovarmuuden kannalta avainasemassa oleva maatalous on nykyisin valtaviin ulkoisten tuotantopanosten, erityisesti fossiilisen energian, varassa. Lisääntyneen liikkuvuuden ja globalisoituneen talouden haavoittuvuus on tullut selkeästi ilmi nykyisen COVID-19 -pandemian leviämisessä ja vaikutuksissa. Useat ympäristökriiseistäkin ovat nyt globaaleja, kun ennen ihmisten tuottamat ekokatastrofit rajoittuivat paikalliselle tasolle.

Mihinkään menneeseen asiintilaan ei ole paluuta jo siksikin, että maailman väkiluku ja elämää ylläpitävien järjestelmien tila ovat nyt täysin erilaiset kuin ennen teollisen vallankumouksen alkua (Lähde 2013, 24-28). Lisäksi nykysivilisaatio kattaa koko planeetan, joten sitä ei voi väistää siirtymällä muualle. Toisaalta, vaikka nykytilanteessa on omat erityispiirteensä, yhtäläisyyksiä menneisiin yhteiskuntiin ja niiden toimintadynamiikkaan on myös paljon. Redman ja Kinzig (2003) huomauttavat ihmisten olevan mieleltään ja fyysisiltä ominaisuuksiltaan hyvin samanlaisia kuin menneidenkin sivilisaatioiden aikana. Myös menneiden sivilisaatioiden jäsenet kohtasivat todellisia ympäristökatastrofeja, jotka pakottivat heidät esimerkiksi hylkäämään asuinsijansa (Redman & Kinzig 2003; Tainter 2014, 213-214), ja esimerkiksi saarikulttuurien asukkaat ovat voineet olla tilanteessa, jossa he eivät voi paeta uhkia muuttamalla muualle. Siksi arkeologia ja historia ovat tärkeitä myös nykyisiä romahdusnäkyymiä tarkasteltaessa.

Vaikka nykysivilisaation ongelmat ovat olleet tiedossa jo kymmeniä vuosia ja ympäristötuhoista ja suoranaista katastrofeistakin ovat varoittaneet eri alojen tieteenekijät ja vaikutusvaltaiset ajattelijat (esim. Fromm 1977, 18-23; Linkola 1989; Leslie 1996; Meadows ym. 2004; Bendell 2019a, 5-6), vallitsevia kehityssuuntia ei olla saatu käännettyä. Tähän syynä on osin se, että sosiotekniset järjestelmät ovat tyypillisesti luonteeltaan stabiileja ja muutosta vastustavia (Brown & Vergagt 2016, 311). Viime vuosikymmenien aikana on tuotettu polkuriippuvuutta investoimalla vahvasti tietynlaiseen infrastruktuuriin esimerkiksi energian tuottamisessa ja jakelussa. Nykytilanteella onkin hitausvoimaa – inertiaa, joka estää muutosten tekemistä (Lähde 2013, 27-28). Koska uutiset ja tutkimukset ympäristön tilasta eivät ole johtaneet niihin perustavanlaatuisiin muutoksiin, joita nyt tarvittaisiin kaikilla inhimillisen toiminnan osa-alueilla, äänenpainot niin tiedeyhteisössä kuin mediassakin ovat muuttuneet yhä synkemmiksi (ks. esim. Ripple ym. 2017; Barkham 2018; Lehtinen 2019; Ripple ym. 2020). Useiden tulkintojen mukaan romahduksesta voi nähdä jo nykyajassa viitteitä: prosessi on jo käynnissä (esim. Meadows ym. 2004; Steffen ym. 2015; Bendell 2018). Pahimmillaan romahdus voi tapahtua pian, nopeasti ja globaalissa mittakaavassa (Meadows ym. 2004; Tainter 2014, 214).

Monet ajattelijat näkevät ympäristökriisien johtuvan pohjimmiltaan nykyisessä sivilisaatiossa vallalla olevasta ihmiskeskeisestä kulttuurista, joka on sivilisaation kehityskulkuja säätelevän dynamiikan ja sen rakenteiden taustalla. Tämän näkemyksen mukaan kyse ei ole pelkästään teknisistä ratkaisuista ympäristöongelmiin tai edes talouden ja politiikan rakenteiden uudistamisesta. Vaaditaan arvojemme, todellisuuskäsityksemme ja luontosuhteemme

kokonaisvaltaista muuttamista: ihmisen ensisijaisuuden kyseenalaistamista ja ihmislajin laskeutumista itselleen rakentamaltaan jalustalta. (esim. Naess 1989; Zerzan 2005; Salminen & Vadén 2013, 2018; Scranton 2015; Morton 2016.) Bendellin (2019a, 6) mukaan emme tarvitse reformia vaan vallankumouksen, jonka olisi tapahduttava yhteiskunnallisten rakenteiden lisäksi jokaisen ihmisen pään ja sydämen tasolla. Ennen tätä muutosta ei voida saavuttaa aidosti kestävästä yhteiskuntaa, jossa elollisen kokonaisuus on etusijalla määrittäen myös ihmistoiminnan eri osaluokkia. Joidenkin arvioiden mukaan tällaiset todelliset muutokset aidosti kestävässä elämäntapaan ja arvoihin mahdollistuvat kuitenkin vasta kriisien realisoituessa ja rakenteiden murtuessa (ks. Roos 1988, 55; Assadourian 2014).

1.4 Reaktiot uhkakuviin eri tasoilla

1.4.1 Järjestelmän reaktiot romahdusuhkiin

Valtaapitävät taloudelliset ja poliittiset tahot eivät toki ole uhkakuville täysin sokeita. Monet toimijat niin ylikansallisella, kansallisella kuin paikallisellakin tasolla ovat kehittäneet strategioita esimerkiksi ilmastonmuutoksen aiheuttamiin kriiseihin varautumiseksi ja muutoksiin sopeutumiseksi. YK tekee laajalti tutkimusta ja käytännön työtä kasvattaakseen sopeutuvuutta ilmastonmuutokseen (esim. UNFCCC 2020). Suomessa Huoltovarmuuskeskus pyrkii turvaamaan yhteiskunnan toiminnan vakavien kriisien ja poikkeustilojen aikana. Suomessa ylläpidetään muun muassa viljan ja polttoaineiden varmuusvarastoja, joita tosin on 2000-luvun aikana pienennetty (Vanninen 2017), ja edellytetään joidenkin avainalojen kuten energia-alan toimijoilta valmiussuunnittelua häiriötilanteiden varalle (Huoltovarmuuskeskus 2020). Lisäksi valtiollisella tasolla Suomella on viime vuosina tuotettu lukuisia tulevaisuuden muutoksiin ja uhkiin sopeuttamiseen ja varautumiseen tähtääviä ohjelmia ja strategioita kuten Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (Turvallisuuskomitea 2017) ja Kansallinen ilmastonmuutokseen sopeutumis suunnitelma (Mäkinen, Sorvali, Lipsanen & Hildén 2019) sekä Hyvösen ym. (2019) toimintasuosituksia sisältävä tutkimus suomalaisen yhteiskunnan kokonaisresilienssistä.

On kuitenkin kysyttävä, ovatko tällaiset suunnitelmat ja toimet riittäviä edellä esitettyihin kehityskulkuihin ja uhkaskenaarioihin nähden. Kysymys on aiheellinen ensinnäkin siksi, että Huoltovarmuuskeskuksen ja muiden valtiollisten tahojen kriisivalmiussuunnittelu on kohdistunut ennen muuta lyhytaikaisiin häiriöihin, ei pitkäkestoisiin tai pysyviin kriisitiloihin, joita ekokriisit kuten ilmastonmuutos tuottavat. Toiseksi voidaan kysyä, onko näin laajaa, kompleksista ja nopeasti

kehittyvää tapahtumien vyyhtiä mahdollista ylipäättään hallita perinteisin politiikan keinoin, vaikka halua olisikin. Olemassa olevissa suunnitelmissa kyllä tunnustetaan monimutkaisuuden asettama haaste ja nähdään resilienssi joustavana sopeutumisenä muutoksiin, ei niinkään muutosten hallitsemisena tai estämisenä. Ei ole kuitenkaan vielä olemassa paljoakaan tietoa siitä, miten hyvin tällainen sopeutuminen toimii käytännössä laajojen ja pitkäkestoisten kriisien tapahtuessa. Nykyinen koronaviruspandemia voikin tuottaa tässä suhteessa arvokasta tietoa. Kolmanneksi strategiat ja ohjelmat rakentuvat useimmiten ajatukselle nykyisen talousjärjestelmän ja yhteiskuntamuodon jatkuvuuden turvaamisesta. Jos edellä esitetyt ajatukset siitä, että ihmiskunnan selviytymiseen vaaditaan koko nykysivilisaation muodon ja periaatteiden muuttumista pitävät paikkansa, valtiollisten ja ylikansallisten suunnitelmien pitäisi myös tähdätä tällaiseen radikaaliin kulttuuriseen murrokseen, mitä ne eivät yleensä ottaen tee.

1.4.2 Sivilisaatiokriittisyys ja yksilötason reaktiot romahduksen uhkaan

Sivilisaatioiden romahdusta ennustavia kansalaisia ja ihmisryhmiä on varmasti ollut yhtä kauan kuin sivilisaatioitakin. Ihmiset ovat voineet perustaa näkemyksensä erilaisiin havaintoihin ympäröivästä todellisuudesta, teorioihin, uskonkappaleisiin tai vaikkapa luonnonilmiöistä tulkitsemiinsa enteisiin. Tainter toteaa, että romahduksen ainainen kiehtovuus sivilisaatioiden jäsenille perustuu pelkoon siitä, että omaa sivilisaatiota kohtaisi vastaava kehityskulku kuin menneinä aikoina tuhoutuneita sivilisaatioita. Mielenkiinto menneitten sivilisaatioiden romahduksia kohtaan on laajalti jaettua nykypäivänäkin. (Tainter 2014, 2-3.)

Teollista sivilisaatiota on kritisoitu alusta lähtien sen tuhoisiksi nähdyistä kehityssuunnista (esim. Thoreau 2004). Kriittisyys on usein yhdistynyt katoavan tai menneen, luonnonläheisemmän elämäntavan ihannointiin ja tietynlaiseen asketismiin, elämäntavan vapaaehtoiseen yksinkertaisuuteen sekä syväekologisiin arvoihin (esim. Naess 1989; Nearing & Nearing 1989; Saaristo 1994; Jacob 1997; Thoreau 2004). Kriittisyys sivilisaatiota kohtaan ei kuitenkaan aina ole yhtä kuin sivilisaation romahduksen ennustaminen, vaikka kriitikot saattavat usein nähdäkin, että kehityskulut johtavat *lopulta* sivilisaation tuhoon, ellei riittäviä korjausliikkeitä tapahdu. Edellä totesin, että menneinä vuosikymmeninä teollisessa sivilisaatiossa on pelätty esimerkiksi ydinsodan tai resurssien liikakäytön aiheuttamaa tuhoa ihmiskunnalle. Viime vuosina ajatus oman sivilisaatiomme lähitulevaisuuden romahduksen mahdollisuudesta on jälleen noussut pinnalle ekokriisitietoisuuden valtavirtaistumisen myötä. Dystopiateemat ovat suosittuja myös populaarikulttuurissa. Koska kyseessä ovat globaalin mittakaavan kehityskulut, tilanne voi aiheuttaa

yksilössä avuttomuuden tunnetta, pelkoa ja ahdistusta (Pihkala 2017, 82). Vaikka päätöksenteon ja arkiymmärryksen pohjana on usko edelleen jatkuvaan talouskasvuun ja ihmiskunnan edistykseen, monien kansalaisten luottamus tulevaisuuteen horjuu (Kunnallisalan kehittämissäätiö 2019). Onkin esitetty, ettei nykyihmisillä ja erityisesti nuorisolla ole enää mahdollisuutta sellaiseen positiiviseen tulevaisuususkoon, omassa elämässään tai laajemmin, kuin edellisillä sukupolvilla. (ks. esim. Myllyniemi 2016, 36; Lehtinen 2019; Yildirim 2019).

Osa ihmisistä reagoi uhkaaviin tulevaisuudenkuviin toiminnalla, kuten kansalaisaktiivisilla, jolla pyritään painostamaan päättäjiä ja yritysmaailmaa esimerkiksi tehokkaampaan ilmastomuutoksen torjuntaan. Elokapina (ks. <https://rebellion.global>) on esimerkki kansainvälisestä ekokriisien seurauksena syntyneestä ruohonjuuritason liikkeestä, joka vaatii radikaaleja muutoksia yhteiskuntajärjestykseen ja kulttuuriin romahduksen estämiseksi. Myös yksittäiset ihmiset muuttavat elämäänsä ekokriisitietoisuuden seurauksena. Omatoiminen varautuminen romahdukseen voi ilmetä pyrkimyksenä omavaraisuusasteen kasvattamiseen. Tainterin (2014, 121) mukaan pienenevän marginaalihyödyn tilanteessa irtaantuminen yhteisöstä tulee tietyille yhteiskunnan osalle houkuttelevaksi vaihtoehdoksi: kun infrastruktuuri rapistuu, verot nousevat ja kansalta vaaditaan silti yhä enemmän, monet kompleksisen yhteiskunnan sosiaalisista yksiköistä näkevät riippumattomuuden itselleen entistä edullisempänä strategiana.

Omavaraisen elämäntavan suosio on jälleen viime vuosina kasvanut, mikä Suomessa näkyy esimerkiksi kymmenissä omavaraista elämäntapaa käsittelevissä blogeissa (ks. esim. Omavaraisuus.org) ja Facebook-ryhmissä⁵. Lisäksi Valtimolle on perusteilla Omavaraopisto, jossa voi opiskella omavaraisempaan elämäntapaan tarvittavia taitoja (www.omavaraopisto.fi). Omavaraistumisen motiivit ovat kuitenkin moninaisia, esimerkiksi ekologisuuteen tai elämänlaatuun liittyviä, eikä tietoisuus romahduksen uhasta välttämättä kuulu niihin (esim. Österåker 2016). Kaikki omavaraisempaan elämään pyrkivät eivät haluakaan nähdä omaa elämäntapaansa pelkkänä varautumisena katastrofeihin (esim. Nordlund 2020). Omavarainen elämäntapa ei siis aina liity romahdusuhkiin, vaikka omavaraistuminen onkin yleinen varautumisstrategia. Ympäristöahdistusta tutkinut Panu Pihkala näkee varautumis- ja selviytymistaitojen kehittämisen ja omavaraisuuden ja kriisivalmiuden kasvattamisen pienin askelin merkittävinä yksilötason vastauksina ympäristökriisiin ja toteaa tällaisen toiminnan parhaimmillaan herättelevän myös laajempia joukkoja varautumiseen ja kestävämmän elämäntavan tarpeeseen (Pihkala 2017, 219, 251).

⁵ Suurimmassa näistä, 'Omavaraistalous ja -taloudet Suomessa, käytännön asioita', oli marraskuussa 2020 noin 6800 jäsentä.

Toisaalta erityisesti yhdysvaltalaisessa kontekstissa survivalismin alakulttuuria luonnehtii väkivaltaisiin romahdusskenaarioihin varautuminen taitojen kartuttamisen lisäksi esimerkiksi bunkkereita rakentamalla ja aseita ja muita tarvikkeita varastoimalla (esim. Lamy 1996; Mitchell 2002; Rantanen 2015). Pihkala (2017, 219) näkeekin, että vaikka varautumistaitojen kasvattaminen on hyödyllistä, varsinaisilla survivalistisilla liikkeillä on riski kehittyä karuiksi ”vahvin selviytykseen” -tyyppisiksi pienryhmiksi. Myös Tainter (2014, 210) huomioi jakautuneisuuden enemmän ja vähemmän väkivaltakeskeisiin varautujiin (yhdysvaltalaisessa kontekstissa): enemmän väkivaltaskenaarioihin keskittyvät romahdukseen varautujat varastoivat aseita ja ruokaa ja hankkivat sotilaallisia taitoja. Maltillisemmat puolestaan pyrkivät vähentämään riippuvuuttaan teollisesta sivilisaatiosta esimerkiksi kasvattamalla oman ruokansa, tekemällä omat vaatteensa ja rakentamalla omat asumuksensa.

Tulevaisuuteen varautumisen voisi nähdä osana ihmisen luontaista, lajityypillistä toimintaa, perusinhimillisyyttä (Rantanen 2015, 13-14). Esimerkiksi suomalaisessa agraariyhteiskunnassa aivan keskeistä on ollut talveen varautuminen. Nykyään vaikkapa eläkesäästäminen on arkinen tapa varautua tulevaan. Tällainen varautuminen toki eroaa varautumisesta eksistentiaaliseen sivilisaation mullistukseen, jossa koko nykyisen elämäntavan aineellisen ja henkisen pohjan ajatellaan murtuvan. Nykyajan romahdusvarautujat elävät materiaalisesti yltäkyläisessä yhteiskunnassa, joten vaikkapa varastoimista voi harjoittaa huomattavasti laajemmin kuin entisaikaan. Kuitenkin mahdolliset muutokset ja mullistukset ovat niin suuria, etteivät valtavat ruoka- ja tarvikevarastotkaan välttämättä takaa parempia selviytymismahdollisuuksia. Vaikka varautumista kaikkina aikoina harjoitetaankin turvallisuuden takaamiseksi, epävarmuus omasta selviytymisestä säilyy: kaikkeen ei voi varautua, sillä tulevaisuus on tuntematon.

1.4.3 Haastateltavani: romahdustietoiset

Tarkasteluni kohteena tässä tutkielmassa ovat siis ihmiset, jotka pitävät sivilisaation romahdusta vakavasti otettavana ja todennäköisenäkin tulevaisuudennäkymänä. Heidän lähtökohtanaan on, etteivät kotivaran⁶ tapainen lyhytkestoisiin häiriöihin varautuminen tai yhteiskunnan turvallisuutta ylläpitävät instituutiot välttämättä riitä takaamaan yksilöiden ja yhteiskuntien selviytymistä tulevilla kriiseissä ja romahduksissa. *Romahdustietoisuus* on termi, jota yksi haastateltavistani käytti kuvaamaan itseään ja maailmankuvaansa. Mielestäni se sopii luonnehtimaan kaikkia

⁶ Kotivaralla tarkoitetaan poikkeustilanteiden varalta kotiin hankittavia tavaroita ja elintarvikkeita (SPEK 2018).

haastateltavia. Ennen haastatteluja puhuin heistä 'varautujina', mutta totesin sittemmin, että koska 'varautuminen' ja 'varautajat' on suoria käännöksiä englanninkielisistä, ennen muuta yhdysvaltalaisessa kontekstissa käytetyistä 'prepping' ja 'preppers' -termeistä, ne eivät aivan vastaa haastateltavieni katsomuksia ja elämäntapoja. 'Preppaus' kumpuaa kyllä romahduksen uhkan tiedostamisesta. Se on usein yksilö- ja perhekeskeistä toimintaa, jota yhdysvaltalaisessa kontekstissa luonnehtivat kuluttaminen, tavaroiden ja varusteiden haaliminen, aseet ja väkivallan uhkakuvat (Rantanen 2015, 7-10).

Preppaus on melko lähellä survivalistisia näkemyksiä ja strategioita, ja termien käytössä onkin päällekkäisyyttä. Survivalismi on kuitenkin erityisesti 1990-luvulla liitetty väkivaltaa ja rasismia puoltaviin näkemyksiin, kun taas preppaus liitetään usein juuri materiaalikeskeiseen varautumiseen (Lamy 1997; Rantanen 2015, 10-12). Haastateltavieni romahdustietoisuudesta kumpuavat elämäntavat ja -valinnat ovat jo tässä pienessä joukossa keskenään erilaisia, eivätkä kaikilta osin sovi materiaaliin ratkaisuihin ja tietynlaisiin uhkakuviin keskittyvään 'preppaukseen'; eivät myöskään survivalismiin. Romahdustietoisuus myös korostaa katsomuksellisten ja aineettomien tekijöiden merkitystä konkreettisten, materiaalisten varautumisstrategioiden rinnalla tai sijasta. Romahdustietoisuus on lisäksi arvolutautunut käsite viitattaessaan ajatukseen siitä, että romahdus on todellinen ilmiö, josta osa ihmisistä on tietoisia, (valta)osa taas ei.

1.5 Tutkimustehtävä

Tarkastelen tässä tutkielmassa romahdustietoisien elämäntapoja ja maailmankuvia, ja niissä ilmeneviä resilienssin ulottuvuuksia ja osa-alueita. Kyseessä on haastatteluihin ja niitä täydentäviin havaintoihin ja lomakkeisiin perustuva laadullinen tutkimus, jonka tulokset olen analysoinut sisällönanalyysiä käyttäen. Tutkimusotteessa on humanistisia piirteitä sen keskittyessä ihmisten kokemusmaailmaan ja käsityksiin. Kuitenkin (tieteen)filosofista inspiraatiota olen ammentanut posthumanismista ja syväekologiasta.

Maalla asujia ja yksinkertaista elämäntapaa on tutkittu jo paljon eri maissa, myös Suomessa. Miksi tutkia romahdustietoisia ja heidän resilienssiään? Ovatko he jotenkin erityinen joukko resilienssin kannalta? Massan (1993, 91) mukaan ekologisten elämäntapojen tutkimus on tärkeää, sillä se tarjoaa tavan päästä ympäristötietoisuuden pintaa syvemmälle ja pohtia ekologisempaan elämäntapaan siirtymisen todellisia mahdollisuuksia. Brown ja Vergragt (2016, 309, 315) esittävät, että tulevaisuuden kriisien vaikutuksia voisi hieman pehmustaa se, että ihmisten hyvinvoinnin

käsitys on vähemmän sidoksissa aineelliseen kulutukseen. Niinpä vähemmän materiaalisiin arvoihin sidottua hyvinvointia on tärkeää tutkia nyt kun olemme sivilisaationa eksistentiaalisessa kriisissä ja tilamuutoksen edessä (ks. Moses 2020). Folken ym. (2010) mukaan planetaarisen systeemin lähestyessä kynnyksarvoja, joiden ylittäminen voi aiheuttaa pakotetun muutoksen nykyisestä vakaustilasta, tarvitaankin tutkimusta siitä, miten voidaan tietoisesti muuntaa planetaarisen järjestelmän resilienssiin vaikuttavia systeemejä. deVerteuil & Golubchikov (2016, 150) esittävät, että resilienssin transformatiivisuus voi kenties toteutua parhaiten juuri pienessä mittakaavassa, josta se voi sitten levitä laajemmalle. Yhtenä perusteluna tutkimukselle voikin nähdä mahdollisuuden tarkastella resilienssin ja muuntuvuuden luomisen mahdollisuuksia ruohonjuuritasolla (Folke ym. 2010; Brown ja Vergragt 2016, 309).

Tutkimustehtävänäni on selvittää, *millaista resilienssiä romahdustietoiset tuottavat ja miten*. Tarkastelussani ovat resilienssin eri ulottuvuudet, kuten yleinen ja erityinen resilienssi, säilyttävä resilienssi, sopeutuvuus ja muuntuvuus, sekä resilienssin osa-alueet, esimerkiksi monimuotoisuus, modulaarisuus ja innovaatio. Resilienssiin liittyvän panarkian käsitteen kautta tarkastelen romahdustietoisten resilienssiä mahdollistavia tai rajoittavia rakenteellisia, eri mittakaavoissa vaikuttavia tekijöitä. Resilienssin moniulotteiseen käsitteeseen sekä elämäntavan ja maailmankuvan käsitteisiin paneudun tarkemmin seuraavassa luvussa. Kolmannessa luvussa kerron tutkimuksen menetelmistä ja tutkimusprosessista. Neljännessä, viidennessä ja kuudennessa luvussa esittelen analyysin tuloksia tutkimuskysymyksen kannalta, ja seitsemännessä luvussa teen yhteenvedon analyysistä ja vedän johtopäätökseni tutkimuksesta. Viimeisessä, kahdeksannessa luvussa reflektoin tutkimuksen onnistuneisuutta ja pohdin jatkotutkimuksen kohteita.

2 RESILIENSSI, ELÄMÄNTAPA JA MAAILMANKUVA KÄSITTEINÄ

Tässä tutkielmassa tarkastelen romahdustietoisuuteen kytkeytyviä elämäntapoja ja maailmankuvia resilienssin näkökulmasta. Resilienssi on paitsi laajalti käytetty ja moniulotteinen, myös osin ristiriitainen ja kritisoitu käsite. Siksi on syytä käydä läpi käsitteen taustoja ja eri tapoja määrittellä resilienssiä, sekä käsitettä kohtaan esitettyä kritiikkiä. Esitän oman näkökulmani resilienssiin ja ne resilienssin muodot, osa-alueet ja tasot, joihin keskityn tässä tutkimuksessa. Luvun lopuksi luon katsauksen elämäntavan ja maailmankuvan käsitteisiin.

2.1 Resilienssin käsitteen tausta ja kehitys

Resilienssi⁷ voidaan laajasti määrittellä dynaamisen systeemin kyvyksi sopeutua onnistuneesti häiriöihin, jotka uhkaavat sen toimintaa, elinkelpoisuutta tai kehitystä (Masten 2014, 6-7; Brown 2016, viitattu Berkes 2017, 5). Resilienssiä voidaan tarkastella eri mittakaavoissa ja yhteyksissä: elollisista elottomiin ja yksilöstä kompleksisiin globaaleihin järjestelmiin. Sanan resilienssi juuri on latinan verbissä *resilire*: ponnahtaa, hypätä takaisin (Masten 2014, 6-7). Fysiikan alalla termillä viitataan materiaalin kimmoisuuteen ja iskunkestävyyteen. Resilienssin käsite on viime vuosikymmeninä yleistynyt eri tieteenalojen teorioissa ja käytännön sovelluksissa. Käsitettä käytetään muun muassa ekologiassa, psykologiassa, arkeologiassa, kestävyystieteessä, kehitysprojekteissa etenkin köyhissä maissa, turvallisuusalalla ja katastrofinhallinnassa (Keck & Sakdapolrak 2013, 5; Bourbeau 2018, 1-3;). Resilienssin määritelmä vaihtelee alojen välillä, eikä yksimielisyyttä sen merkityksestä aina ole yksittäisen tieteenalan sisälläkään (Faulseit 2015, 6).

Ekologisessa systeemiajattelussa resilienssillä tarkoitetaan ekosysteemien epälineaarista palautumis- ja mukautumisdynamiikkaa. Crawford Holling (1973) esitti urauurtavassa työssään, että toisin kuin aiemmin oli ajateltu, ekosysteemit eivät ole luonteeltaan staattisia ja tasapainoon pyrkiviä vaan dynaamisia, jatkuvasti muuntuvia systeemejä. Näillä systeemeillä on lukuisia

⁷ Resilienssi on suomennettu muun muassa joustavuudeksi, kimmoisuudeksi, pärjäävyydeksi, lannistumattomuudeksi, sopeutumis-, selviytymis-, muutos-, toipumis- ja palautumiskykyisyydeksi, muutosjoustavuudeksi, mukautumisvalmiudeksi, kestävyudeksi, sisuksi, sitkeydeksi, sinnikkyudeksi, plastisuudeksi, murtumisen vastustuskyvyksi sekä kriisikestävyudeksi. Mikään näistä ei ole vakiintunut yksinomaiseen käyttöön. (Hyvönen ym. 2019, 4; Poijula 2019, 16) Sen sijaan resilienssi on vakiintunut anglismi suomen kielessä (Hyvönen ym. 2019, 15).

mahdollisia lopputiloja, joihin ne voivat päätyä eri alkutiloista käsin (Haila & Levins 1992, 82-83). Tutkimuksen painopiste siirtyi Hollingin teorian myötä ekosysteemien kykyyn palautua häiriöistä, jotka alettiin nähdä olennaisena osana systeemien dynamiikkaa: enemmän sääntönä kuin poikkeuksena (Cote & Nightingale 2013, 476, 478; Keck & Sakdapolrak 2013, 6).

Resilienssin käsite levisi ekologian puolelta sosioekologisten järjestelmien (SES) tutkimukseen vuosituhannen vaihteen tienoilla (Keck & Sakdapolrak 2013, 7; Berkes ym. 2017, 5). Sosioekologisessa resilienssissä on kyse ihmisten ja luonnon näkemisestä monimutkaisina keskinäisriippuvaisina järjestelminä eri mittakaavoissa, paikallisesta globaaliin (Folke ym. 2010; Cote & Nightingale 2013, 477). Resilienssiajattelussa korostuu holistinen näkemys ihmisen ja luonnon suhteista, muutos, sekä eri tasojen kehityskulkujen *ennustamattomuus*, kompleksisuus ja 'sotkuisuus' (Cote & Nightingale 2013, 478). Adaptiivisen syklin käsite (ks. Johdanto, 1.2) kuvaa sosioekologisten systeemien kehitysvaiheita ja dynamiikkaa. Sosioekologisiin järjestelmiin sovellettuna resilienssissä korostuikin alkuaikoina sopeutuvuus (*adaptability*). Sosioekologisen resilienssin muutosulottuvuus (*transformability*) puolestaan on korostunut myöhemmissä vaiheissa vastauksena resilienssiä kohtaan esitettyyn kritiikkiin. (Keck & Sakdapolrak 2013, 7)

2.2 Resilienssin ulottuvuudet

2.2.1 Systemisen resilienssin keskeiset piirteet ja panarkian käsite

Systemistä resilienssiä on kuvattu prosessina, lopputuloksena tai tarvittaessa aktivoituvana piilevänä ominaisuutena (Pojjula 2019, 173). Ominaisuusnäkökulmassa korostetaan usein kykyä sietää häiriötä ja palautua nopeasti sitä edeltävään tilaan eli välitöntä iskunkestävyyttä. Prosessinäkökulmassa puolestaan aikajana on pidempi, muutoksiin mukautumista vaaditaan ja vaikutuksia on vaikea ennustaa. (Bourbeau 2018, 14; Hyvönen ym. 2019, 19.) Holling ja Gunderson kutsuvat näitä resilienssin eri muotoja insinööriresilienssiksi ja ekosysteemiresilienssiksi. Insinööriresilienssille on ominaista tasapainon ja tehokkuuden ylläpitäminen ja nopea palautuminen häiriöistä, kun taas ekosysteemiresilienssi merkitsee pitkän aikavälin kykyä sopeutua ja muuntua sellaisten häiriöiden edessä, jotka estävät paluun aiempaan asiantilaan. (Holling & Gunderson 2002; Ostrom 2004; Folke ym. 2010; Faulseit 2015, 7). Gunderson ja Holling (2002) näkevätkin resilientin systeemin piirteinä kyvyn (1) ottaa vastaan shokkeja ja paineita (2) itseorganisoitua ja (3) mukautua ja oppia – siis sekä insinööri-, että ekosysteemiresilienssin.

Resilienssin muotoa voi määritellä myös sen mukaan, kohdistuuko se vain tiettyihin, tunnistettuihin uhkakuvuihin vai kaikkiin mahdollisiin, myös ei-ennakoitavissa oleviin uhkiin (Walker & Salt 2006, 120-121). Jälkimmäinen on yleistä resilienssiä, kun taas tiettyihin, esimerkiksi ennen koettuihin kriiseihin ja uhkiin kohdistuvaa resilienssiä nimitetään erityiseksi (Walker & Salt 2006, 120-121; Folke ym. 2010; Hyvönen ym. 2019, 6). Ihmistenvälisiin suhteisiin ja ihmisten ja ryhmien ominaisuuksiin keskityttäessä puhutaan sosiaalisesta resilienssistä. Sosioekologisen systeemin käsite puolestaan laajentaa näkökulmaa pelkästä ihmistoiminnasta käsitykseen ihmisen ja muun luonnon yhteenliittyneisyydestä. Resilienssin voi siis hahmottaa systeemin kokonaisominaisuutena, ei pelkästään sosiaaliseen tai ekologiseen aspektiin liittyvänä (Berkes 2017, 5).

Eräs keskeinen resilienssiin liittyvä käsite on *panarkia*. Panarkia on käsitteellinen malli, joka kuvaa ihmisten ja luonnon muodostamien kompleksisten systeemien dynaamista järjestymistä ajassa ja tilassa (Allen, Angeler, Garmestani, Gunderson & Holling 2014, 578). Sisäkkäiset adaptiivisten syklien hierarkiat vaikuttavat toisiinsa vakauttavasti tai epävakauttavasti (Redman & Kinzig 2003; Faulseit 2015, 13). Esimerkiksi resurssien lukkiutumisen ja haavoittuvuuden kasvun vaihe laajemmalla tasolla voi estää pienemmän tason regeneratiivisuutta (Francis 2010, 14-15). Näin yksilötason resilienssiä rajoittaa laajemman yhteiskunnallisen tason haavoittuvuus, kuten globaalin markkinatalouden rakenteet ja heilahdukset, riippuvuus fossiilista polttoaineista ja ympäristökriisit. Toisaalta pienen mittakaavan muuntuvuus tuottaa laajemman tason resilienssiä: esimerkiksi yhteisöjen transformatiivisuus vaikuttaa positiivisesti planetaarisen tason (*Earth System*) resilienssiin (Folke ym. 2010). Vaikka panarkian käsitteessä korostuu hierarkisuus, se ei siis ole staattinen, vaan eri tasoiset adaptiiviset syklit toimivat eri aikamittakaavoissa ja vaikuttavat dynaamisesti toisiinsa (Allen ym. 2014, 578).

Berkesin (2017, 5-6) mukaan ekologiasta omaksutun panarkian käsitteen soveltaminen sosioekologiseen todellisuuteen on kuitenkin osoittautunut hankalaksi. Ekologiassa nähdään panarkiassa olevan hitaita, ison mittakaavan syklejä, joiden sisällä on nopeita, pienemmän mittakaavan syklejä. Sosioekologisessa todellisuudessa tasot eivät kuitenkaan ole toisistaan erillisiä, ja ilmiöt saattavat hyppiä tasojen yli: vaikuttaa toisiin, mutta eivät toisiin. Berkes näkee panarkian myös deterministisenä mallina, jossa toimijuus häipyy.

2.2.2 Ylläpitävä, sopeutuva ja muuntuva resilienssi

Tässä tutkielmassa pidän resilienssiä kattokäsitteenä, jonka alle sijoittuvat sen keskeiset ulottuvuudet: *ylläpitävä resilienssi*, *sopeutuvuus* ja *muuntuvuus* (ks. esim. Folke ym. 2010; Keck ja Sakdapolrak 2013, 19; vrt. Walker ym. 2004). Ylläpitävä resilienssi, sopeutuvuus ja muuntuvuus nivoutuvat toinen toisiinsa panarkian eri mittakaavoissa (Folke ym. 2010). Nämä kolme resilienssin ulottuvuutta ovat yhteydessä häiriön voimakkuuteen ja tuottavat erilaisia tuloksia: ylläpitävä resilienssi säilyttää nykytilaa, sopeuttava johtaa vähittäiseen muutokseen, ja muuntuva tuottaa radikaalin tilamuutoksen (Berkes 2017, 5). Näihin käsitteisiin erottamattomasti liittyvä ongelma on se, että ne ovat luonteeltaan melko epätarkkoja, ja kapeisiin määritelmiin pyrkiminen voikin olla epätarkoituksenmukaista (Walker ym. 2004).

Ylläpitävä resilienssi vastaa resilienssin määritelmässä lähinnä järjestelmän kykyä sietää häiriötä, ja on pikemminkin ominaisuus kuin pitkän aikavälin prosessi. Kiinteällä eli luontaisella resilienssillä viitataan infrastruktuurin kaltaisiin olemassaoleviin fyysisiin piirteisiin, jotka parantavat kriisistä selviytymistä (Hyvönen ym. 2019, 16-17). Sosiaalisen resilienssin vastaavat, pärjäämisominaisuudet, ovat reaktiivisia ja 'imeyttäviä' toimia, joiden avulla ihmiset pärjäävät ja selviytyvät välittömistä uhkista niiden resurssien avulla, joita heillä on suoraan käytössään (Keck ja Sakdapolrak 2013, 10-11).

Sopeutuvuus puolestaan on sosioekologisen järjestelmän kykyä oppia, yhdistää kokemuksia ja tietämystä ja sopeuttaa reaktioitaan muuttuviin ulkoisiin ja sisäisiin prosesseihin ja muospaineisiin, jotta systeemi voisi jatkaa kehitystään nykyisellä vakausalueella. Systeemi siis muuttuu vähittäin säilyttäen kuitenkin identiteettinsä, olennaiset toimintonsa, rakenteensa ja palautemekanisminsa. (Folke ym. 2010; Berkes ym. 2017, 5.) Walkerin ym. määritelmän mukaan sopeutuvuus tarkoittaa systeemin toimijoiden kykyä vaikuttaa resilienssiin, eli SES:ssä ihmisten⁸ kykyä hallita resilienssiä. Walker ym. näkevätkin sopeutuvuuden lähinnä systeemin sosiaalisena elementtinä, eli hallintaa toteuttavien yksilöiden ja ryhmien toimintona. Yleisesti sopeutuvuutta edistävä resilienssi kattaa yhteisöjen sosiaaliset ja kulttuuriset piirteet, jotka tehostavat sopeutumista kriisissä ja edistävät itseorganisoitumista ja järjestäytymistä myös kriisin jälkeen (Hyvönen ym. 2019, 6; 17-18). Hyvönen ym. (2019) korostavatkin 'mukautuvaa oppimista' resilienssin tärkeänä ominaisuutena. Berkesin (2017, 6) mukaan sopeutuminen on jatkuva ongelmanratkaisuprosessi, jossa vuorovaikutus ja oppiminen ovat keskiössä.

8 Vaikka sosioekologisen systeemin käsitteen lähtökohtana onkin synergistinen ja koevolutiivinen käsitys 'ihmisistä luonnossa', ei siitä erillään (ks. esim. Berkes 2017, 3; Bourbeau 2018, 9), on käsite kuitenkin sekä ihmisen erityisyyttä korostava, että ihmiskeskeinen. Toimijoiksi käsitetään yleensä vain ihmiset.

Muuntuvuus on kykyä luoda kokonaan uusi järjestelmä, kun ekologiset, taloudelliset tai sosiaaliset (mukaan lukien poliittiset) olosuhteet tekevät olemassa olevan järjestelmän kestävämmäksi (Walker ym. 2004). Muutos voi olla joko toimijoiden tietoisesti tuottamaa tai olosuhteiden pakosta tapahtuvaa, riippuen SES:n muuntumiskyvystä. Sivilisaation romahdus on äärimmäinen esimerkki olosuhteista johtuvasta siirtymästä. Pienemmässä mittakaavassa transformatiivinen muutos voi merkitä esimerkiksi kotitalouden tulonlähteiden tai tietyn alueen elinkeinorakenteen siirtymistä uudelle pohjalle (Berkes 2017, 5). Muuntuvuus on kykyä tuottaa uutta ennen kokeilemattomista lähtökohdista. Uusia muuttujia tuodaan mukaan tai niiden annetaan ilmaantua. Muutokset leviävät eri tasojen läpi ja voivat muuntaa koko panarkian kaikkine siihen kuuluvine adaptiivisine sykleineen. (Walker ym. 2004) Muutos siirtää järjestelmän uuteen tilaan ja eri kehityssuuntaan (Folke ym. 2010). Järjestelmän identiteetti muuttuu, ja usein sen mukana instituutiot, käytösmallit ja kulttuuri (Berkes ym. 2017, 5).

Tapaustutkimusten valossa SES:n transformatiivisessa muutoksessa on kolme vaihetta: valmistautuminen muutokseen tai SES:n valmistaminen muutokseen, siirtymän ohjaaminen hyödyntämällä kriisiä mahdollisuusikkunana muutokseen ja uuden sosioekologisen järjestelmän resilienssin rakentaminen. Transformatiiviset muutokset rakentuvat eri mittakaavoista löytyvälle resilienssille: pienempien tasojen transformatiivinen muutos tuottaa laajempien tasojen resilienssiä, ja on puolestaan itse riippuvainen muiden tasojen resilienssistä. (Folke ym. 2010.) Transformatiivinen muutos merkitsee usein muutoksia SES:n havainnointitavoissa ja merkityksissä, sosiaalisten verkostojen rakenteissa, toimijoiden välisissä suhteissa mukaan lukien johtajuus, poliittiset ja valtasuhteet ja institutionaaliset järjestelyt (Folke ym. 2010). Siihen voi kuulua institutionaalinen muutos, teknologiset innovaatiot, käyttäytymisen muutokset ja kulttuuriset siirtymät. Usein transformatiivisessa muutoksessa kyseenalaistetaan arvot, uskomukset ja oletukset. (Berkes 2017, 5.)

Systeemin toimijoiden tietoisesti tuottama laajemman mittakaavan transformatiivinen muutos voi kuitenkin olla sosiaalisesti mahdotonta hyväksyä tai liian kallis toteutettavaksi. Tämän vuoksi muuntuvuutta olisi Folken ym. (2010) mukaan hyvä tuottaa kokeilun ja oppimisen kautta pienemmissä järjestelmissä, jolloin muutos voisi levitä asteittain panarkian läpi. Brown ja Vergragt (2016, 309) näkevätkin kulutusyhteiskunnan transformatiivisen muutoksen tapahtuvan todennäköisimmin alhaaltapäin 'soluttautuen' - prosessina, jossa uudet mallit leviävät vähittäin pienistä lokeroista laajemmalle. Vahvan identiteetin tai kulttuuriset uskomukset omaavassa SES:ssä voidaan muutostarpeen hyväksymiseksi kuitenkin tarvita häiriö tai kriisi. Tämä muistuttaa

johdantoluvussa esitettyä ajatusta siitä, että laajamittainen siirtymä kestäväan elämäntapaa mahdollistuu vasta kriisien ja romahdusten kautta. Resilienssiajattelussa kriisit voivatkin näyttäytyä myös tilaisuuksina uudelleenarvioida nykytilannetta, mobilisoida ihmisiä, yhdistää kokemusta ja tietoa oppimisen avuksi ja luoda uusia keksintöjä ja ratkaisuja. Kriisit voivat tuottaa uudenlaista sopeutuvuutta tai transformatiivisen muutoksen. (Folke ym. 2010; Keck & Sakdapolrak 2013, 9)

2.2.3 Resilienssin ulottuvuuksien väliset erot ja jännitteet

Halutun nykyisen järjestelmän resilienssin ylläpitämisen ja muuntumiskyvyn rakentamisen välillä on jännite tuleviin tunnettuihin ja tuntemattomiin häiriöihin varauduttaessa. *Resilienssin ja sopeutumiskyvyn paradoksin* (Redman & Kinzig 2003) mukaan poliittiset resilienssistrategiat ovat usein vastakkaisia kulttuurisiin (ylisukupolvisiin) resilienssistrategioihin nähden. Lyhyen aikavälin resilienssipyrkimykset saattavatkin pitkällä aikavälillä johtaa romahdukseen, mikäli hitaasti muuttuvat avaintekijät jätetään huomiotta (Holling & Gunderson 2002, viitattu Ostrom 2004, 489). On olemassa lukuisia esimerkkejä SES:stä, jotka ovat lukkiutuneet tiettyihin toimintatapoihin ja olleet kyvyttömiä muuttumaan ennen kuin on liian myöhäistä. Tällaisia ovat esimerkiksi suolaantuneet maanviljelysjärjestelmät. (Walker ym. 2004.)

Walkerin ym. (2004) mukaan sopeutuvuutta ja muuntuvuutta tuottavissa ominaisuuksissa näyttäisi olevan yhteneväisyyttä. Jaettuja ominaisuuksia ovat esimerkiksi monimuotoiset ja runsaat luonnon ja rakennetut pääomat. Pearson ja Pearson (2012) puolestaan esittävät, että resilienssin ja muuntumiskyvyn ominaisuudet voivat olla joskus yhteneväisiä, mutta ne voivat olla myös erilaisia. Resilienssi on sisäänpäinsuuntautunutta ja pyrkii olemassaolevan systeemin identiteetin, palautteiden, rakenteen ja toimintojen ylläpitämiseen: nyky-yhteiskuntamme, vaikkakin kestäättömiä, ovatkin erinomaisen resilienttejä ja itseään ylläpitäviä. Muuntuminen sen sijaan vaatii satunnaista tai tarkoituksellista ulospäinsuuntautuneisuutta ja innovatiivista, 'keskipakoista' ajattelua, joka ilmenee esimerkiksi tutkijoiden ja valtioiden esittäessä siirtymistä vähähiiliseen yhteiskuntaan. (Pearson & Pearson 2012)

Toisaalta resilienssin ulottuvuuksien yhteistoiminta käy ilmi, kun ilmiöitä tarkastellaan panarkian eri mittakaavoissa (Folke ym. 2010; Berkes 2017, 5). Esimerkiksi sosiaalinen resilienssi on ymmärrettävä globaalien ja paikallisten voimien välisen vuorovaikutuksen tuotteena (Keck & Sakdapolrak 2013, 14). Ilman ymmärtämystä eri mittakaavojen toiminnasta resilienssi ja muuntuvuus voivat vaikuttaa olevan ristiriidassa keskenään. Resilienssi nähdään tällöin

menneisyyteen suuntautuneena ja uudistumisen, innovaatiot ja siirtymät uusille kehityspoluille estävänä. Resilienssissä on kuitenkin laajemmin ymmärrettynä kyse säilyttämisen lisäksi sopeutuvuuden ja muuntuvuuden välisestä dynaamisesta vuorovaikutuksesta useissa eri mittakaavoissa ja useiden eri vetovoimatekijöiden välillä SES:ssä. Tietoinen transformatiivinen muutos purkaa vanhan järjestelmän resilienssin ja rakentaa uuden systeemin resilienssiä. (Folke ym. 2010.) Eri mittakaavojen väliset suhteet ymmärtämällä nähdään siis, miten resilienssi, sopeutuvuus ja muuntuvuus ruokkivat toinen toistaan.

2.2.4 Resilienssiä rakentavat ominaisuudet

Kuten yllä on jo tullut esiin, resilienssiin liittyy joukko erilaisia, toisiaan täydentäviä ominaisuuksia – resilienssin rakennuspalikoita. Jotkut ominaisuuksista liittyvät selkeämmin tiettyyn resilienssin ulottuvuuteen, kun taas toiset voivat kuulua niin ylläpitävään, sopeutuvaan kuin transformatiiviseenkin resilienssiin. Monimuotoisuus, modulaarisuus ja tiiviit palautemekanismit ovat yleisen resilienssin avainominaisuuksia (Walker & Salt 2006, 121), ja kuuluvat niin ylläpitävään, sopeutuvaan kuin muuntuvaankin resilienssiin. Lujatekoisuus, toisteisuus ja varannot ovat puolestaan ominaisuuksia, joiden voidaan katsoa kuuluvan selkeimmin kiinteään eli ylläpitävään tai säilyttävään resilienssiin (Hyvönen ym. 2019, 16-17). Sosiaalisen resilienssin ominaisuudet: sosiaalinen pääoma, toimijuus ja osallistavuus, kuuluvat ennen muuta sopeutuvuuteen, johon kuuluvat myös kekseliäisyys ja vikkelyys. (Keck & Sakdapolrak 2013; Hyvönen ym. 2019, 16-17.) Kekseliäisyys lukeutuu myös muuntuvan resilienssin avainominaisuuksiin. Kuvailen seuraavaksi tarkemmin näitä resilienssin eri ominaisuuksia.

Monimuotoisuudella tarkoitetaan biodiversiteetin lisäksi yleensäkin vaihtoehtojen moninaisuutta systeemin sisällä, esimerkiksi taloudellisten ansio- ja elantomahdollisuuksien moninaisuutta tai monien eri ruokakasvien viljelyä monokulttuurien sijaan (Berkes 2017, 5). Näin ainakin joistakin saadaan todennäköisesti satoa, olivat kasvatusolosuhteet sitten millaiset tahansa. Mitä enemmän on tarjolla erilaisia toimintavaihtoehtoja, sitä paremmin häiriö voidaan järjestelmässä ottaa vastaan. Monimuotoisuuden puute puolestaan rajoittaa vaihtoehtojen määrää ja pienentää kykyä vastata häiriöön. Tehokkuuden kasvattaminen eli optimointi johtaa väistämättä monimuotoisuuden vähenemiseen. (Walker & Salt 2006, 121.)

Modulaarisuus tarkoittaa kykyä itseohjautuvaan toimintaan, vaikka järjestelmä ympärillä pettääkin. Modulaarisuudessa on kyse siitä, miten järjestelmän eri osat ovat yhteydessä toisiinsa: jos kaikki

osat ovat useilla tavoilla yhteydessä toisiinsa, häiriöillä on taipumus kulkeutua nopeasti koko järjestelmään. Jos taas järjestelmässä on suhteellisen itsenäisiä osajärjestelmiä, joiden osat ovat keskenään tiiviissä yhteydessä, mutta jotka ovat vain löyhässä yhteydessä toisiinsa, on osajärjestelmillä kyky jatkaa toimintaansa, kun niihin yhteydessä olevat moduulit romahtavat, ja koko järjestelmän mahdollisuus itseorganisoituvuuteen häiriön sattuessa on suurempi. (Walker & Salt 2006, 121.) Suhteellisen omavarainen paikallinen ruoantuotanto selviytyy paremmin laajempien tuotantoketjujen häiriöistä, samoin hajautettu energiantuotanto on vähemmän haavoittuvainen häiriöille kuin keskitetty (Mazur 2013, 355).

Tiiviit palautemekanismit tarkoittavat, että resilienssissä järjestelmässä toiminnan seuraukset näkyvät välittömästi. Näin systeemi havaitsee helposti muutokset eri osissaan ja pystyy reagoimaan sopivalla tavalla ennen kriittisten kynnyksarvojen ylittymistä. Instituutioilla ja sosiaalisilla verkostoilla on avainrooli tiiviiden palautemekanismissien luomisessa ja ylläpitämisessä (Walker & Salt 2006, 121). Palautemekanismissien tiiviys on ollut yleinen piirre ihmisyyhteisöissä suurimman osan historiastamme: esimerkiksi ylikalastuksen seuraukset näkyivät välittömästi paikallisyhteisön ruuansaannissa. Hallinnon keskittymisen, markkinakapitalismin ja globalisaation myötä tämä syy-seuraussuhteen ilmeisyys on löyhentynyt, ja seurauksena on ollut valtaisa resilienssin menetys. (Walker & Salt 2006, 121; Mazur 2013, 357.)

Lujatekoisuus tarkoittaa muun muassa rakennusten ja infrastruktuurin lujuuutta, ja yksilötasolla psyykkistä lujatekoisuutta (Hyvönen ym. 2019, 16-17).

Toisteisuus tarkoittaa, että järjestelmällä on monia eri tapoja suorittaa perustoimintoja, jolloin yhden osasen rikkoutuminen ei aiheuta koko systeemin romahdusta. Toisteisuuteen kuuluvat päällekkäiset varajärjestelmät ja hajasijoittaminen (Hyvönen ym. 2019, 16). Esimerkiksi internet toimii tällä periaatteella (Mazur 2013, 355).

Varantojen merkitys resilienssille puolestaan on se, että riittävä varallisuus auttaa selviytymään ja palautumaan kriiseistä. Esimerkkinä Mazur mainitsee Japanin ja Haitin erilaisen palautumisen maita koetelleista maanjäristyksistä. Toisaalta pelkästään rahallinen varallisuus ei välttämättä riitä: myös ekosysteemivarallisuus ja inhimilliset resurssit ovat tärkeitä. (emt. 355-356.)

Sosiaalinen pääoma tarkoittaa epävirallisia verkostoja ja luottamussuhteita, vastavuoroisuutta ja tukea, jotka rakentavat resilienssiä niin yksilötasolla kuin yhteisöissäkin (Mazur 2013, 356; Keck &

Sakdapolrak 2013, 11). Sosiaalinen pääoma on avainroolissa sosiaalisen resilienssin rakentamisessa ja ylläpitämisessä ja tukee innovaatiota: pelkkä verkostorakenteiden olemassaolo ilman sosiaalista pääomaa ei riitä (Keck & Sakdapolrak 2013, 11). Toisaalta sosiaaliset verkostot voivat mahdollistamisen lisäksi olla myös rajoittavia ja poissulkevia (Bohle 2006, viitattu Keck & Sakdapolrak 2013, 12; Hyvönen ym. 2019, 30).

Toimijuus on kykyä tehdä valintoja ja panna niitä toimeen. Se on keskeinen osa sosiaalista ja yksilöresilienssiä. Toimijuudessa on pohjimmiltaan kyse henkilökohtaisesta ja poliittisesta vallasta, ja resilienssissä yhteiskunnassa valta jakautuukin laajalti sen sijaan, että se keskittyisi harvoille. (Mazur 2013, 356.)

Osallistavuus on merkitykseltään lähellä toimijuutta, ja tarkoittaa vallan ja mahdollisuuksien jakamista yhteiskunnassa ja yhteisötasolla esimerkiksi keskustelemaan demokratian keinoin (emt. 356). Keck ja Sakdapolrak (2013, 12) toteavatkin, että instituutiot ja valtasuhteet, ja siten pääsy käsiksi resursseihin (esimerkiksi maa- ja metsäoikeudet), ovat avainasemassa sosiaalisessa resilienssissä. Sosiaalinen resilienssi yhdellä yhteisön tasolla ei kuitenkaan välttämättä paranna resilienssiä toisella tasolla, se siis jakautuu epätasaisesti (emt.).

Kekseliäisyys tai innovaatio tarkoittaa kykyä tuottaa uusia ratkaisuja muuttuvissa olosuhteissa, ja liittyy moniin edellä mainituista resilienssin elementeistä (Mazur 2013, 357). Kekseliäisyyteen kuuluvat myönteinen tilannesidonnainen improvisointi, kyky päättäväiseen toimintaan ja tietotaito, esimerkiksi kyky säilyttää ja siirtää olennaisia taitoja ja tietoja (Hyvönen ym. 2019, 17).

Vikkelyydellä tarkoitetaan reaktionopeutta ja kykyä tunnistaa kekseliäisyyttä edistävät resurssit nopeasti (Hyvönen ym. 2019, 18).

2.3 Psykologinen resilienssi

Psykologian alalla resilienssin käsite on ollut käytössä 1940-luvulta asti, ja psykologia kuuluukin ensimmäisiin resilienssiä käsitteellistäneisiin tieteenaloihin (Bourbeau 2018, 4-5). Traumapsykologi Soili Poijulan mukaan psykologinen resilienssi tulee esille vastoinkäymisissä ja tarkoittaa 'ihmisen kykyä sopeutua tehokkaasti stressaavaan kokemukseen, traumaan tai muuhun kohtaamaansa kielteiseen tapahtumaan' (Pojula 2019, 19). Masten ja Reed (2002, 31-32) näkevät resilienssin joukkona mitattavia persoonallisuuden ominaisuuksia, jotka ennustavat positiivista lopputulosta

toiminnassa. Tällaisia ovat kognitiivinen kyvykkyys, temperamentti, positiivinen itsetulkinta, toiveikkuus suhteessa tulevaisuuteen ja elämään yleisesti, emotionaalinen tasapaino, itsesäätelyn taito, huumorintaju ja yleinen kiinnostus asioihin. 2000-luvun puolella ymmärrys psykologisesta resilienssistä on kehittynyt edelleen, ja nykyään se nähdään enemmän prosessina kuin joukkona sisäsyntyisiä ominaisuuksia (Masten 2015; Bourbeau 2018, 6-8; Hyvönen ym. 2019). Psykologista resilienssiä ei tässä katsannossa nähdä niinkään synnynnäisenä piirteenä kuin käyttäytymisenä, ajatteluna ja toimintana, joita kuka tahansa voi oppia ja kehittää (Masten 2015, 14; Poijula 2019, 21). Resilienssin kehittyessä yksilö tai ihmisryhmä integroi kokemukset vakavista kriiseistä ja stressaavista elämänmuutoksista osaksi yksilöllistä identiteettiään (Pojula 2019, 24-5). Näkemys resilienssin prosessiluonteesta on siis viime aikoina korostunut niin systeemisen resilienssin kuin psykologisen resilienssin tutkimuksessa.

Psykologisen resilienssin eri määritelmät voidaan kiteyttää kahteen ilmiöön: *toipumiseen* ja *kestävyyteen*. Tämä vastaa pitkälti ekologian jaottelua insinööri- ja ekosysteemi-resilienssiin. Toipuminen tarkoittaa kykyä palautua tasapainoon nopeasti stressaavan tapahtuman jälkeen. Kestävyys taas on toipumisen jatkumista, henkistä kasvua ja toiminnan parantumista. Näin resilienssi kehittää myös vahvuuksia, joita ei muutoin olisi kehittynyt. (Reich ym. 2010, 4-9.) Psykologista resilienssiä voidaan tarkastella myös systeemiteorian näkökulmasta osana adaptiivisia syklejä. Yksilön resilienssi muovautuu ja muuttuu ajan myötä panarkian eri tasojen - molekyyleistä laajoihin sosioekologisiin järjestelmiin – jatkuvassa dynaamisessa vuorovaikutuksessa. (Masten 2015, 9-10.)

Psykologisen resilienssin lähiteorioihin kuuluu coping-teoria. Pihkalan mukaan ”resilientti coping” tarkoittaa toimintakyvyn säilyttävää pärjäämistä⁹. Kyse on biologisesta tai evolutiivisesta sopeutumisesta, jota voi tarkastella myös psykologisesti ja sosiologisesti: ihmisten on pyrittävä sopeutumaan uusiin olosuhteisiin – muuten heille käy huonosti (Pihkala 2017, 217-19). Resilienttiin copingiin kuuluvia piirteitä ovat muun muassa ennakointi, altruismi, tuen ja tiedon hakeminen, kriittisyys sekä luova ongelmanratkaisukyky (Clayton & Doherty 2011, 272-273; Pihkala 2017, 219). Psykologiseen resilienssiin kuuluu todellisuuden ja oman tilanteen hyväksyminen lannistumatta (mikä voi sisältää halun vaikuttaa siihen), ja kyky tuntea myönteisiä ja kielteisiä tunteita yhtä aikaa (Hyvönen ym. 2019, 29-30; Poijula 2019, 84-5). Hyvönen ym. mukaan psykologista resilienssiä kehittävät optimistisen ajattelun ja positiivisten tunteiden vahvistaminen

⁹ Berkes (2017, 5) näkee pärjäämisreaktioiden (*coping responses*) olevan vastauksia häiriöön lyhyellä aikavälillä. Ne kuuluisivat siten säilyttävään resilienssiin. Psykologisen ‘resilientin copingin’ ominaisuudet eivät kuitenkaan rajoitu lyhyen aikavälin reaktioihin.

sekä tunnetaitojen kehittäminen. Toisaalta ylipositiivisuus voi olla resilienssiä heikentävä tekijä. Tärkeää onkin valmistautuminen oikeassa suhteessa odotettavissa olevaan haasteeseen, ei liikaa eikä liian vähän. Yksilön kokonaisvaltaista resilienssiä edesauttavat myös fyysinen kunto ja terveys. (Hyvönen ym. 2019, 29-30.) Psykologista resilienssiä vähentävät henkinen ja fyysinen kuormitus, jota voivat aiheuttaa esimerkiksi syrjäytyminen ja uhkakokemukset (Hyvönen ym. 2019, 32; 36-37).

Yhteisöllä on avainrooli yksilöllisen resilienssin kehittymisen ja ilmenemisen mahdollistajana tai estäjänä (Hyvönen ym. 2019, 30-31). Yksilöresilienssiä olisikin aina tarkasteltava kontekstissaan, eli tutkittava, miten yksilön fyysinen ja sosiaalinen ympäristö edistää resilienssiä (emt. 27, 35). Sosiaalisen ympäristön merkitys stressin käsittelemisessä on korostunut viimeaikaisessa yksilöresilienssin tutkimuksessa (emt. 28). Aktiivisuus ja yhteiset uskomukset, ihmisten keskinäisriippuvuutta korostava kulttuuri, joustavuus, päättäväisyys, vahvat yhteydet yhteisön tukimekanismeihin, korkea sosiaalinen koheesio, vahvat paikallisverkostot ja kunnioitus yhteisön arvoja kohtaan ovat resilienssien ihmisten ja ryhmien ominaisuuksia (Masten 2015, 12; Hyvönen ym. 2019, 30; Poijula 2019, 17). Sosiaalinen resilienssi onkin kykyä edistää ja ylläpitää ihmistenvälisiä positiivisia suhteita ja toimia yhdessä mukautuvan kehityksen mahdollistamiseksi.

2.4 Resilienssin kritiikki ja radikaalit tulkinnat

2.4.1 Kritiikki: resilienssi status quon ja neoliberalismin palveluksessa

Resilienssin käsitettä on kritisoitu laajalti muun muassa kriittisen maantieteen ja turvallisuustutkimuksen piirissä. Kritiikin kohteena on ollut käsitteen löyhyys ja epämääräisyys, kriittisyyden puute, teknis-managerialistinen lähestymistapa, ekologisten ja sosiaalisten järjestelmien samankaltaisuuden ylikorostaminen ja sitä kautta yhteiskunnan 'uudelleenluonnollistamisen', järjestelmän valtasuhteiden ja taustarakenteiden merkityksen häivyttäminen ja rajallinen muuntuvuuspotentiaali (Cote & Nightingale 2013; Keck & Sakdapolrak 2013, 5-6; Bourbeau 2018, 13-17; Mikulewicz 2019, 269). Resilienssiä on syytetty siitä, että puolustaessaan positivistista, rationalistista ja mekanistista ajattelutapaa ja 'epäpolitisoidessaan' sosiaaliset rakenteet se peittää oleellisen eli ne valtasuhteet ja rakenteet, jotka uhan alun perin aiheuttavat (Keck & Sakdapolrak 2013, 6). Ajatus resilienssistä järjestelmän 'perustoimintojen, rakenteen ja identiteetin' säilyttäjänä voi myös olla ongelmallinen. Resilienssi ei välttämättä aina ole toivottavaa, vaan on kysyttävä: 'minkä resilienssi mille?' Huonot ja tuhoisatkin järjestelmät

voivat olla resiliентtejä, ja joskus häiriö voi olla tarpeen muutoksen aikaansaamiseksi. (Folke ym. 2010; Francis 2010, 13-14; Cote & Nightingale 2013, 479; Bourbeau 2018, 9-11; 15.)

Kritiikki on kohdistunut erityisesti resilienssin käytännön sovelluksiin kuten ilmastonmuutokseen sopeuttaviin projekteihin kehitysmaissa, esimerkiksi Maailmanpankin kehitysprojekteissa (Mikulewicz 2019). Resilienssidiskurssia on kritiikin mukaan siis käytetty vahvistamaan neoliberalistista hallintaa ja pönkittämään status quoa (Evans & Reid 2014; deVerteuil & Golubchikov 2016, 144; Hyvönen ym 2019, 19; Mikulewicz 2019). Evansin ja Reidin mukaan resilienssidiskurssi tarkoittaa subjektin “luopumista uskosta siihen, että hänellä olisi mahdollisuus varmistaa oma turvallisuutensa, ja elämän ymmärtämistä sen sijaan jatkuvana sopeutumisenä sellaisiin uhkiin ja vaaroihin, jotka eivät ole hänen hallittavissaan”¹⁰ (emt. 42). Vaikka resilienssi näyttäytyy neutraalina, se ymmärretään ominaisuutena eikä prosessina, jolloin se passivoi yksilön ja estää dynaamiset, todelliseen (esimerkiksi poliittiseen) muutokseen tähtäävät toimintatavat (deVerteuil & Golubchikov 2016, 144-145). Lisäksi resilienssiä on kritikoiden mukaan käytetty neoliberalistisessa hengessä siirtämään valtiovallan vastuuta kansalaisille ja yhteisöille, jotka jäävät oman onnensa nojaan kriisien ja epävarmuuksien keskelle (deVerteuil & Golubchikov 2016, 145; Hyvönen ym. 2019, 19). Tässä katsannossa resilienssi on yleinen psykologinen piirre tai elämänhallinnan ominaisuus, jonka avulla yksilö voi kohdata minkä tahansa epävarmuuden (Hyvönen ym. 2019, 19).

Resilienssi samoin kuin esimerkiksi kestävä kehityskin on suosiota saavuttaessaan eittämättä tullut muotisanaksi, jonka sisältö riippuu käyttäjästä ja tämän tarkoitusperistä. Käänteisesti tämä tarkoittaa kuitenkin myös sitä, että resilienssiä on mahdollista tulkita hyvinkin radikaalin muutoksen näkökulmasta (deVerteuil & Golubchikov 2016, 143, 145-146). Monitulkintaisuus voi lisäksi olla teoreettista keskustelua rikastuttava piirre, mikäli dialogia eri näkökulmien välillä tapahtuu (Bourbeau 2018, 13). On myös erotettava resilienssin teoria joistakin sen käyttötavoista esimerkiksi poliittisissa diskursseissa. deVerteuil ja Golubchikov (2016, 145) näkevätkin resilienssin kritiikistä huolimatta hyödyllisenä analyttisenä työkaluna, jolla on sekä joustavuutta että kuvailuvoimaa suhteessa sosioekonomisten systeemien monimutkaisuuteen. Bourbeau (2018, 119-122) esittää, että resilienssin käsitteellä on potentiaalia rakentaa siltoja eri tieteiden välille, jolloin mahdollistuu sellaisten ilmiöiden käsittely, jotka eivät istu selkeästi ainoastaan yhden tieteenalan piiriin.

2.4.2 Kriittinen resilienssi ja syvä sopeutuminen

¹⁰ Suomenno minun (T.P.)

DeVerteuilin & Golubchikovin (2016) *kriittinen resilienssi* haastaa käsitteen kaappaamisen uusliberalistiseen käyttöön ja toimii aktiivisesti muutoksen ja selviytymisen puolesta status quon ylläpitämisen sijaan. Resilienssin käsite ei tämän tulkinnan mukaan olekaan olemukseltaan konservatiivinen tai neoliberalistinen vaan avoin – dynaaminen eikä passiivinen (emt.; Bourbeau 2018, 123). Resilienssi ja vastarinta eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan resilienssi voi ylläpitää vaihtoehtoisia ja aiempia käytäntöjä, jotka vastustavat uusliberalismia ja valmistella transformatiivisempaa toimintaa (deVerteuil & Golubchikov 2016, 146; Bourbeau 2018, 17).

Bourbeaun (2018, 16) mukaan resilienssikeskustelun keskittyminen shokkeihin ja kriiseihin puolestaan viittaa siihen, ettei näitä, toisin kuin esimerkiksi Evans & Reid (emt.) esittävät, pidetä resilienssidiskurssissa pysyvänä olotilana vaan poikkeuksina: ihmiselämä ei ole pelkästään traumaattista yhdestä katastrofista toiseen ryömimistä tai aina seuraavan kriisin odottamista lamaan tunteena. Bourbeaun mukaan resilienssiä ei myöskään voi nähdä kaksijakoisena kyllä-tai-ei-kysymyksenä, vaan siinä on aina kyse asteesta.

Folke ym. (2010) esittävät, että myös 'syvempiä ja hitaampia' sosiaalisia muuttujia kuten identiteettiä ja maailmankuvia sekä esimerkiksi instituutioiden roolia ja valtasuhteita voidaan tarkastella suhteessa siihen, tuottavatko vai heikentävätkö ne resilienssiä. Coten ja Nightingalen (2013, 479-481) mukaan historiallisten, poliittisten ja kulttuuristen käytänteiden ja prosessien tulisikin nousta keskiöön SES-resilienssin tarkastelussa. Tämä voidaan tehdä hyödyntämällä ihmistieteiden rakennetta ja toimijuutta koskevia teorioita systeemitheorian näkökulmasta näkymättömiksi jääneiden kysymysten muodostamisessa. Tiedon ja instituutioiden käsitteiden avulla voidaan huomioida valta ja kulttuuri dynaamisina, systeemiin kuuluvina tekijöinä, joilla on rooli sopeutumisen dynamiikassa. On kysyttävä: 'resilienssiä kenelle, ja millä hinnalla muille?' (emt. 481, 484-485) Cote ja Nightingale (2013, 481-2) esittävät myös, että resilienssin tilannesidonnaisuus on otettava lukuun: resilienssiä ei siis voi arvioida ennalta käsin määriteltyjen abstraktien tekijöiden perusteella, vaan tiettyyn kulttuuriseen ja poliittiseen kontekstiin sijoittuneena.

Jem Bendell käsittelee paljon huomiota ja kiivasta keskustelua herättäneessä artikkelissaan ilmastonmuutoksen nykytilannetta ja tulevaisuusnäkyksiä, ja päätyy siihen, että olemme ihmiskuntana tilanteessa, jossa 'romahdus on väistämätön, katastrofi todennäköinen ja sukupuutto mahdollinen' (Bendell 2018, 18). Myös Bendell kritisoi resilienssin edistyskeskeistä kehystämistä.

Hänen mukaansa ilmastokriisissä tarvitaan *syvää sopeutumista*, joka on “enemmän kuin resilienssiä” - siis muutakin kuin päästöjen vähentämistä ja nykyisen teollisen kulutusyhteiskunnan jatkumiseen tähtäävää työtä (Bendell 2019c). Bendell näkee ilmastokriisin olevan se ensisijainen tekijä, joka romauttaa sivilisaatiomme, vaikka tiedostaa myös muiden ympäristökriisien merkityksen. Syvää sopeutumista voi kuitenkin soveltaa myös muihin romahdusuhkiin – onhan Bendellinkin mukaan kyse nimenomaan sivilisaation romahdukseen valmistautumisesta ja nykyelämäntavasta luopumisesta, sekä uusien olemisen tapojen löytämisestä (2019c).

Syvällä sopeutumisella Bendell viittaa radikaaliin muutokseen, eli resilienssin kielellä transformatiivisuuteen. Siihen kuuluu ’4 R:ää’: *Resilience – Relinquishment – Restoration – Reconciliation*. Bendellin kategorisoinnissa resilienssi on siis yksi syvän sopeutumisen osa-alueista, ja siihen kuuluvat ne asiat, jotka nykyjärjestelmässä ovat säästämisen arvoisia. Syvään sopeutumiseen kuuluva luopuminen (*relinquishment*) tarkoittaa sitä, että ihmisten ja yhteisöjen tulisi luopua tietyistä eduista, käytösmaalleista ja uskomuksista silloin kun näiden säilyttäminen voi pahentaa asioiden tilaa. Tällaista luopumista olisi esimerkiksi rannikkoalueilta vetäytyminen, haavoittuvien teollisuuslaitosten sulkeminen tai tietynlaiseen kulutukseen liittyvistä odotuksista irti päästäminen. Syvän sopeutumisen kolmas alue on jälleenrakentaminen (*restoration*). Sen myötä ‘ihmiset ja yhteisöt löytävät uudestaan sellaiset asenteet ja lähestymistavat elämään ja organisoitumiseen, jotka hiilivedyillä toimiva sivilisaatiomme on rapauttanut’ (Bendell 2018, 20-21). Luopumisen ja jälleenrakentamisen voi edellä esitettyjen resilienssin ulottuvuuksien valossa nähdä sopeutuvuuteen ja ehkä erityisesti muuntuvuuteen kuuluvina. Myöhemmissä teksteissään Bendell on ottanut mukaan myös ’neljännen R:n’, sovinnon (*reconciliation*), joka hänen mukaansa tarkoittaa ’rakkaudellisten reaktioiden mahdollistamista suhteessa nykyiseen ahdinkoomme’¹¹ (Bendell 2019a; Bendell 2019b, 8-9). Hänen mukaansa on tarpeen työstää sisäisiä konflikteja ja löytää sopu ja rakkaus kaikkea kohtaan. Myös Masten (2014, 12) toteaa, että esimerkiksi alkuperäiskansoilla ja entisillä lapsisotilailla sovinto- ja anteeksiantorituaalit luovat resilienssiä.

2.5 Resilienssin muodot, tasot ja osa-alueet tässä tutkimuksessa

Kuten yllä on käynyt ilmi, resilienssin merkitykset ja käyttötavat ovat niin monimuotoisia, että niihin on helppo eksyä. Esitellyissä resilienssin ulottuvuuksissa ja osa-alueissa on tähän käsitteentään liittyvää päällekkäisyyttä ja epämääräisyyttä. Suuntaviivoja on kuitenkin enemmän kuin riittävästi haastatteluaineiston tarkasteluun, ja kyseeseen tuleekin lähinnä sen rajaaminen,

11 Suomenkosminen minun (T.P.).

millaista resilienssiä etsin ja tarkastelen. Tässä tutkimuksessa pidän siis resilienssiä kattokäsitteenä, jonka alle säilyttämiseen tai ylläpitämiseen, sopeutumiseen ja muuntumis- ja uudistumiskykyyn liittyvät ominaisuudet sijoittuvat. Näen nämä ominaisuudet toisiaan tukevinä, dynaamisen ja prosessiluonteisen resilienssin eri ulottuvuuksina.

Romahdukseen liittyvää resilienssiä on tietenkin mahdotonta nykyhetkessä kaikilta osin arvioida romahdustietoisten kohdalla. Esimerkiksi psykologinen ja erityinen systeeminen resilienssi tulevat esiin osin vasta häiriön sattuessa, ja rakentuvat jo tapahtuneiden mullistusten seurauksena. Resilienssiä voidaan kuitenkin tarkastella paitsi jälkikäteen, myös suhteessa nykyhetkeen tai tulevaisuuteen (Bourbeau 2018, 14). Resilienssi on siten myös vahvasti tulevaisuusorientoitunut käsite: usein resilienssiä rakennetaan juuri suhteessa tunnistettuihin uhkiin ja riskeihin, jotka eivät ole vielä aktualisoituneet.

Tarkastelen romahdustietoisten resilienssiä ekosysteemi-insinööri- ja yleinen-erityinen-jaottelun sekä resilienssin osa-alueiden kautta, ja pohdin psykologisen resilienssin elementtien ilmenemistä aineistossa. Kyseessä ei ole psykologinen arviointi, saati diagnostiikka. Pohdin sen sijaan, miten esimerkiksi haastateltavien esiin nostamat tunteet, haasteet tai pärjäämiskeinot peilautuvat psykologisen resilienssin eri puoliin. Hyödynnän sekä sosioekologisen, sosiaalisen, että psykologisen resilienssin ulottuvuuksia tarkastellessani romahdustietoisten elämäntapoja sosioekologisina mikrotason järjestelminä, jotka sijaitsevat eri mittaluokkien järjestelmien panarkiassa (Hyvönen ym. 2019, 12). Tarkastelun kohteena on siis paitsi haastateltavien oman elämän resilienssi niin nykyhetkessä kuin myös suhteessa tulevaisuuteen, heidän vaikutuksensa laajemmin, ja toisaalta yksilötason resilienssiä rajoittavat ja mahdollistavat systeemiset tekijät eli vuorovaikutussuhteet muiden panarkian tasojen ja aikaskaalojen kanssa.

On kiinnostavaa tutkia, millainen ylläpitävän resilienssin, sopeutuvuuden ja muuntuvuuden välinen suhde on romahdustietoisten elämäntavoissa. Missä määrin heidän ratkaisunsa ovat reaktiivisia suhteessa tiedostettuihin uhkiin panarkian eri tasoilla, missä määrin uutta kulttuuria luovia? Toisin sanoen, missä määrin on kyse sietämisestä ja palautumisesta, missä määrin taas uuden oppimisesta ja luomisesta (Hyvönen ym. 2019, 15)? Millaista muuntuvuutta on ylipäänsä mahdollista luoda yksilötasolla nykytilanteessa, ennen romahdusta? Coten ja Nightingalen (2013, 483) mukaan ihmisen sopeutuvuuden muutoksiin tuottavat heterogeeniset tiedon, toimijuuden ja kontekstin väliset prosessit, joita välittävät valta, kulttuuri ja historia. Siksi on tärkeää nähdä resilienssi kontekstissaan eli ottaa huomioon kulttuuriset tekijät ja tarkastella elämäntavan ja arvojen

kokonaisuutta eikä ainoastaan rakenteita (emt. 484). Elämäntapa ja arvot ovat tämänkin tutkielman keskiössä, ja luonkin seuraavaksi katsauksen elämäntavan ja maailmankuvan käsitteisiin oman tutkimustehtäväni näkökulmasta.

2.6 Elämäntapa ja maailmankuva

2.6.1 Elämäntavan ja maailmankuvan käsitteet

J.P. Roos on elämäkerroissa ilmenevien aihepiirien perusteella määritellyt elämäntavan kokonaisuudeksi, jonka osa-alueita ovat yksilön tai perheen elämänvaiheet, elinolosuhteet, toiminta, arki ja vuorovaikutus. Tätä kokonaisuutta järjestää subjektiviteetti eli ihmisen arvomaailma, käsitykset omasta elämästä ja hänen tärkeinä pitämistään asioista. (Roos 1987, 45-46, viitattu Hirvilampi 2003, 15). Ahponen ja Järvelä (1983, 24) tarkastelevat tehdastyöläisten elämäntapaa kolmen eri osa-alueen kautta. Näitä ovat (1) Puitteet eli rakenteelliset tekijät kuten toimeentulon muoto, siviilisääty, asuminen ja terveydentila, (2) Ajankäyttö ja sen jäsentyminen ja (3) Merkitystekijät kuten työn sisällöt, luontosuhde, sosiaaliset suhteet ja yhteiskunnalliset ja maailmankuvat. Eskolan (1985, viitattu Alasuutari 2011, 44-45) mukaan elämäntavassa on kyse siitä, miten yksilön toiminta saa mielen ja tarkoituksen. Giddens (1991, 81) puolestaan näkee elämäntavan enemmän tai vähemmän eheänä käytänteiden joukkona, joka käytännön tarpeiden täyttämisen lisäksi palvelee identiteetin ilmentymistä - narratiivia, jota ihmiset itsestään kertovat. Identiteetin valitseminen onkin mahdollistunut länsimaissa eläville ihmisille yhä vapaammin yhtenäiskulttuurin murtuessa 1900-luvun loppupuolella. Merkitystekijät tai subjektiviteetti ovat siis olennainen osa elämäntapaa. Tässäkin tutkielmassa tarkastelen niin elämäntavan puitteita, arjen jäsentymistä, kuin haastateltavien merkityksellisinä pitämiä asioitakin.

Juha Mannisen laajaan maailmankuvan määritelmään kuuluvat käsitykset (1) ajasta ja avaruudesta, (2) maailman synnystä, yliluonnollisesta, sen vaikutuksesta, olemassaolosta ja –olemattomuudesta, (3) luonnosta ja ihmisten suhteesta siihen, luonnosta elämänpuitteena, (4) ihmisestä itsestään, hänen suhteestaan toisiin, sekä (5) yhteiskuntarakenteesta, kansasta, valtiosta ja historian kulkua määräävistä tekijöistä (Manninen 1977, 16–17). Näin määriteltynä maailmankuva on lähellä *maailmankatsomuksen* käsitettä, joka ilmentää ideologiaa ja subjektiivista maailman kokemista ja tulkintaa. Maailmankuva ja maailmankatsomus ovatkin käsitteinä osittain päällekkäisiä (Hietamäki 2015, 13-14), ja tässäkin tutkimuksessa näen maailmankuvaan kuuluvan myös arvoja ja ideologiaa. Olen valinnut tähän tutkimukseen maailmankuvan käsitteen, sillä haastatteluissa painotin kartoitin

romahdustietoisten todellisuuskäsityksiä, luontosuhdetta ja ihmiskäsitystä, pitkälti Mannisen määritelmän mukaisesti (poislukien kohta 1). Ahposen ja Järvelän ylläolevassa määritelmässä maailmankuvat käsitetään osana elämäntavan merkitystekijöitä. Elämäntapojen ja maailmankuvien yhteenkietoutuneisuus ilmenee myös tämän tutkimuksen analyysissä. Koska analyysi on kuitenkin jotenkin ositettava ymmärrettäviin asiakokonaisuuksiin, käsitelen maailmankuvia ja elämäntapoja erillisissä luvuissa.

Ekologisen elämäntavan tutkimisesta kirjoittavien Massan ja Haverisen (2001, 9) mukaan elämäntapaa voidaan tutkia realistisesta tai konstruktionistisesta näkökulmasta. 'Kontekstuaaliset realistit' tutkivat, miten ihmisten elämäntapa on 'todella' järjestynyt pyrkien saamaan tietoja todellisen arkielämän ympäristösuhteesta. Konstruktionistit sen sijaan lukevat elämäntavan kuvauksia yksilöllisen todellisuuden heijastumina: heille ei tärkeää ole niinkään todellisuus pohja kuin annetut merkitykset, tarinat ja niiden sisäinen logiikka. Tässä tutkimuksessa tarkastelen sitä, millaisia romahdustietoisten elämäntavan arki ja käytännöt ovat, ja mitä ne kertovat resilienssistä. Pyrin selvittämään, miten tietoisuus romahduksesta näkyy haastateltavien elämäntavassa ja toisaalta sitä, millä tavoin rakenteelliset ja ajalliset tekijät rajoittavat elämäntavan muovautumista. Resilienssin terminologiaa käyttäen pohdin panarkian eri syklien vuorovaikutussuhteita. Kiinnostuksen kohteena on siis ensisijaisesti elämäntapojen (ja maailmankuvien) suora liittyminen todellisuuteen ja tutkimusotteeni on siten, Massaa ja Haverista (emt.) mukailleen, kontekstuaalinen realismi.

2.6.2 Rakenteet ja toimijuus elämäntapojen ja maailmankuvien luojina

Elämäntapa nähdään eri teoreettisissa lähestymistavoissa enemmän tai vähemmän itse valittuna. Sosiaalipsykologiassa ajatellaan ihmisten valintojen olevan ennen muuta arvojen ohjaamia, kun taas talousteoriassa ihmiset nähdään hyötyä maksimoivina rationaalisina toimijoina. Molemmissa lähestymistavoissa ihmisten ajatellaan olevan suhteellisen vapaita ja itsenäisiä elämäntapansa muodostajia. (Lorenzen 2014, 51-59.) Taloustieteellinen ja sosiaalipsykologinen näkökulma elämäntapaan olivat 1900-luvun jälkipuoliskolla valta-asemassa niin akateemisessa keskustelussa kuin politiikassakin, mutta niitä kohtaan on myös esitetty ankaraa kritiikkiä (Massa & Haverinen 2001, 24; Lorenzen 2014, 65). Systemiteoriassa ja käytänneteoriassa (*practice theory*) nähdään yhteiskunnallis-taloudellis-poliittisen järjestelmän ja sosiaalisen kontekstin määrittelevän elämäntapaa suuresti. Esimerkiksi käytänneteorian mukaan ihmisten toiminta on ensisijaisesti tottumuksen ja rutiinien sanelemaa, sosiaalista kontekstia uusintavaa. Muutokset elämäntavassa

mahdollistuvat tämän näkemyksen mukaan lähinnä olosuhteiden muuttuessa. (Lorenzen 2014, 62.) Tämä on sukua ajatukselle siitä, että kestävään elämäntapaan siirtyminen mahdollistuu vasta ekokriisien realisoituessa yhteiskunnallisiksi mullistuksiksi.

Nykyään nähdään useimmiten todellisuuden olevan jossain edellä kuvailtujen näkemysten välimaastossa (Alasuutari 2011, 72; Nielsen ym. 2020, 9). Anthony Giddensin ajatuksia mukailevan elämäntapa-sosiaaliset käytännöt -paradigman (Massa & Haverinen 2001, 25-27) mukaan yksilön käyttäytymiseen vaikuttavat sekä tietoiset, että tiedostamattomat tekijät: niin kulttuurin ja yhteiskunnan määrittelemät puitteet kuin omat, tietoiset valinnat. Toisin sanoen, tieto ja tietoisuus ohjaavat toimintaa, mutta konteksti määrittää ihmistoiminnan puitteet (Bourdieu 1977, viitattu Cote & Nightingale 2012, 483).

Elämäntavat eivät siis välttämättä ole pelkästään olosuhteiden sanelemia, vaan ne voivat olla myös enemmän tai vähemmän tietoisia strategioita, joihin perustuen tavoittelemme tiettyjä päämääriä (Roos 1988, 14). Kontekstin ja yksilön vuorovaikutus tapahtuu monta eri kautta. Rakenteet, joihin kuuluvat sellaiset yksilöstä riippumattomat tekijät kuin talouden rakenteet, sosiaaliset rakenteet, roolit ja normit sekä fyysinen ympäristö, vaikuttavat elämäntapaan merkitysvälitteisesti: niiden tulkintojen ja merkitysten kautta, joita ihmiset niistä muodostavat (Alasuutari 2011, 64-74). Toisaalta myös yksilöiden toiminta muodostaa rakennetta. Kyseessä on kaksisuuntainen – tai monimutkainen - suhde, joka kuuluu esimerkiksi Foucaultin diskurssin käsitteeseen (emt. 72-73). Rakenteet laajasti ymmärrettynä siis rajoittavat yksilöiden mahdollisuuksia ja jopa mielikuvitusta mahdollisten toimintatapojen suhteen. Kuitenkin rakenteetkin voivat muuttua yksilöiden toiminnan seurauksena – usein hitaasti, mutta joskus myös yhtäkkiä. (Nielsen ym. 2020, 8-9.)

Myös maailmankuvaan vaikuttavat yhteiskunnalliset rakenteet ja paradigmat sekä kulttuuriset ja sosiaaliset merkityksenannot. Maailmankuva siis muodostuu elämäntavan tapaan rakenteiden ja yksilön niistä tekemien tulkintojen välisessä vuorovaikutuksessa. Maailmankuvan voi hahmottaa sisäisten mallien kokoelmana, joka täydentyy ja muuttuu ulkomaailmasta tehtävien uusien havaintojen pohjalta (Neisser 1982; Kearney 1984, 44-45). Nämä sisäiset mallit: kognitiiviset kartat, toiminnalliset skeemat ja laajat järkiperäisesti konstruoidut oletukset ja käsitykset maailmasta, suuntaavat havaintojen tekemistä ja toimintaa niin fyysisissä kuin sosiaalisissakin ympäristöissä. Ulkoisesta maailmasta poimitaan valikoidusti tietoa, mikä puolestaan muokkaa edelleen sisäisiä malleja. (Hietämäki 2015, 12)

2.6.3 Vaihtoehtoiset elämäntavat ja niihin liittyvät arvot

Romahdustietoisten elämäntapoja voi tarkastella *vaihtoehtoisina elämäntapoina*, sillä niistä löytyy paljon yhtäläisyyksiä ekologisten elämäntapojen ja maailmankuvien kirjoon. Vaihtoehtoisissa elämäntavoissa on kyse tavallista enemmän tietoisista valinnoista, usein tottumuksia ja rutiineja vastaan. Aho (1985, 222-223) jakaa vaihtoehtoiseen elämäntapaan pyrkimisen taustalla olevat mahdolliset motiivit neljään. Vaihtoehtoinen elämäntapa voi olla: 1. Tietoinen poliittis-yhteiskunnallinen strategia, jossa vaikuttaminen toteutetaan irrottautumalla: on purettava nykyinen yhteiskunta täysin, ja luotava tilalle olennaisesti toisenlainen järjestelmä. Muutos aloitetaan itsenäisissä saarekkeissa, jotka aikanaan näyttävät suuntaa koko yhteiskunnalle. 2. Moraalinen kannanotto: on johdonmukaista elää niin kuin ajattelee omantunnon mukaan olevan oikein, vaikkei se riittäisikään maailman muuttamiseen. 3. Turhautumista: maailmanparannus tuntuu toivottomalta, joten käännetään huomio oman elämän muuttamiseen. 4. Pakon sanelema valinta: systeemin vaatimukset koetaan ylivoimaisiksi, jolloin aletaan etsiä vaihtoehtoja. Näissä kaikissa vaihtoehtoinen elämäntapa syntyy rakenteiden paineista ja kahdessa ensimmäisessä tietoisena pyrkimyksenä tuottaa muutosta rakenteisiin.

Ekologisia ja vaihtoehtoisia elämäntapoja yhdistää kriittisyys kulutuskeskeistä teollistuneen yhteiskunnan elämäntapaa kohtaan (Hirvilampi 2003, 9-11). Ekologiset elämäntavat voikin nähdä ilmentymänä kulttuurisesti tuotetusta ympäristötietoisuudesta (Horton 2006, 127, viitattu Lorenzen 2014, 64). Ekologisen elämäntavan harjoittajat eivät silti aina pidä itseään osana sosiaalista liikettä (Etzioni 2003, 11). Lorenzenin (2012, 95) mukaan vihreitä elämäntapoja luonnehtii elämänvalintojen tietoinen punninta ympäristönäkökulmasta. Myös Saaristo (1994, 13) esittää, että ekologinen elämäntapa perustuu tietoiseen valintaan eikä ajopuumaiseen ajautumiseen yhteiskunnan marginaaliin: kyseessä on Ziehen määritelmän mukainen *'sub-culture by decision'* eli *'itse valittu alakulttuuri'* (Ziehe 1989, 56-58). Elämäntapaa, Giddensin (1991) ajatuksia mukaillen, ohjaava narratiivi puolestaan tekee prosessista ihmiselle itselleen mielekkään.

Vapaaehtoinen yksinkertaisuus (*voluntary simplicity*), downshiftaaminen (*downshifting*) ja vaatimaton elämä (*simple life*) ovat kaikki elämäntapoja, joissa haetaan merkityksellisyyttä ja elämänlaatua luopumalla pelkän materiaalisen vaurauden tavoittelusta ja pyrkimällä omien arvojen mukaiseen elämään (Etzioni 2003; Levy 2005, 176; Parkins & Craig 2006, viitattu Zeestraten 2008, 27; Davis, 2011). Downshiftaajilla ja vapaaehtoisen yksinkertaisuuden tavoittelijoilla on yksinkertaistamisen taustalla ennen muuta halu selkeyttää elämää ja vähentää kuluja ja siten

työnteon tarvetta (Etzioni 2003, 8-10). Vaatimaton elämä on puolestaan edellisiä holistisempi elämänmuutos ja tarkoittaa usein muuttamista kaupungista maaseudulle. Vaatimattoman elämäntavan harjoittajien pyrkimys vahvempaan luontoyhteyteen ei kuitenkaan aina tarkoita pyrkimystä omavaraisuuteen, tai ainakaan merkittävän tasoisen omavaraisuuden saavuttamista (Jacob 1997, 16; Halfacree 2006, 321). Yksinkertaisen elämän eläjillä on tyypillisesti elämäntavan taustalla artikuloitu filosofia, joka ammentaa useilta ajattelijoilta ja maailmanuskunnoista, ja on usein selkeästi kulutuksen vastainen. (Etzioni 2003, 11.) Vaatimattomuuden puolustaminen onkin vanha ja universaali etiikka, jota on esiintynyt kaikissa maailman suurissa uskonnoissa (Shi 1986, 4-5, viitattu Hirvilammi 2003, 4-5). Suomessa ekologista elämäntapaa on tutkittu muun muassa opinnäytetöissä. Osaomavarainen (Grahn 2013) tai 'ekosentrinen' (Saaristo 1994) elämäntapa ja 'kulutuskarkuruus' (Hirvilammi 2003) muistuttavatkin yhdysvaltalaisia yksinkertaisen elämän ihanteeseen pyrkiviä liikkeitä.

Kasser (2017) toteaa, että ekologinen elämäntapa tyypillisesti tuottaa psykologista hyvinvointia. Hän näkee tämän tapahtuvan kolmen eri mekanismin kautta: Ensinnäkin ympäristöystävällinen toiminta täyttää ihmisen perustavanlaatuisia tarpeita kompetenssiin, ihmistenväliseen yhteyteen ja autonomiaan. Esimerkkeinä Kasser käyttää oman ruuan kasvattamista, oman polkupyörän korjaamista ja nokkelan uuden käyttötavan keksimistä vanhalle esineelle, jotka kaikki tyydyttävät kompetenssin tarvetta (emt. 5-6). Jakamistalous esimerkiksi yhteisöviljelyn keinoin puolestaan tyydyttää sekä yhteyden, että autonomian tarpeita. Kasser perustelee, että autonomian tarve tyydyttyy, koska tällaista toimintaa ei useimmiten tueta yhteiskunnan taholta, ja koska yksilö voi ottaa tällaisen toiminnan kautta vastaan kiinnostavia haasteita ja ilmaista omia arvojaan. (emt. 6) Myös Clayton (2017, 675) toteaa, että ympäristöystävällinen toiminta voi vaikuttaa hyvinvointiin positiivisesti, kun toimimme identiteettimme ja arvojemme mukaisesti. Toisena mekanismina Kasser näkee sen, että psykologinen hyvinvointi tuottaa ympäristöystävällistä toimintaa, jolloin ihmiset näkevät itsensä paremmassa valossa ja todennäköisemmin toimivat altruistisesti. Kolmannessa mekanismissa muut muuttujat yhdistävät psykologisen hyvinvoinnin ja ympäristöystävällisen toiminnan. Tällaisia ovat syvät arvot (*intrinsic values*), tietoinen läsnäolo (*mindfulness*), kokemuksen hyväksyminen ja tunnistaminen sekä vapaaehtoinen yksinkertaisuus elämäntavassa. (emt. 6-8.) Ympäristötietoisuuden ja ympäristöystävällisen toiminnan suhdetta on puolestaan tutkittu laajalti, ja ympäristöystävällinen identiteetti näyttäisi ilmentyvän usein myös ympäristöystävällisinä valintoina ja toimintana (Taylor ym. 2020, 44). Tämä ei kuitenkaan päde aina: vaikka tieto lisää ympäristöhuolta, sen ja toiminnan välillä on kuilu (niin sanottu *tieto-huoli-toiminta-paradoksi*) (Lenzen & Cummins 2011, viitattu Suárez-Varela ym. 2016, 430).

3 AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄ

Tässä luvussa tarkastelen tutkimusaineistoani ja menetelmiäni sekä tutkimuksen filosofisia lähtökohtia. Haastatteluprosessin kuvaamisen lisäksi pohdin sitä oppimiskokemuksena ja reflektoin oman sisäpiiriläisyyteni merkitystä tutkimuksen kannalta.

3.1 Aineisto: romahdustietoisten haastattelut

Tutkimuksen aineiston muodostavat viisi kesän ja syksyn 2019 aikana tekemääni haastattelua, joissa haastattelin yhteensä kahdeksaa henkilöä. Viidestä haastattelusta kaksi on puhtaasti yksilöhaastatteluja, kaksi pariskuntahaastatteluja, ja yhdessä puoliso osallistui osaan haastattelusta. Kolme haastateltavista löytyi tuttavapiiristäni. Kaksi haastattelua puolestaan järjestyi lumipalloatannalla kysytyäni ensimmäisissä haastatteluissa, osaisivatko haastateltavat ehdottaa muita tutkimukseen mahdollisesti sopivia henkilöitä. Kriteereinä haastateltaville pidin sitä, että he näkevät sivilisaation romahduksen todellisena uhkana ja sitä, että he ovat ottaneet omassa elämässään joitakin askelia siihen varautumiseksi. Tosin yhdessä haastatteluista aineistonkeruun loppupuolella haastateltavat eivät olleet tehneet sellaisen mittakaavan konkreettisia elämäntapamuutoksia kuin muut haastateltavani. Olinkin kiinnostunut ottamaan selvää, miten tällainen romahdustietoisuus suhteutuu muiden haastateltavien katsomuksiin ja elämäntapoihin.

Jokaisessa tekemässäni haastattelussa on luonnollisesti omat erityispiirteensä, jokaisella haastateltavalla omat painotuksensa ja ratkaisunsa. Haastattelujen arvo on humanistista tieteenfilosofiaa ja laadullista tutkimusotetta myötäillen niiden ainutkertaisuudessa, vaikka yhtymäkohtia toki löytyykin. Vaikkei ole olemassakaan mitään universaaleja sääntöjä, joita näiden haastattelujen perusteella voisi pyrkiä määrittelemään (Alasuutari 2011, 55), on kuitenkin mahdollista pohtia aineistossa ilmeneviä yhteneväisyyksiä ja eroja, pyrkiä löytämään säännönmukaisuuksia ja pohtia, miten nämä suhteutuvat laajempiin ilmiöihin (Ruusu vuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 17; Alasuutari 2011, 241-2; Silvasti 2014, 37). Tarkastelenkin haastattelujen antia osana romahdustietoisuuden ja siihen liittyvien elämäntapojen ja katsomusten *kirjoa*, joka on epäilemättä laajempi kuin mitä näiden haastattelujen kautta tulee ilmi.

Ensimmäisiin kolmeen haastatteluun, jotka tein haastateltavien tiluksilla maaseudulla, sisältyi kävely- ja istumaosuudet. Kävelyosuuden aikana kiersimme haastateltavien tiluksilla, ja he esittelivät erilaisia arkeensa liittyviä paikkoja ja rakennuksia. Kaksi viimeistä haastattelua tein sen sijaan kaupungissa, joten kävelyosuus jäi pois. Haastattelujen lisäksi käytin omavaraisuusastetta kartoittavaa lomaketta, jonka haastateltava ihminen tai pariskunta täytti yleensä haastattelun alussa. Haastattelurunko ja taustatietolomake löytyvät tutkielman lopusta liitteinä. Tein myös haastatteluja edeltävistä ja niiden aikana syntyneistä vaikutelmista käsin lyhyet muistiinpanot.

Tallensin haastattelut puhelimeni nauhurilla. Tallennetta kertyi kävelyosuudet mukaan lukien yhteensä 15 tuntia. Litteroin haastattelut marras-joulukuussa 2019 - istumahaastattelujen osalta sanatarkasti, kävelyhaastattelujen ja esimerkiksi lomakkeen täytön aikana puhutun osalta muistiinpanomaisilla yhteenvedoilla. Karsin litteroidessani täytesanoja ja merkitsin esimerkiksi naurahduksia ja muita äännähdyksiä vain, jos niillä oli mielestäni merkitystä tulkinnan kannalta (Silvasti 2014, 36). Tekstiksi purettuna haastattelujen pituus on 133 sivua.

Romahdustietoisten piirit Suomessa ovat suhteellisen pienet. Noudatinkin erityistä huolellisuutta tunnistetietojen suhteen anonymiteetin varmistamiseksi. Kerroin tutkimukseen osallistuville, että pyrin varmistamaan heidän anonymiteettinsä. Joidenkin kanssa myös keskustelin anonymiteetista ennen haastattelua tai haastattelun aikana. Kun viittaan haastatteluihin, olen käyttänyt lyhennettä 'Ha' ja roomalaista numerointia (Ha I, Ha II jne.). Otteessa, jossa pariskunnan molemmat osapuolet keskustelevat, olen erotellut keskustelevat henkilöt toisistaan numeroinnilla (He 1/He 2). Jos taas haastateltava puhuessaan viittaa muuhun henkilöön, olen käyttänyt satunnaisia kirjaimia (X, Y, Z...) nimen sijaan. 'T' viittaa haastatteluotteissa minuun. Paikkakuntiin ja Suomen alueisiin liittyvät tunnistetiedot poistin. En myöskään yksilöi haastateltavien kohdalla sukupuolta, ikää, koulutusta tai muita taustatietoja, vaan esitän näistä joitakin yhteenvedoja analyysiluvuissa.

3.2 Aineiston hankinta

3.2.1 Aineistonkeruun metodit

Olen omaksunut joitakin elementtejä etnografisista metodeista aineiston hankkimisessa, vaikkei tämä tutkielma varsinaisesti olekaan etnografinen. Havainnointi, erityisesti kävelyhaastattelujen aikana, toi aineistoon etnografialle ominaista moninaisuutta. Aineistoa rikastuttavat myös omat muistiinpanoni ja haastateltavien täyttämät lomakkeet. Kuten Huttunen ja Homanen (2017, 132)

toteavat, etnografisesta valppaudesta voi olla hyötyä muillekin kuin etnografista tutkimusta tekeville niin haastattelutilanteissa kuin analyysissäkin. Etnografisella valppaudella he tarkoittavat haastattelutilanteiden sosiaalisen, kulttuurisen ja poliittisen kontekstin huomioon ottamista. Kontekstilla, jossa aineisto kerätään, on siis merkitystä itse aineiston kannalta. Onkin kiinnostavaa pohtia, miten kolme tiluksilla tekemääni haastattelua eroavat kahdesta kaupungissa tehdystä, joista toisen tein haastateltavien kotona, toisen muissa tiloissa.

Tilakierrokset ja elämäntavan arkiset toiminnot toivat haastattelutilanteissa konkretiaa usein abstrakteilla tasoilla liikkuneeseen puheeseen. Esimerkiksi joidenkin haastateltavien kohdalla elämäntavan toimeliaisuus konkretisoitui siten, että haastateltavat tekivät kävelykierroksen tai istumahaastattelun lomassa joitakin kotitalouden töitä, kuten ruuanlaittoa tai sadonkorjuuta. Yhdessä tiluksilla tekemässäni haastattelussa taas voisi ajatella konkretisoituneen haastateltavankin korostaman kiireettömyyden ja oravanpyörästä irti pääsemisen: haastattelu tapahtui leppoisasti puiden siimeksessä riippumatossa loikoillen, eikä haastateltava tehnyt koko vierailuni aikana ruuanlaiton lisäksi mitään arkiaskareita. Huttunen (2010, 44) toteaaakin, että haastattelutilanteessa voi ilmetä asioita, jotka syventävät haastattelussa kerrottua.

Haastattelujen kävelyosuudet toivat oman lisänsä aineiston moninaisuuteen. Bamberg (2017, 258-9) näkee kävelyhaastattelun tilallisesti suuntautuneena menetelmänä, joka ei keskity ensisijaisesti kielellisiin merkityksiin. Siinä korostuvat vuorovaikutus ympäristön kanssa, aistimukset ja arjen käytännöt. Arjen käytännöt ja vaikutelmat ympäristöstä tulivatkin tilakierrosten aikana selkeästi esille. Eri arjen osa-alueet tulivat luontevasti esitellyiksi, kun kiersimme tiluksia. Myös suhtautuminen ei-inhimilliseen havainnollistui kävelyosuuden aikana, kun vuorovaikutusta tuli väistämättä eläinten ja muun ympäristön kanssa. Bambergin (emt. 263, 266) mukaan kävely- ja istumahaastattelun sekä kenttähavainnoinnin yhdistelmä voi olla hyvin toimiva. Istumahaastattelu antaa tietoa kokemuksista, tulkinnoista ja näkemyksistä, mutta kävelyhaastattelua tarvitaan päivittäisten käytäntöjen ja elettyjen paikan kokemusten kartoittamiseen. Kävelyhaastattelussa tarkastellaankin ihmisen ja ympäristön välistä vuorovaikutusta ja asioita kontekstissaan, aikaan ja paikkaan sidottuna (emt. 264). Tämä muistuttaa edellisessä luvussa esitettyä Coten ja Nightingalen (2013) näkemystä kontekstin merkityksestä resilienssiä tutkittaessa.

Tiluksilla tehdyissä haastatteluissani oli myös hieman osallistuvan havainnoinnin henkeä. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija osallistuu sekä ihmisenä, että tutkijana tutkittavien arkielämään (Vilkkä 2015, 143). Haastattelujen lomassa auttelin askareissa, osallistuin

iltapäiväkahville naapureiden kanssa ja kävin erään haastateltavan kanssa uimassa. Kahdessa haastattelupaikassa olin myös yötä – jo siksikin, että siirtymä polkupyörällä eteenpäin saman päivän aikana olisi ollut fyysisesti liian raskas. Näin pääsin näkemään hieman isomman palan arkea kuin kaupunkihaastatteluissa. Kävimme myös keskusteluja, jotka eivät olleet osa tallennettua haastattelua, mutta tutustuttivat minua muuten haastateltavien elämäntapoihin ja näkemyksiin.

Huttunen (2010, 45) toteaa, että etnografiassa on tyypillistä pohdiskella tutkijan suhdetta kenttään läpinäkyvyyden tuomiseksi tulkintaan. Omalla kohdallani tämän pohdiskelun merkitys korostuu, koska aihe on minulle henkilökohtaisesti niin tärkeä. Pyrinkin toteuttamaan tällaista pohdiskelua tutkimuspäiväkirjan kautta läpi tutkimusprosessin.

3.2.2 Haastattelut vuorovaikutustilanteena ja oppimiskokemuksena

Tutkimushaastattelu lienee aina intensiivinen ja jossain määrin haastava kokemus tutkijalle, jonka on pyrittävä valppaana seuraamaan ja tarvittaessa ohjaamaan keskustelua, havainnoimaan vuorovaikutusta ja ympäristöä herkästi ja lisäksi pitämään mielessä tutkimustehtävä. Kuljin osaan haastatteluista ainakin osan matkasta polkupyörällä¹². Ensimmäiset haastattelut sattuivat hellejaksolle - hikinen pyöräilysuoritus lisäsi entisestäänkin keskittymisen haastetta tilakierroksilla ja istumahaastatteluissa.

Haastattelujen tekeminen ja niiden kuunteleminen litteroidessa oli hyvin opettavaista (ks. myös Silvasti 2014, 38). Vuorovaikutustyyli ja kysymysten asettelun muoto vaikuttavat haastateltavien vastauksiin (Nikander 2010, 255-6), mikä on otettava huomioon myös analyysissä. Nauhoitetta kuunnellessani havainnoin välillä tuskallisenkin selkeästi omia vuorovaikutuksellisia haasteitani ja käytösmallejani, kuten taipumustani myötäillä ja arkuuttani esittää suorita kysymyksiä. Haastattelijan roolissani pyrin ennen muuta kuuntelemaan keskeyttämättä toisen puhetta, ja annoin hetken hiljaisuuden vallita haastateltavan lopetettua puheen. Ainakin alkuun menin tässä ehkä jopa liiallisuuksiin asti: joidenkin ihmisten kohdalla tämä tavanomaisesta vuorovaikutuksesta, jossa ihmiset usein puhuvat toistensa päälle, poikkeaminen johti siihen, etteivät he aina osanneet lopettaa puhetta. Haastateltava kenties koki, että hiljaisuus piti täyttää puheella, tai että odotin häneltä vielä jotain lisää, vaikkei hänellä ollut aiheesta enää mitään tähdellistä sanottavaa. Kysymysten kysymistä olisikin kenties pitänyt harjoitella enemmän ennen itse haastatteluja, vaikkapa peilin

12 Tämä oli lähinnä käytännön sanelemaa: en halunnut vaivata haastateltavia pyytämällä heitä hakemaan minut autolla, eikä julkisilla liikennevälineillä päässyt helposti kävelymatkan päähän haastateltavien asuinpaikoista. Itselläni ei ole ajokorttia. Pyörällä pääsin joustavassa aikataulussa perille asti omin neuvoin.

edessä tai nauhalle. Tein koehaastattelun ystäväni kanssa alkukesällä, mutta – kenties koska kyse oli ystävästä – tilanne tuntui rennommalta kuin varsinaiset tutkimushaastattelut, eikä näin varsinaisesti valmistellut minua niiden haasteisiin. Koehaastattelu auttoi minua kuitenkin hiomaan haastattelurunkoa, ja sain esimerkiksi karsittua pois siellä esiintyvää toistoa.

Jossain vaiheessa litterointia harmittelin sitä, ettei kaikkia kysymyksiä käsitelty tasapuolisesti kaikissa haastatteluissa, ja että jotkin yksittäiset kysymykset olivat tietyissä haastatteluissa jääneet kokonaan kysymättä. En kuitenkaan näe tätä perustavanlaatuisena ongelmana tutkimuksen luonteen takia: koska tutkimuksen lähtökohtana on jokaisen haastateltavan maailmankuvan ainutkertaisuus, erot haastattelujen kulussa ovat luonnollisia. Tavallista keskustelua passiivisempi roolini antoi haastateltaville runsaasti tilaa, jolloin heille tärkeistä aiheista syntyi kenties eniten keskustelua. Myös nauhoitetun puheen määrä rajoitti haastattelujen kattavuutta joissakin tapauksissa. Jos haastattelua tehdessäni totesin, että se oli kestänyt esimerkiksi jo yli kaksi tuntia, en kovin hanakasti enää lähtenyt hienolla kammalla käymään kysymyslistaa läpi. Niin haastattelijan kuin haastateltavienkin keskittymiskyvyllä ja jaksamisella on rajansa. Haastattelujen pituus olikin minulle tärkeä opetus rajaamisen tärkeydestä: maailmankuvan ja elämäntavan kartoittaminen on niin laaja tutkimustehtävä, että on vaikea pitää haastatteluja kohtuullisen mittaisina.

Pariskuntien haastattelemisessa oli omat haasteensa, ja ne tuottivat hieman eri tyyppistä aineistoa kuin yksilöhaastattelut. Ryhmähaastattelujen ja yksilöhaastattelujen eroista kirjoittava Pietilä toteaa, että ryhmähaastatteluissa puhe syntyy eri tavalla, ja tietyllä tavalla itsenäisemmin kuin yksilöhaastattelussa: haastateltavat keskustelevat keskenään, esittävät eriäviä mielipiteitä tai täydentävät toistensa näkemyksiä (Pietilä 2010, 215-219). Hirsjärvi ym. (2009, 210) esittävät, että parihaastattelun voi nähdä yhtenä ryhmähaastattelun alamuotona. Pariskunnan haastattelu eroaa kuitenkin joistakin muista ryhmähaastattelutilanteista merkittävästi: puoliset tuntevat toisensa hyvin entuudestaan, ja vuorovaikutuksen dynamiikka on pitkällä ajalla muotoutunutta. Ryhmähaastatteluissa esiintyvää roolien omaksumista (Pietilä 2010) näkyy vähemmän. Parisuhteen osapuolillakin voi toki olla tietyt, vakiintuneet roolit vuorovaikutuksessa, mutta kyse on eri asiasta kuin toisilleen tuntemattomampien ihmisten itsensä asemoinnissa ryhmähaastattelussa.

Tekemissäni pariskuntien haastatteluissa puoliset saattoivat puhua samanaikaisesti, mikä vaikeutti litterointia, tai keskeyttää toisiaan, jolloin jommankumman puhe katkesi. Pariskuntien haastatteluissa koin myös tilanteen hallinnan tietyllä tavalla vaikeammaksi, ehkä osin siksi, että puhetta tuli paljon, ja aikaa kului helposti enemmän kuin yksilöhaastattelussa. Puheen rönsyilyyn

oli kaksin verroin potentiaalia yksilöhaastatteluun verrattuna. Osansa parihaastattelun haasteeseen toi ryhmadynamiikka: kun haastateltavia istui vastapäätä kaksi yhden sijaan, tunsin välillä itseni aremmaksi esittämään eritoten sellaisia kysymyksiä, joiden suhteen olin itse jollain lailla epävarma.

Haastattelupuheesta suuri osa liikkui abstrakteilla ja teoreettisilla tasoilla. Osin näen syyn tähän omien kysymysteni tyyliin: abstrakteihin kysymyksiin ihmisyydestä tai suhteesta teknologiaan tulee abstrakteja vastauksia, vaikka haastateltavani ilahduttavan oma-aloitteisesti myös pyrkivät löytämään konkreettisia esimerkkejä ja havainnollistuksia sanomalleen. Lisäksi, kuten edellä totesin, kävelykierrokset tiluksilla ja arjen toimien seuraaminen konkretisoivat sanottua mukavasti. Abstraktius ja teoreettisuus johtuu varmasti osittain myös aiheesta. Romahdus, tai ainakin niin kutsuttu SHTF¹³-vaihe on Suomessa vielä enimmäkseen teoriaa, uutiskuvia kaukomailta ja tulevaisuuden skenaarioita¹⁴. Useat haastateltavat pohdiskelivat itsekkin käsittelevänsä romahdusta älyllisellä tasolla, vaikka romahdus aiheuttaakin useimmille myös vahvoja tunteita. Osin kyse voi olla haastateltavien omasta (koulutus)taustasta ja lähestymistavasta aiheeseen. Etenkin joidenkin haastateltavien puhe suorastaan vilisi romahdukseen liittyviä käsitteitä ja analyttisiä kategorioita, joista vain osa oli minulle ennestään tuttuja. Haastateltavani olivatkin perehtyneet sivilisaatiokriittisiin, syväekologisiin ja romahdusteorioihin ja terminologiaan pitkän ajan kuluessa.

Sekä pariskuntien, että yksilöiden haastatteluihin pätee se säännönmukaisuus, että haastattelu on vuorovaikutustilanteena erityinen, ja niin haastattelija kuin haastateltavat omaksuvat sen ajaksi tietynlaiset roolit (Ruusuvuori 2010, 269). Sekä ryhmä- että yksilöhaastattelussa haastateltavat esimerkiksi todennäköisesti luovat osin tiedostamattaan tietynlaista, sosiaalisesti hyväksyttävää kuvaa itsestään haastattelijan edessä (Hirsjärvi ym. 2009, 206-7; Alasuutari 2011, 224-228). Tämän havaitsin paitsi itse haastattelukäynneillä, myös litteroidessani. Jos nauhuri oli jäänyt päälle hetkeksi 'virallisen' haastatteluosuuden loputtua, tallenteelta kuului, miten keskustelu muuttui haastattelun päätyttyä rennommaksi ja roolit hälvenivät.

Havaitsemisiani vuorovaikutuksellisissa haasteissa on kyse kenties osittain tietynlaisesta minulle ominaisesta sensitiivisyydestä ja pehmentämisestä, jota voi olla vaikeaa tai jopa turhaakin lähteä muuttamaan. Rajaamiseen ja ajallisiin aspekteihin liittyvät ongelmat kertovat puolestaan ehkä ennen muuta kokemuksen puutteesta. Samalla on todettava, että vaikka kokeneempi haastattelija olisi kenties pystynyt kysymyksien kattavampaan ja napakampaan käsittelyyn itse haastattelussa, oli

13 'Shit Hits the Fan', eli 'romahdusterminologiassa' vaihe, jolloin nopeita, näkyviä muutoksia alkaa tapahtua.

14 Tosin koronan aiheuttamat poikkeusolot toivat kenties jonkinlaista esimakua tällaisista mullistuksista.

omassa tavassani ehkä puolestaan joitakin erityisiä etuja, esimerkiksi runsaan puhutilan antaminen haastateltaville ja luottamuksellinen tunnelma, jota sisäpiiriläisyyteni (ks. 3.1.3 alla) edesauttoi.

3.2.3 Sisäpiirissä

Tekemäni haastattelut ovat *sisäpiirihaastatteluja*. Sisäpiiriläisyys syntyy jostakin sellaisesta asiasta, joka on haastattelijalle ja haastateltaville yhteinen, mutta erottaa heidät laajasta ihmisjoukosta (Juvonen 2017, 398). Tässä tutkimuksessa minua ja haastateltavia yhdistää romahdustietoisuus. Ero valtakulttuuriin tosin tutkimusprosessiin kuluneiden vuosien aikana lienee jossain määrin liudentunut ympäristökriisitietoisuuden yleistyessä. Sisäpiiriläisyyden merkitys tutkimukselle voi tulla siitä, että marginalisoituminen määrittelee identiteettiä, ja luoda sisäpiiriläisten välille tuttavuuksia ja ystävyyssuhteita, sekä tutkijan ja tutkittavan välille luottamusta (emt. 399). Tässäkin tutkimuksessa osa haastateltavista löytyi suoraan tuttavapiiristäni. Kenties sisäpiiriläisyyteeni perustuva luottamus myös auttoi sekä haastateltavien suostuvaisuudessa haastateltaviksi, että itse haastattelutilanteissa. Joissakin haastatteluissa käsitelimme hyvinkin tunnepitoisia ja henkilökohtaisia romahdukseen liittyviä asioita, ja yksi haastateltavista totesikin, että minulle niistä on helppo puhua, koska ymmärrän asiat samoin kuin haastateltava.

Sisäpiirihaastatteluita analysoidessaan tutkijan on tärkeää osata ottaa etäisyyttä aineistoon. Suhdetta tutkimuksen kohteeseen luonnehtiikin kaksoispositio: läheisyyden ja etäisyyden vuorottelu ja joukko erilaisia näkökulmia tai 'kiikarin linssejä', joiden kautta tutkimusaihe hahmottuu monimuotoisempana kuin keskiverrolle sisäpiiriläiselle (Siponen 1999, 75-78). Haastatteluissa esiintyneet tai tutkijan havaitsemat ristiriitaisuudet voivat paljastaa arvokasta tietoa niin omasta positiosta kuin piilevistä eroista ja sosiaalisista suhteistakin (Juvonen 2017, 402, 404). Parhaimmillaan ne auttavat auttaa tutkijaa "horjuttamaan sisäpiiriläisyyden luomia itsetyytyväisiä ennakkokäsityksiä" (emt. 404). Juvonen toteaa, että haastateltujen tulkinnat voivat poiketa vahvastikin siitä, mitä tutkija itse pitää oikeana tulkintana. Tutkijalle onkin kiinnostavaa kysyä, mistä erilaisuus tässä tapauksessa johtuu. Juvosen mukaan tulkintojen erilaisuus kertoo siitä, ettei sisäpiiritutkimus ole nollatutkimusta, jossa tutkija tietää vastaukset jo etukäteen ja jossa haastateltavien kertomukset vain hyväksytään ja kirjataan sellaisinaan. (emt. 406.) Tällaisia tulkintaeroja tuli vastaan myös tässä tutkimuksessa: esimerkiksi erilaiset elämäntaparatkaisut synnyttivät analyysin kannalta hedelmällisiä 'miksi'-kysymyksiä (Alasuutari 2011).

Vaikkei suuri osa tutkimusprosessin aikana käymästani henkilökohtaisesta reflektoinnistani näykään lopullisessa tekstissä, se on ollut tärkeä osa tutkimusprosessia. Kuten Tuomi ja Sarajärvi (2018, 115) toteavat, kaikki tieto on subjektiivista siinä mielessä, että tutkija päättää tutkimusasetelmasta oman ymmärryksensä varassa. Haastatteluissa kysymäni kysymykset kertovatkin itselleni tärkeistä teemoista romahduksessa – ne ovat asioita, joita itsekkin työstän. Esimerkiksi elämäntavalle haastattelukysymyksissä antamani painoarvo kertoo lähtöoletuksestani, että omavaraisuuspyrkimyksillä on jonkinlainen rooli haastateltavien elämässä. Yksi haastatteluista tapahtui kuitenkin kaupungissa, eikä näillä haastateltavilla ollut suunnitelmaa tai vakavaa aietta muuttaa maalle. Siinä painotus oli hyvin erilainen kuin esimerkiksi ensimmäisessä haastattelussa, jossa puolet nauhasta oli tilakierrosta.

Voisikin sanoa, että haastattelujen edetessä käsitykseni siitä, mitä romahdukseen varautuminen on, kehittyi ja laajentui. Haastateltujen korostaman yhteisöllisyyden tärkeys tuli analyysin aikana minulle konkreettiseksi: haastattelujen litterointi ja analysointi tuntui jonkinlaiselta etä-vertaistuelta. Oma näkemykseni yhteisöllisyyden merkityksestä resilienssille onkin haastattelujen ja niiden analyysin aikana muuttunut, erityisesti, koska asuin tutkielman kirjoittamisen aikaan yksin maalla. Syventyessäni haastattelujen sisältöön koin omakohtaisesti ulkopuolisuuden ja henkisen yksinäisyyden raskauden ja totesin samanhenkisen seuran merkityksen hyvinvoinnin kannalta.

3.3 Tutkimusmenetelmät ja filosofiset ponnahduslaudat

3.3.1 Humanismia, posthumanismia - vai jotain muuta?

Ennen tutkimusmenetelmän kuvaamista avaan hieman tutkimuksen filosofisia lähtökohtia. Hirsjärvi ym. (2009, 131) toteavat tieteenfilosofian vaikuttavan ontologian kautta käsityksiin tutkimuskohteesta ja teoria- ja käsitevalintoihin, ja tieto-opin kautta käsityksiin sopivasta metodista. Pyrin siis tässä selvittämään, millaisten todellisuuskäsitysten varaan tutkielmani rakentuu, koska se väistämättä näkyy myös käyttämissäni metodeissa.

Koska taustalla on oma maailmantulkintani ja siihen liittyvät arvot ja valinnat, tämä tutkimus on vahvasti normatiivinen. Tutkimusaiheen valintaa ohjasivat oma ympäristöhuoleni ja pohdintani siitä, mitä olisi tässä tilanteessa ensiarvoisen tärkeää tutkia. Tämä on vaikuttanut voimakkaasti tutkimusprosessin eri vaiheisiin, aiheen haarukoinnista lähdeluetteloon.

Yksittäisten ihmisten kokemusmaailmaa hahmottavana tutkielmana tämänkin työn voisi sijoittaa humanistisen lähestymistavan piiriin (Häkli 1999). Oma suhteeni humanistisen tutkimusotteen ihmiskeskeisyyteen, samoin kuin länsimaisen tieteen ja tieteenfilosofian ihmiskeskeisyyteen ylipäänsä, on kuitenkin kriittinen. Yhdyn syväekologisiin ja posthumanistisiin näkemyksiin, joiden mukaan ekokriisin syntysyihin kiinni pääsemiseksi ja aidosti kestävän kulttuurin synnyttämiseksi tieteessäkin olisi välttämättä purettava antroposentrismiä (esim. Naess 1989; Morton 2016). Vaikka ihmisten käsitykset ja toiminta sekä niiden muuttaminen ovatkin ongelman keskiössä, muutoksen olisi tapahduttava nimenomaan kohti muunlajisten huomioon ottamista ja ihmisen *hybriksen* purkamista.

Cudworth ja Hobden (2018, 8) näkevät posthumanistisen lähestymistavan omaksumisen tapana osoittaa eronteko tiettyihin humanismiin liitettyihin piirteisiin: ihmisen näkemiseen jollain tapaa ainutlaatuisena, poikkeuksellisenä tai erillisenä muusta luonnosta. Täten, vaikka tutkielmani keskittyy ihmisten kokemus- ja merkitysmaailmaan, hahmotan ihmisen yhtenä lajina muiden joukossa, osana monilajista toimijoiden verkostoa, en autonomisena subjektina tai automaattisesti muita lajeja arvokkaampana. Tämän lähtökohdan olen pyrkinyt tuomaan mukaan tutkimukseen. Esimerkiksi haastateltavien maailmankuvaa käsitellessäni tarkastelen heidän suhdettaan muuhun elolliseen. Lisäksi pohdin analyysin edetessä myös sitä, miten tällainen ei-dualistisuus ja 'biosfäärinen egalitarianismi' (Naess 1989) suhteutuvat resilienssiin. Tämän tutkielman voi nähdä posthumanistisena myös siinä mielessä, että aiheena on sivilisaation romahdus, joka voi johtaa ihmisen valtakauden päättymiseen. Tässä yhteydessä käytän posthumanismia tarkoittamaan 'ihmiskunnan jälkeistä' aikaa (Cudworth & Hobden 2018, 5), johon romahdustietoisetkin kenties valmistautuvat.

3.3.2 Ontologinen kurotus

Länsimainen tieteenfilosofia perustuu subjektin ja objektin dikotomialle. Länsimaisessa filosofiassa minän tietoisuus itsestään jakaa maailman kahtia minään ja ei-minään eli subjektiin ja objektiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 76.) Timothy Mortonin (2016) mukaan nykyjärjestelmän tuhoisuus juontuu juuri siihen liittyvistä todellisuuskäsityksistä ja logiikasta, ja hän näkeekin ontologian oleellisena osana kamppailua nykyistä tuhoisaa järjestelmää vastaan. Mortonin hahmottelemassa objektorientoituneessa ontologiassa (OOO) subjekti-objekti-tyyppiset jäykkärajaiset binääriset jaottelut liudentuvat esimerkiksi ekologiasta ja kvanttiteoriasta tuttujen yhteenliittyneisyyden, epäselvien rajojen ja sekoittuneisuuden tieltä. Samantyyppisiä ajatuksia ovat viime

vuosikymmeninä esittäneet esimerkiksi Bruno LaTour ja Donna Haraway (Haraway 2016; Cudworth & Hobden 2018, 11, 55-66). Kuten nämäkin ajattelijat ovat todenneet, tämäntyyppisiä todellisuuskäsityksiä on ollut esimerkiksi useilla alkuperäiskansoilla (myös esim. Vadén 2016). Kyse ei siis ole sinänsä uudesta ja ennennäkemättömästä olemisen tavasta, vaan eräänlaisesta paluusta juurille.

Miten tällaista OOO-tyyppistä todellisuuskäsitystä sitten voisi pyrkiä soveltamaan esimerkiksi tämän tutkielman kohdalla? Ihmistieteiden piirissä on toki jo pitkään ymmärretty, ettei tutkija ole tutkimuskohteestaan erillinen tai tarkastele 'ulkopuolelta', vaan väistämättä vaikuttaa tutkimukseen läpi prosessin (esim. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161; Vilka 2015, 67). Myös tutkijana olen siis - yhden haastateltavani sanoin - 'seassa', eli osa sitä toimijoiden verkostoa, johon kaikki elollinen kuuluu.

On kuitenkin huomattavan vaikeaa, ellei mahdotonta, päästää käytännössä irti subjekti-objektidikotomiasta, niin sisäänrakennettuna se tuntuu olevan sekä maailmanjäsenyksiini, että tieteellisiin metodeihin (Cudworth & Hobden 2018, 69). Mortonin mukaan käytössämme olevat analyyttiset työkalut eivät pystykään toimimaan tarvittavassa 'Maan mittakaavassa', koska ne ovat itsessään tuhoisan 'agrilogistisen' järjestelmän ja todellisuuskäsityksen tuotosta (Morton 2016, 43). Myös Ludwig (2001) on todennut, ettei viheliäisiä ongelmia, jollaisia ekokriisitkin ovat, voida ratkaista perinteisillä tieteellisillä metodeilla, sillä niiden juurisyyt ovat arvoissamme ja kulttuurissamme. Tämän tyyppisen tutkielman puitteissa on kenties mahdollista vain *kurottaa* kohti ontologisesti tasavertaisempaa, monistisempaa otetta. Joudun hyväksymään sen, että epäonnistuminen tässä yrityksessä on kenties jo kirjoitettu metodeihini, ajatuksiini ja sanoihini, joita käytän.

3.3.3 Metodi: teoriaohjaava sisällönanalyysi

Pyrkimykseni on pohjimmiltaan pragmaattinen: löytää tämän tutkimuksen puitteissa vastauksia, joista olisi todella apua sopeutumisessa nykytilanteeseen ja lähitulevaisuuteen. Niinpä tutkimustehtäväni kannalta olennaista on huomioida sekä haastattelujen asiasisältö, että niiden kautta välittyvä merkitysmaailma. Metodin valinnassa tämä ohjasi minut sisällönanalyysin suuntaan (Silvasti 2014, 36).

Jo litteroinnin aikana havaitsin tiettyjen teemojen korostumisen haastatteluissa. Eteninkin litteroinnin valmiiksi saatuani teemoitteluun listaamalla aluksi keskeisiä teemoja paperille. Lisäksi tein jokaisesta haastattelusta isolle paperiarkille eräänlaisen miellekartan, jotta saisin muodostettua kokonaiskuvan niin yhdessä haastattelussa käsitellyistä teemoista kuin kaikista haastatteluistakin. Tulkinnassani lähdin siten liikkeelle aineistosta, ja hyödynsin edetessäni resilienssin käsitteistöä. Tutkimuksen taustalla ovat alkuvaiheista lähtien vaikuttaneet tietyt teoreettiset käsitteet: romahdus ja resilienssi, joten lähestymistapaani voi luonnehtia *teoriaohjaavaksi sisällönanalyysiksi*, jossa on tilaa abduktiivisuudelle eli aineistosta löytyville, ei-ennaltaoletetuille teemoille (Silvasti 2014, 43-44; Tuomi & Sarajärvi 2018, 109-110). Metodini on, kuten aineistonkeruun kohdallakin käy ilmi, eklektinen, sillä olen omaksunut joitakin piirteitä esimerkiksi etnografisista tutkimusmenetelmistä.

Laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti tutkimusprosessi on ollut varsin orgaaninen: eri vaiheet ovat limittyneet toisiinsa ja niiden välillä on ollut edestakaistakin liikettä (esim. Hirsjärvi ym. 2009, 223; Alasuutari 2011, 251). Esimerkiksi alustavan analyysin jälkeen minun oli palattava tutkimuskysymysten pariin, kirjoitettava tutkimustehtävä uudelleen auki ja täsmennettävä kysymykset uudestaan. Myös intuitiolla on toki ollut tärkeä rooli läpi prosessin (Silvasti 2014, 33). Tutkimusprosessi on vienyt useita vuosia ja tapahtunut verkkaisesti. Sitä voisikin kutsua *hitaaksi tieteksi*¹⁵.

Tutkimusprosessin orgaanisuudesta ja intuitiivisuudesta huolimatta tämänkin opinnäytetyön on toki täytettävä tieteellisen tutkimuksen validiuden ja luotettavuuden kriteerit. Hirsjärvi ym. (2009, 232) näkevät validiuden kriteerinä kuvauksen ja siihen liitettyjen selitysten ja tulkintojen yhteensopivuuden: sopiiko selitys kuvaukseen, eli onko selitys luotettava? Tässä luvussa olen pyrkinyt kuvaamaan tarkasti sitä, miten, ja millaisissa olosuhteissa tutkimus toteutettiin, sekä arvioimaan onnistumisia ja puutteita. Analyysiluvuissa ja johtopäätöksissä pyrin puolestaan avaamaan lukijalle perusteeni tekemilleni luokitteluille ja tulkinnoille. Seuraavassa luvussa siirryn aineiston analyysin pariin, keskittyen aluksi haastateltujen taustoihin ja siihen, miten he suhtautuvat romahdukseen.

15 <http://slow-science.org/>

4 HAASTATELTAVIEN TAUSTAT JA SUHDE ROMAHDUKSEEN

Tässä ja seuraavissa luvuissa pyrin sekä kuvailemaan, että tulkitsemaan (vrt. esim. Saaristo 1994) romahdustietoisten suhtautumista romahdukseen, heidän maailmankuviaan ja elämäntapavalintojaan. Kuvailun lisäksi tarkastelen näitä kaikkia resilienssin eri ulottuvuuksien ja osa-alueiden näkökulmista. Analyysissä näkyvät niin useita haastateltavia yhdistävät tekijät, joiden perusteella voi tehdä jonkinlaisia yleistyksiä, kuin elämäntapojen ja katsomusten variaatiosta kertovat eroavaisuudetkin. Tämän luvun aluksi kuvaan lyhyesti haastateltavien taustoja ja heidän polkujaan romahdustietoisuuteen, minkä jälkeen käsittelen haastateltavien näkemyksiä romahduksen kulusta sekä romahduksen herättämiä tunteita ja niiden käsittelytapoja. Tätä kautta tarkentuu se, mitä romahdus merkitsee haastateltavilleni: mihin he oikein varautuvat? Näkemykset romahduksesta taustoittavat osaltaan myös heidän elämäntapavalintojaan. Suhtautumistavat romahdukseen, sen herättämät tunteet ja niiden käsittely ovat lisäksi psykologiseen resilienssiin vaikuttavia tekijöitä.

4.1 Romahdustietoisten taustat

Haastateltavien ikähaarukka oli vähän päälle kolmenkymmenen ja reilun viidenkymmenen ikävuoden välillä. Perhemuodot ovat suomalaisen yhteiskunnan valtavirtaa: lapsettomia ja lapsellisia pariskuntia. Yhdessä haastatelluista kotitalouksista oli alle 18-vuotias lapsi. Haastateltavien koulutustaustat vaihtelivat korkeakoulututkinnoista ammattitutkintoihin. Kaksi haastateltavaa mainitsi myös kesken jääneet korkeakouluopinnot. Useilla oli monia eri tutkintoja, enimmillään kuusi kappaletta. Samalla ihmisellä saattoi olla 'teoreettisempi' korkeakoulututkinto esimerkiksi kaupalliselta, humanistiselta tai yhteiskuntatieteiden alalta, ja lisäksi käytännöllisempää ammatillista koulutustaustaa esimerkiksi luonnonvara- tai kädentaivalalalta. Tällainen moniosaaminen kertoo joidenkin haastateltavien kohdalla pyrkimyksestä muuttaa omaa elämää ympäristö- ja romahdustietoisuuden heräämisen myötä:

-- lukion jälkeen, mä olin ihan paskiainen silloin kyllä [naurua], niinku: 'kuhan mulla on nautintoa elämässä, ni ihan sama, vaikka kaikki tuhoutuu'. -- yliopisto-opintojen aikana -- mä luin paljon kaikkee kirjallisuutta, joka liittyy just vaikka romahdukseen tai tähän meidän nykyseen yhteiskunnalliseen..tai ekologiseen tilanteeseen. -- siinä tavallaan havahtu johonki, siitä ei ollu enää paluuta, ja aloin tosi vahvasti kyseenalaistaa -- mihin suuntaan mä oon elämäni viemässä. -- sellanen mystinen itsekehityksen aikakausi siinä -- Mä lähin sit

seuraavana syksynä eräopaskouluun. -- Et se on ehkä tuntunu enemmän semmoselta, johdatukselta, ku pääs sille polulle, irtautu siitä, mikä oli se aiempi elämä, joka oli menossa kohti jotai uraputkea ja sitä normatiivista semmosta, että näin eletään hyvä elämä.

Ha IV

Joillakin haastateltavista ei ollut käytännöllistä ammatillista koulutusta, ja käytännön taitoja oli opeteltu muilla tavoin. Yksi haastatelluista oli puolestaan hakeutumassa jatko-opintoihin yliopistossa. Opiskeluun ja oppimiseen liittyen merkillepantava ilmiö oli maalla asuvien tai sinne muuttamassa olevien kohdalla jatkuva taitojen kartuttaminen, joka ei tapahdu virallisten koulutusten kautta. Käsittelen monitaitoisuuden ja jatkuvan oppimisen teemoja resilienssin näkökulmasta tuonnempana.

Kaikilla haastatelluilla oli siinä mielessä 'kaupunkilaistausta', etteivät he olleet asuneet valtaosaa elämästään maaseudulla. Kuitenkin useimmat - ja tämä lienee suhteellisen tyypillistä haastateltavien ikäluokkien suomalaisille - mainitsivat jonkinlaisen kosketuksen maalaiselämään:

He 1: No mut onha [He 2] viettäny paljon aikaa [sukulaisensa] maatilalla ja asunukin jossain vaiheessa ysiluokalla siellä ja hoitanu lehmiä...ollu maalla.

He 2: Ne on semmosia, ei niinkään osaamista oo siis, hirveesti siitä. Mut sellassii... tekemiskokemuksia ja..elämyksiä ja vaikutelmia. Se on vaikuttanu siihen, miks mä halusin...miks mä oon kans viihtyny maalla. Kaikki, et pääskysyet on tosi läheinen asia ja heinätyöt on kiva asia, ja tämmöst. Mutta ei meillä ollu sellasta osaamista sitä kautta suinkaan..

Ha I

Aiemmat positiiviset kokemukset maaseudusta ovat siis voineet osaltaan madaltaa kynnystä myöhemmälle elämäntapamuutokselle.

4.2 Romahdustietoisuuden synty

Kaikkien haastateltujen romahdustietoisuuden taustalla oli ympäristötietoisuus. Siirtymä ympäristötietoisuudesta romahdustietoisuuteen ei olekaan mikään suuri harppaus, kun nykypäivänä romahduksen tai ainakin vakavien kriisien uhka alkaa olla laajasti tiedostettu tieteen ja osin politiikankin valtavirrassa. Ihmisten ympäristösuhdetta tutkiva psykologi Susan Clayton (2017, 668) toteaa ihmisen identiteetin määrittelevän asenteen lisäksi myös tiedolle altistumista tiettyyn kysymykseen liittyen. Samaa prosessia kuvasin luvussa 2.6.2 maailmankuvan muodostumista käsitellessäni. Voisikin ajatella, että romahdustietoisien ympäristöidentiteetti on altistanut heidät romahdukseen liittyvälle informaatiolle, tai tehnyt siitä helpompaa hyväksyä. Suomessa aiemmin

tutkitut ekologisen elämäntavan edustajat ovat myös usein nähneet romahduksen mahdollisena tulevaisuuden kehityskulkuna (Hirvilampi 2003, 53; Saaristo 1994, 80-81), samoin monet syväekologian edustajat (Zimmerman 1994, 32-33) ja tietenkin survivalistit.

Ensin oli ympäristöherätys ja ympäristötuhon suhde teolliseen sivilisaatioon, ja siit jonkin ajan pääst teollisen sivilisaation hauraus – oivallus tai väittäjä siitä. -- ihmisten toimeliaisuus tai poliittinen päätöksenteko ei tuu tätä pysäyttään, joten ne on ihmisen tahdon ulkopuoliset voimat, jotka tän romahduttaa. Jollon se on tietys mieles *pelastus*, mut siit *automaattisesti* nousee tää survivalismikysymys. Eli tommonen on ollu se ajatuskulku.

Ha V

Yksi haastateltavista analysoi oman romahdustietoisuutensa syntyneen persoonallisuuspiirteidensä, henkilöhistoriansa ja tiedon ja siitä kumpuavan ympäristötietoisuuden yhteisvaikutuksessa.

Voi olla, että.. on vaan semmosii synnynnäisii ominaisuuksii. Ja joitain henkilöhistoriaan liittyviä juttuja, jotka on herkistäny -- kiinnostus maailmaa kohtaan, ja yleinen uteliaisuus. Ja sit mä mielestäni oon ottanu riittävästi selvää maailmasta ja todennu, että tää on menossa vähän huonoon suuntaan. Ni sit jotkut niistä ominaisuuksista, mitkä on rakentunu sinne, on vahvistanu sitä, et okei, varaudutaan tohon. -- Mut se, että mistä se lähti, jos ei mennä ihan noin psykologisiin sfääreihin, ni... Kyllä se on tieto. Ei siihen voi muuta laittaa. Et jos siellä pohjalla onki sellanen inhimillinen, tietyl tapaa jopa romanttinen suhtautuminen koettelemuksiin, ja sellanen fantasia selviytymisestä. Ni -- tieto lisää tuskaa. -- että vaikka tää varautuminen on aika *nasta harrastus*, ni on siinä todellisista asioista kysymys. Itse koen, että tätä on syytä tehdä ihan aidosti ja..se voi joskus jopa pelastaa henkiä.

Ha III

Molemmista yllä olevista lainauksista käy ilmi ajatusketju, jossa globaalien syy-seuraussuhteiden hahmottaminen saa aikaan pohdinnan vakavistakin vaikutuksista myös omassa elämämpiirissä. Resilienssin kielellä kyseessä on panarkian eri tasojen välisten vuorovaikutussuhteiden ymmärtäminen. Claytonin (2017, 676) mukaan ympäristöidentiteettiin kuuluukin systeemiajattelu (*Systems thinking*), jossa tunnistetaan keskinäisriippuvuudet ja yhteydet. Se on luonteeltaan holistista pikemmin kuin reduktionistista. Tällainen systeemiajattelu kuuluu myös resilienssiajatteluun. Clayton esittää, että systeemiajattelu voi olla erityisen tärkeää ympäristöongelmien kohdalla, koska ne tapahtuvat hitaasti, niitä ei voi havainnoida suoraan ja niillä on erilaisia palautesykliä ja monimutkaisia keskinäissuhteita (emt.).

Romahdustietoiset ovat pohtineet romahdusta ja eri skenaarioita paljon ja useita vuosia. Yhdet haastateltavat kuvasivatkin romahdustietoisuuden heillä saavuttaneen jonkinlaisen 'saturaation': aiheesta on vuosien varrella muotoutunut kokonaisnäkemys, ja siitä syntyy keskustelua lähinnä

uusien näkökulmien tai tiedon ilmaantuessa (Ha V). Tietoa on hankittu teemaan erikoistuneiden kirjoittajien teoksista, nettijulkaisuista ja asiaan vihkiytyneiltä tuttavilta. Haastateltavat lukevat niin tieteellisiä julkaisuja kuin muidenkin kirjoittajien¹⁶ teoksia romahduksesta. He myös seuraavat ajankohtaisia tapahtumia lukemalla uutisia eri valtamedioista. Jotkut mainitsivatkin, että heikkoja signaaleja kehityskuluista voisi periaatteessa tulkita koko ajan median uutisvirrasta. Romahdustietoisten tiedolliset auktoriteetit kuuluvat enemmän tiedemaailmaan kuin uskonnollissävyytteisessä apokalyptismissa, jossa karismaattiset johtajat ovat tärkeitä kehityskulkujen tulkitsijoita (Robbins & Palmer 1997; Lamy 1997). Haastattelemieni romahdustietoisten vastaavina auktoriteetteina voisi pitää esimerkiksi radikaalin ekologian ja romahdusta käsitteleviä ajattelijoita. Tieteellisen tiedon ja teoreettisen ymmärryksen rooli haastateltavieni maailmankuvassa voi osittain selittyä heidän koulutustaustansa kautta. Useimmilla oli jonkinlaista yliopistokoulutusta. Samalla myös arjessa ja uskomusperinteiden harjoittamisen kautta syntyvä kokemuksellinen ja intuitiivinen tieto ovat useimpien haastateltavien elämässä merkittävässä roolissa.

4.3 Näkemykset romahduksesta

Nykyisen teollisen sivilisaation romahduksen romahdustietoiset näkevät jokseenkin väistämättömänä, osin jo näkyvissä ja meneillään olevana prosessina: kriisinä, joka tulee yhä syvenemään. Useat haastateltavista näkivät siis romahduksen olevan jo käynnissä jossain päin maailmaa. Romahduksen ajatellaan olevan seurausta nykyisenkaltaisesta talousjärjestelmästä ja teknologiasta, jonka avulla luonnonvaroja hyödynnetään, sekä niiden taustalla olevasta kulttuurista ja todellisuuskäsityksestä. Ilmastonmuutoksen ja muiden ihmisen aiheuttamien ympäristötuhojen rooli romahduksessa nähdään keskeisenä: niiden synnyttämät kriisit saattavat ylittää nykysivilisaatiota ylläpitävien järjestelmien sietokyvyn. Haastateltujen näkemys nykytilanteesta on siten yhteneväinen johdantoluvussa esiteltyjen maailman tilaa koskevien tutkimusten ja tulkintojen kanssa. Romahduksesta haastateltavat esittivät useita erilaisia skenaarioita ja kehityskulkuja. Jotkut visioivat mahdollisia kehityskulkuja ja tulevaisuudennäkymiä hyvinkin yksityiskohtaisesti, kun taas toiset korostivat epävarmuutta ja ennustamisen mahdottomuutta.

16 Muun muassa Derrick Jensen, Roy Scranton ja Dmitri Orlov mainittiin.

4.3.1 Hitaat skenaariot

Hitaista romahdusskenaarioista puhuttiin teorian tasolla entropiana: teknisten järjestelmien, infrastruktuurin, poliittisen hallinnan ja vuorovaikutuksen hajoamisena, jossa on suuriakin paikallisia eroja. Haastateltavien kesken vallitsi yksimielisyys siitä, että todennäköisin skenaario Suomen kehitykselle on *vähittäinen näivettyminen* katastrofinomaisen romahduksen sijaan. Haastateltavani näkivät tällaisen hitaamman, asteittaisen kehityksenkin johtavan kuitenkin niin suuriin muutoksiin omana elinaikana, että Suomi voi olla jo parin vuosikymmenen päästä jokseenkin tunnistamaton tämän päivän näkökulmasta katsoen. Arveltiin esimerkiksi, ettei autoja muutaman kymmenen vuoden päästä enää juurikaan käytetä. Hyvinvointiyhteiskunnan häviäminen nähtiin todennäköisenä ja jopa väistämättömänä, eikä esimerkiksi eläkejärjestelmän uskottu enää omassa vanhuudessa olevan olemassa. (Ha V.) Haastateltavat puhuivat myös nykyisten kehityssuuntien jatkumisesta ja kiihtymisestä, joka osaltaan luo epävakautta ja tekee elämästä erityisesti maaseudulla kalliimpaa:

Väestö keskittyy Suomessakin ja maailmanlaajuisesti kaupunkeihin. Kaupungit ei pysty ite tuottamaan omaa ruokaansa. Tarkottaa sitä, että maaseudulla tehomaaatalous todennäköisesti kasvaa, sille ei onnistuta keksimään riittäviä vaihtoehtoja. Et, no, kulutus kasvaa, kaikkienensa. Sähköntuotanto lisääntyy, liikkuminen lisääntyy, ja liikkumisratkaisujen kehitys ei pysty pysymään siinä tahdissa mukana.

Ha II

Haastateltavat uskovat eriarvoistumisen ja polarisaation jatkuvan, ja Suomeen syntyvän enenevässä määrin vähäosaisuutta ja kurjalistoa. Jotkut arvelevat maallemuuton, omavaraistumisen ja yhteisöllistymisen kasvattavan samanaikaisesti suosiotaan. Globaalien ongelmien uskotaan ”rantautuvan yhä vahvemmin Suomeen” (Ha III). Tuotteet, jotka vielä nykyään ovat arkipäiväisiä, tulevat olemaan vain harvojen tai ei kenenkään ulottuvilla.

Jos mä nyt aattelen omana elinaikana, ni mä veikkaan, että hyvin harva lentää... jos suklaata tuotetaanki jossain, ni se on sairaan kallista! [naurahduksia] Banaanit on kadonnu... Nää on tämmösii, periaattees pintatason juttuja, mut on siellä taustalla semmosiiki isoja asioita, just banaanien geneettinen yksipuolisuus ja suklaaki on vähä semmonen erikoinen tapaus. Sit lentäminen esimerkkinä taas siitä, että ihmiset muuttaa kulutustottumuksiaan ja eivät halua lentää eettisistä syistä – mut myöskin, todennäköisesti siihen ei oo varaa.

Ha III

Kyl mä veikkaan, että turvattomuus lisääntyy... Esimerkiks kotimaisen ruuan tuotanto, vaikka tää on parhaita paikkoja varmaan tuottaa edelleen ruokaa, mutta sekin tulee hirveen epävarmaks, sadot menee tosi usein pieleen, ja kaikenlaiset sairaudet, joita meillä ei oo

aikasemmin ollu, leviää tosi nopeesti täälläkin. Vieraslajien käsite tulee anakronistiseksi, koska kaikki lajit liikkuu sinne, tänne, niiku miten vaan.

Ha I

Hitaan, entropian tyyppisen romahduksen nähdään olevan paitsi vähittäinen, myös osin näkymätön prosessi. Useat haastateltavat tulkitsevat sen jo nyt olevan käynnissä Suomessakin. Esimerkiksi 1990-luvun laman jälkeisessä sosiaalipolitiikassa tai teiden kunnossapidossa voi nähdä merkkejä käynnissä olevasta kehityskulusta, jossa ”vaurastuminen ottaa takapakkia” (Ha V). Kurjistumisen edelleen edetessä paluuta normaaliin on haastateltavien mukaan turha odottaa.

Ainakin *ajatuksen* tasolla oletan, et suurin osa vaan ajattelis, et tietynlainen vaik yhteiskunnallinen huononeminen, et loppuispa se nyt vaan, ni voitais palata normaaliin. Ni ehkä ittellä se maailmankuva, et ‘okei, nyt se sit alkaa tapahtua’. Et normaaliin ei oo paluuta, me aletaan itse muuttua.

Ha V

Hitaan kurjistumisen skenaariot ovat linjassa niiden romahduksesta kirjoittavien antropologien ja arkeologien näkemysten kanssa (esim. Faulseit 2015), jotka esittävät totaalisen, katastrofaalisen sivilisaation poispyyhkiytymisen olevan harvinainen tapahtuma, ja korostavat jonkinlaista jatkuvuutta ja resilienssiä menneiden sivilisaatioiden romahduksissa. Romahdus näin määriteltynä vastanee myös esimerkiksi Tainterin määritelmää kompleksisen systeemin nopeasta yksinkertaistumisesta, sillä nopea kehityskulku sivilisaation aikamittakaavassa kattanee kuitenkin vuosikymmenien ajanjakson (Tainter 2014, 4). Jotkut haastateltavista pohdiskelivat myös, että romahdus saattaisi olla nytkähdyksittäin etenevää (Ha III) tai sisältää jonkinlaisia välivaiheita:

-- jos jonkinlaiset keihäänkärkiteknologiat jäiski harvojen käyttöön -- nii et satelliitit vielä piipittää tuolla jossai, ja droneja lentelee.. Mut sit väestön massakulutus, se, miten väestö nykyään elää, silt kaikelt menee pohja. -- semmonen kummallinen välivaihe vois olla -- Osa tyylii, hyvin kuvaannollisesti nyt, ryömii mudassa, ja osa lentelee jollai yksityisjeteillä.

Ha V

4.3.2 Nopeat skenaariot: katastrofaalinen romahdus

’Nopeita skenaarioita’ romahduksesta esitettiin myös, mutta niitä ei Suomessa tai omalla kohdalla pidetty yhtä todennäköisenä, vaikkakin mahdollisina. Venäjän mahdollinen nopea vaikutus esimerkiksi energiantuonnin rajoittamisen tai jopa miehittämisen kautta mainittiin useammassa haastattelussa.

Voiks..Suomen valtio pysyy autonomisena mun loppuelämän ajan, ja millä ehdoilla -- nythän poliittiset asetelmat on aika paljon ne, mitkä ne oli toisen maailmansodan jälkeen, ja kylmän sodan, ja ollaan niinku poteroituttu siihen. Mut mä uskon, et Venäjä ei aio *tyytyä* siihen, jos se saa lisää toimintatilaa – ja sehän koko ajan kokeilee, mihin se pystyy, ja miten muut valtiot ja yhteisöt reagoi. Et se on yks, ihan tavallaa survivalistinen pointti.

Ha V

Muita esitettyjä esimerkkejä nopeista muutoksista olivat globaali finanssitalouden romahdus, ympäristöön tai ydinvoimaan liittyvä katastrofi ja jonkinlainen sisäpoliittinen kriisi, joka voisi liittyä polarisaatioon tai vaikkapa pakolaisaaltoon.

Oon aatellu, millasta olis, jos esimerkiks sähköverkko kaatuis. Tässähän on ollu juttuja, että jos Venäjä haluais, nii ne pystyis ihan muutamalla täsmäiskulla lamauttamaan koko Suomen sähköntuotannon vaikka moneks viikoks kerrallaan.

Ha II

On täysin mahdollista, että seuraava mahdollisesti Aasiassa tai Yhdysvalloissa tapahtuva korttitalon notkahdus aiheuttaa jonkun globaalin talouskriisin. Ja riippuen siitä sit, että missä asennossa tähdet on, ni se onki hallitsematon se notkahdus. Että se viimekertanen, 2008 vai millon se oli, jääki pikkujutuks siihen verrattuna. -- ihan dramaattiset, yhtäkkiset, romahduksen kaltaset systeemiset tilamuutokset on mahdollisii ainoastaan siinä vaiheessa, kun globaalisti useampi eri asia, tapahtuu sellanen konvergenssi. Et kansainvälinen turvallisuuspolitiikka: hirvee kriisi. Sit yksinkertaisesti tavara ei liiku ja satamat tyhjenee ja kaupat, hyllyt tyhjenee.. Ja sitten orlovilaisittain tiettyjen romahdustasojen läpi.. kohti huonompia aikoja! [naurahtaa] Mut mä veikkaan, et Suomi on sillai onnekas paikka, että täällä se on sellasta..vähittäistä.

Ha III

Yksi haastateltavista lainasi survivalistista sloganina: ”*Three meals away from total chaos*” (”Kolmen aterian päässä täydestä kaaoksesta”) viitatessaan nykysivilisaation ja esimerkiksi kaupunkien haurauteen (Ha III). Äärimmäisissä katastrofiskenaarioissa yhteiskunnan tukirakenteet häviävät yhtäkkiä kokonaan, ja ihmislaumat vaeltavat etsimässä ruokaa:

He 1: Et kyllähä niis kauhukuvitelmissa isot massat ihmisiä on liikkeellä, ja etsii jostain jotakin.

He 2: Mm, etsii jostain jotain syötävää tai..

Ha IV

Haastattelemieni romahdustietoisten jaettu näkemys suomalaisen yhteiskunnan todennäköisestä hitaasta rappeutumisesta eroaa yhdysvaltalaisen survivalismin tyypillisestä katastrofaalisen romahduksen kuvastosta (Robbins & Palmer 1997; Rantanen 2015). Kenties se osaltaan selittää myös haastateltavieni elämänvalintojen tietynlaisen leppoisuuden verrattuna militantteihin survivalisteihin. Muitakin kulttuurisia eroja suhtautumisessa aseelliseen itsepuolustukseen ja

koettuun väkivallan uhkaan on varmaankin taustalla.¹⁷ Haastateltavani olivat kyllä pohtineet myös väkivallan uhkaa, mutta eivät nähneet sitä tällä hetkellä kovinkaan ajankohtaisena. Kuitenkin jotkut totesivat, että tilanne voi muuttua nopeastikin. Väkivallan riskin nähtiin myös lähivuosisikymmeninä kasvavan lisääntyvän turvattomuuden myötä. Jotkut haastateltavistani näkevät katastrofaalisen romahduksen ja väkivallan uhan siinä määrin mahdollisina omana elinaikanaan, että pitävät perusteltuna omistaa aseita, jolla voi tarvittaessa puolustautua muita ihmisiä vastaan.

4.3.3 Romahdustietoisten skenaariot suhteessa romahdusteorioihin

Haastateltujen käsitykset romahduksen suuntaviivoista ja vaikutuksista esimerkiksi Suomessa omana elinaikana olivat siis suurelta osin keskenään yhteneväisiä. Heidän kuvauksensa mahdollisista romahdusprosesseista noudattelevat pitkälti myös esimerkiksi Tainterin ja useiden muiden romahdusta käsittelevien kirjoittajien luonnehdintoja menneiden sivilisaatioiden romahdusten tyypillisistä piirteistä. Tainterin kuvaamien romahdusyhteiskuntien keskeisiä piirteitä ovat *auktoriteetin ja keskusvallan murtuminen, paikallistuminen ja väestön koon ja tiheyden merkittävä väheneminen*. Keskusvallan murtuminen johtuu tulojen vähenemisestä ja siitä seuraavasta sotilaallisesta heikentymisestä, mistä seuraa tyytymättömyyttä, kapinointia, sekasortoa ja sotilaallisiakin konflikteja. Paikallistuminen tarkoittaa keskitetyn ruuan ja tavaroiden jakelun ja kaupan vähenemistä, taitalojen erikoistumisen alenemista tai häviämistä. Teknologiat palaavat yksinkertaisempiin muotoihin, joita voidaan kehittää ja ylläpitää paikallisella tasolla, ja tarpeet täytetään enimmäkseen paikallisen omavaraisuuden avulla. Yksinkertaisemmilla yhteiskunnilla romahdus voi merkitä sosiaalisen järjestyksen ja normien rikkoutumista.¹⁸ (Tainter 2014, 19-20.)

Keskusvallan murtuminen, kurjistuminen, kansan tyytymättömyys, sekasorto ja ulkomaiset haastajat ilmenevät kaikki romahdustietoisten tulevaisuusskenaarioissa. Myös paikallistuminen ja omavaraisuuden kasvaminen esiintyvät haastateltavien puheessa yhtenä kehityssuuntana. Haastateltavien romahdusskenaarioissa näkyy tässäkin tietopohjaisuus. Tainter käsittelee kuitenkin paitsi romahdusprosessia, myös romahduksenjälkeistä aikaa, eivätkä haastateltavat aina katsoneet näin kauas, mihin osasyynä oli varmasti oma kysymyksenasetteluni.

¹⁷ Esimerkiksi koronavirusepidemian alkuaikoina asemyynti nousi Yhdysvalloissa huomattavasti, kun Suomessa taas ei aseiden hamstrausta näkynyt (esim. Hentunen 2020; Koskinen 2020).

¹⁸ Oletettavasti tämä uhka koskee myös monimutkaisempia yhteiskuntia, vaikka niillä onkin 'pitempi matka pohjalle'. Esimerkkinä jokseenkin totaalista sosiaalisen järjestyksen ja normien rikkoutumisesta on usein esitetty Ik-kansan kohtalo (ks. esim. Orlov 2013).

Haastateltavien erilaisissa skenaarioissa on läsnä tulevaisuuteen väistämättä liittyvä *epävarmuus*. Erityisesti mullistusten ja tilamuutosten aikoina tulevan tuntemattomuus korostuu: voidaan olla siirtymässä kokonaan uudenlaiseen toimintaympäristöön, jossa totutuista tavoista ei ole hyötyä. Vaikka tiede ja teknologia mahdollistavat tarkemman tulevaisuuden ennustamisen kuin koskaan aiemmin, ihmiskunnan aiheuttamat muutokset ekosysteemeissä ovat niin suuria ja nopeita, ettei nykytietämyskään kerro, mitä tulee tapahtumaan seuraavien vuosikymmenien aikana. Miten romahdukseen varautuvat siis voisivat tietää, tuleeko romahdusta heidän elinaikanaan, millainen se tulee olemaan, ja miten se tulee vaikuttamaan heidän selviytymiseensä.

Zygmunt Bauman tunnisti epävarmuuden jo parikymmentä vuotta sitten postmodernin ajan keskeiseksi tunnusmerkiksi. Sen taustalla ovat maailman poliittisessa järjestelmässä tapahtuneet muutokset, talouden säännöstelyn purkaminen, eriarvoistuminen ja entisaikojen sosiaalisten turvaverkkojen heikentyminen (Bauman 1997, 21-24). Ihmisillä on toisaalta vapautta valita, toisaalta jatkuva valitsemisen pakko. Jotkut kirjoittajat (esim. Coward 1989, viitattu Pepper 1996, 5) liittävätkin ympäristöliikkeen nousun 1900-luvun epävarmuuksiin ja millennialistisiin tuhon uhkakuviiin. Romahdustietoisten sitoutumisen tietynlaisiin maailmanselityksiin ja elämäntapoihin voisi siis nähdä tapana käsitellä epävarmuutta ja luoda turvallisuuden tunnetta omilla ratkaisuillaan.

Osa haastateltavista vaikutti suhtautuvan epävarmuuteen hyvinkin tyyneesti tai fatalistis-sävytteisesti. Varautumistoiminta mainittiin apuna epävarmuuden sietämisessä (Ha III): jos oma elämä on menossa oikeaksi koettuun suuntaan tai omat valmiudet eri romahdusskenaarioissa nähdään hyvinä, ei epävarmuus asioiden kulusta huoleta niin paljon.

He 1: Se on mulle vähän semmonen non-issue, et kun sitä ei voi tietää, ni ei voi tietää. Ni voi sellasella terveellä annoksella fatalismia suhtautua siihen. Et se ei niinku, ahdistaa. Ja se ei-tietäminenki on suhteellista – kuitenkin nää isoimmat tietyt jutut on aika selviä: et tietää, et ilmastonmuutos on käynnissä ja voi arvailla, mitä se tarkoittaa vaikkapa luonnonympäristöille ja näin. -- sä voit hahmotella, mitä jotkut asiat aiheuttaa.

T: Minkälaisia tuntemuksia sulla ylipäänsä on tulevaisuudesta?

He 1: [naurahtaa] No mä oon jotenki niin perusonnellinen ja tyytyväinen tällä hetkellä elämäni, että paradoksaalista kyllä, kaiken tän keskusteluaiheenkin sisällä, mä oon vaan, et 'jee!' [naurua] Ehkä se on vaan sitä, että jollain lailla kokee tekevänsä oikeita asioita.

Ha III

Myös seuraavasta lainauksesta käy ilmi tulevaisuuteen väistämättä liittyvän epävarmuuden hyväksyminen:

He 1: Epävarmuus vaan pitää jotenki hyväksyä. ...mistään ei voi olla varma. Pitää vaan elellä..taitavasti [naurahtaa] ja sillee, miten kokee hyväksi. Kaikkeen ei voi varautua.

He 2: Nii, täs on paljon myös tuurista kiinni! Tai kohtalosta – tai mihin nyt uskoo. Tuntuu, et se ei ole vain itsestä kiinni, että mitenkä itselle käy.

Ha IV

Romahdustietoiset vaikuttavatkin tulleen jollain lailla sinuiksi epävarmuuden kanssa. Kuten Cudworth ja Hobden (2018, 75, 87) toteavat, maailman hahmottaminen kompleksisena ei välttämättä tarkoita luovuttamista, vaan toiminnan lähtökohdaksi voi hyväksyä myös väistämättömän epävarmuuden, jolloin matkan suunnan tietäminen on jotakin tiettyä päämäärää tärkeämpi. Lehtinen (2019) toteaa, ettei tulevaisuuden käsitettä ollut olemassa ennen modernia aikaa siinä mielessä kuin sen nyt ymmärrämme. Hänen mukaansa romahdusuhka tarkoittaa myös sitä, että tulevaisuuden käsite on taas menettämässä merkitystään ja epävarmuus ja ennustamattomuus jälleen korostumassa ihmiselämään kuuluvana osana. Vaikuttaa siltä, että haastateltavienkin ovat jossain määrin jo sopeutuneet tähän tulevaisuudettomuuteen.

4.4 Pelko, suru ja innostus: romahdukseen liittyvät tunteet ja niiden käsittely

4.4.1 Romahdukseen liittyvät tunteet

Haastateltavat ovat siis pohtineet romahdusta paitsi ilmiönä yleensä, myös omalla kohdallaan. Ei olekaan yllätys, että romahdukseen liittyy vahvoja tunteita. Yksi haastateltavista totesi pitävänsä voimakkaita tunteita luonnollisena ja terveenä reaktiona elonkehän kokemien tuhojen tiedostamiseen.

mun mielestä sen pitäis olla voimakas emotionaalinen kokemus. Koska muuten sä oot tosi pahasti hukassa. Jos sä et pysty emotionaalisesti kokemaan sitä, että elonkehä tuhoutuu tai tulevilla sukupolvilla ei ehkä oo kunnollisii mahdollisuuksii kokee luontoo tai hengittää puhdasta ilmaa sisään ... Se on sääliittävä.

Ha I

Claytonin (2017, 675) mukaan ympäristöidentiteettiin liittyvätkin tavallista vahvemmat tunnereaktiot suhteessa ympäristöongelmiin. Useat haastateltavista pohtivat romahdusskenaarioita paljon: ”jatkuvasti” tai ”ihan liikaa”. Yksi haastateltava sanoi romahduksen tulevan usein hänen uniinsa. Romahdus koetaan pelottavana ja kauhistuttavana sen kärsimyksen ja tuhon takia, jota se aiheuttaa ympäristölle ja ihmisille. Pelko liittyy sekä yleisempään tuhoon, kuten ympäristöongelmiin, joihin ei pystytä yhteiskunnan rakenteiden romahdettua enää reagoimaan (Ha V), että omalle kohdalle mahdollisesti tulevaan kärsimykseen.

Pahin pelko on vaan se, että on..nii saastunutta, tai niin jotenki..pilalla.

Ha V

He 1: Eniten pelkoa..herättää *kärsimys*, joko oma tai muiden kärsimys. Et edes ajattelee omaa *kuolemaa* vaikka, ni se on semmonen asia, jonka pystyy jotenki hyväksymään.. Kuolema *kärsien*, ni se taas herättää pelkoa. Tai et lähipiirissä..ihmiset kärsii ja kuolee.

He 2: Joo mul on sama: sairaudet, tai väkivaltaisuudet tai nälkä.

Ha IV

Romahdukseen liittyy pelon lisäksi viha, joka kohdistuu elonkehälle tuhoisiksi nähtyihin sivilisaation piirteisiin. Elonkirjon kapeneminen ja elollisten olentojen kärsimys aiheuttaa haastateltaville myös surua. Ympäristöetiikan edelläkävijä Aldo Leopold on todennut ympäristötietoisuuden hintana olevan sen, että henkilö joutuu elämään ”haavoittuneessa maailmassa” (*world of wounds*) (Leopold 1970, viitattu Pihkala 2017, 135). Yksi haastateltavista puhuikin surutyön tarpeellisuudesta: sen käsittelemisestä, miten luonto muuttuu ja köyhtyy (Ha I).

Romahdus siis kuormittaa romahdustietoisia psykologisesti. Toisaalta näiden tunteiden rinnalla romahdukseen suhtauduttiin myös neutraalisti, vääjäämättömänä kehityskulkuna, tai jopa tietyllä toiveikkuudella:

No mul..todellakin pelkoa, ja ehkä.. ahdistusta. Mut kyl myös *ehdottomasti* toivoa. Mut noi on ehkä enemmän sillee laajemmin – et henk.koht. mä ehkä suhtaudun siihen *sillee* kuitenkin neutraalisti. Koska mä tiedän, et niin tulee kuitenkin käymään. Ja sit vaan pitää yrittää toimii parhaansa mukaan. -- Et varmasti kaikennäköst kärsimyst, tulee näkymään, mut mä nään siin myös toivon -- Et loppujen lopuks elämä *voi* olla myös tosi mielekästä.

Ha V

Romahdus tuo toivoa ennen muuta siksi, että sen ajatellaan mahdollistavan elonkehän säästymisen ihmisen aiheuttamalta täystuholta. Erään haastateltavan mielestä romahdus voi tuoda mukanaan myös tietynlaista oikeudenmukaisuutta: ihmiskunta saa ansionsa mukaan (Ha V). Kuten yllä olevasta lainauksesta käy ilmi, toivo liittyy myös elämän jatkumisen mahdollisuuteen: romahduksen keskellä ja jälkeenkin voi viettää mielekästä elämää. Cudworth ja Hobden (2018, 137, 156-157) esittävätkin, että ekokriisi ja modernin sivilisaation luhistuminen voivat olla täynnä hedelmällisiä tulevaisuudennäkymiä niin ihmisille kuin muillekin olennoille. Myös Tainter (2014, 20) kysyy, onko romahdus – vaikka se eittämättä sitä on monille – kuitenkin *kaikeille* ihmisille katastrofi. Joillekin haastateltavistani ajatus romahduksesta onkin myös jollain tavalla innostava. He liittävät

tämän siihen, että tuolloin selviytyminen ja ”kamppailu” aktualisoituisi (Ha III, Ha IV). Romahduksen odottelu voikin myös olla omalla tavallaan kuormittavaa.

on *ihan taatusti* joku sellanen syvällä oleva perverssi osa minua, joka *nauttisi* romahduksesta, ja suorastaan odottaa sitä, että ‘Mahtavaa! Viimeinkin, nyt se tuli!’ [taputtaa käsiään, naurua] Ja se on sellanen, vähä omituinen, takaperonen juttu. Mutta jollain lailla varmaan aika monetki ihmiset, jos ne vaan myöntää itelleen, kaipaa sellasta *äärimmäistä* merkityksellisyyttä olemassaololle, ja semmosta kamppailua. No okei, jos sitte yhtäkkiä näin olisikin, niin se on varmaan yks henkilö tuhannesta tai kymmenestä tuhannesta, jotka oikein tosissaan puhkeaa kukkaan semmosissa olosuhteissa. Tai ehkä useampikin, mistä sen tietää.

Ha III

Francis (2010, 15) toteaaakin, että vaikka Ω – eli romahdusvaihe voi olla lamauttava niille toimijoille, jotka ovat adaptoituneet K-vaiheeseen, sellaisille, jotka puhkeavat kriiseissä kukkaan, se voi olla innostava tilaisuus. Yllä olevista otteista käy ilmi myös psykologiseen resilienssiin kuuluvaa myönteisten ja kielteisten tunteiden yhtäaikaista tuntemusta suhteessa romahdukseen: se ei ole pelkästään kauhistuttava, vaan voi tuoda mukanaan myös hyviä asioita.

4.4.2 Romahduksen etäisyys

Jotkut haastateltavista kuvailivat, miten toisinaan romahduksen pelko tulee enemmän iholle ja toisinaan siihen saatetaan ottaa älyllistä etäisyyttä (Ha III, IV). Romahduksen älyllistäminen nähdään yhtäältä ongelmallisena, sillä etäännyttäminen voi vaikeuttaa romahduksen todesta ottamista ja siten konkreettista varautumista.

Ehkä..älyllisenä pähkinänä, osittain keveästi, kepeästi ja ironisesti, ja myös toivonpilkahduksena ympäristötuhoon. Mut nyt kun kysyit, niin ehkä vähän liian kevyesti? Mut toisaalta taas jotkut sanoo, et näiden asioiden äärellä ei ainakaan sais masentua, koska depressiohan on yks kelpoisuutta heikentävä.. Siis et jos ois ranteet auki näist asioista, ni ei sekään mitään auttais.

Ha V

Omat havaintoni haastattelutilanteista tukevat ajatusta romahdukseen liittyvästä etäisyyden ja epätodellisuuden tunteesta. Saatoimme olla arkisten askareiden keskellä kauniina kesäpäivänä, satoa korjaamassa tai ruokaa laittamassa, ja puhua lähitulevaisuuden hyvinkin synkistä skenaarioista. Kontrasti arjen ja romahduksesta keskusteluissa maalailtujen dramaattisten kuvien välillä oli räikeä. Se, että romahdus ei tällä hetkellä näy voimakkaina vaikutuksina omaan elämäämme, tekee helpoksi sen etäännyttämisen kokemuksestamme. Ilmastomuutoksen

kieltämisen psykologiasta kirjoittanut Marshall (2014, viitattu Bendell 2018, 15) on todennut, että ihmiselle tyypillinen kuolemanpelko johtaa meidät jossain määrin välttelemään omaan kuolemaan liittyvää tietoa. Kenties romahduksen etäännyttämisessä on kyse samasta asiasta. Toisaalta etäännyttämisen voi nähdä myös osana psykologisetä resilienssiä: tapana elää romahdustietoisuuden kanssa ja eräänlaisena ”itsesuojeluna kieltämisen kautta” (Ha IV). Romahdustietoiset vaikuttavatkin kokevan tietynlaisen äyllisen etäisyyden tarpeelliseksi oman jaksamisen kannalta. Kuten haastateltava yllä toteaa, ”ranteet auki” romahduksen takia olemisesta ei ole hyötyä.

4.4.3 Tunteiden käsittelytavat

Etäännyttämisen lisäksi haastateltavat mainitsivat useita tapoja käsitellä vaikeita romahdukseen liittyviä tunteita: luonnonläheisyyden, välimatkan ottamisen teollisesta sivilisaatiosta ja merkityksellisen toiminnan sekä mustan huumorin.

He 1: No, en tiiä. Lähinnä semmosia, ahdistavia tunteita.

T: Mites niitten kanssa sitte pystyy elämään?

He 1: Rauhottumalla täällä, missä ei kuule mitää ihmisen ääniä. Aika paljo vietän aikaani lueskelemalla ja iha vaan olemalla. Puuhastelen kaikkee pientä. Se..tuottaa henkistä mielihyvää, rauhaa.

Ha II

Jotkut haastateltavat totesivat myös, että romahdusahdistukseen auttavat aktiiviset elämänvalinnat: pahinta on ”puurtaa arjessa ja stressata romahduksesta” (Ha V).

-- jos mä vaan vuodesta toiseen olisin jossain kerrostaloasunnossa ja kattaisin telkkarista, miten koko ajan menee huonommin, ni mullakin menis huonommin koko ajan. Mut ku mä oonki tässä, ja mitä paremmin mulla menee *tässä*, nii sen paremmin mä pystyn vastaanottamaan myös niitä uutisia tai ihan konkreettisia muutoksia.. Että tää elämäntapa on se ratkasu, oikeestaan.

Ha III

Erään haastateltavan henkilökohtainen elämäkriisi on havahduttanut hänet omiin vahvuuksiin ja opettanut suhtautumaan menetykseen:

-- Mul on ollu semmonen tilanne, et mä oon sairastunu aika pahasti, ja samaan aikaan eronnu pitkäst suhteesta ja keskeyttäny opiskelut ja menettäny mun asunnon, ollu ilman asuntoa muutaman kuukauden. Ni sillon se kokemus oli sellanen, et *mää* oon kuitenkin *olemassa*! Et vaikka kaikki tää jotenki romahtais, ni mikä se on, mitä *jää*? Et se mitä jää, siinä on hirveesti voimaa. Ja ehkä mä *jollain* tavalla peilaan tätä kokemusta nyt myös siihen.

-- Mitä meille jää, jos meiltä riisutaan tosi paljon?

Ha IV

Haastateltavalla voisikin ajatella tässä tapauksessa olevan yleinen-erityinen -akselin erityistä resilienssiä: kokemus aiemmasta kriisistä, joka auttaa suhtautumaan mahdollisiin tuleviin menetyksiin.

Poijula (2019, 17) näkee resilienssien yksilöiden ja ryhmien erityispiirteinä päättävyyden 'hallita omaa kohtaloaan myös olosuhteissa, joita ne eivät voi hallita', mikä lähenee stoalaista filosofiaa. Yksi haastateltavista viittasikin stoalaisuuteen ja itäisiin mietiskelyperinteisiin harjoitteina, jotka auttavat ylläpitämään tasapainoa. Monet mainitsivat kotoperäisen tai itämerensuomalaisen uskomusperinteen olevan tärkeässä osassa elämässään. Hietämäki (2015, 25) toteaa uskonnon vastaavan joihinkin ihmisen perustarpeisiin tuomalla lohtua, tukemalla sosiaalista elämää ja antamalla vastauksia perustaviin kysymyksiin olemassaolosta. Uskonto on siis psykososiaalista resilienssiä tukeva tekijä (Poijula 2019, 201).

Pihkalan (2017, 183-4) mukaan tarvitsemme ympäristökriisin käsittelyssä myös kykyä hyväksyä oma kuolevaisuutemme ja kohdata se menettämättä toivoa ja elämäniloa. Itsen näkeminen osana jotain suurempaa, ylisukupolvista ketjua, elonyhteisöä tai universumia auttaa käsittelemään romahdukseen liittyvää ahdistusta, kun se, mitä itselle tapahtuu, ei ole ainoa merkitsevä asia. Yksi haastateltava totesi, ettei hän suinkaan ajattele länsimaisten romahdusvarautujien olevan niitä ihmiskunnan jäseniä, jotka todennäköisimmin selviytyisivät globaalista sivilisaation romahduksesta (Ha V). Haastateltavilla romahdukseen liittyvät toivon tunteet eivät liitykään ennen muuta itsen tai omaan selviytymiseen, vaan elonkehän kohtaloon. Palaan tähän syväekologiaan kuuluvaan näkökulman laajentamiseen itsestä ulospäin seuraavassa luvussa.

5 ROMAHDUSTIETOISTEN MAAILMANKUVAT

Maailmankuva on merkittävä yksilötason ja psykologiseen resilienssiin vaikuttava tekijä. Lisäksi se järjestää elämäntapaa, jossa resilienssi ilmenee konkreettisella, aineellisella tasolla. Tässä luvussa pureudunkin romahdustietoisten maailmankuvien keskeisiin osa-alueisiin ja niissä ilmenevään resilienssiin. Tarkastelen suhdetta yhteiskuntaan, teknologiaan, menneeseen ja nykyaikaan sekä käsityksiä ihanneyhteiskunnista. Käsittelen myös luontosuhdetta ja ihmiskäsitystä sekä romahdustietoisten uskomusperinteitä. Olen päätenyt noudattamaan vakiintunutta yhteiskunta-luonto-jaottelua, vaikka posthumanismin ja objektorientoituneen ontologian hengessä olisi mahdollista myös etsiä vähemmän dualistista näkökulmaa aiheeseen. Syynä tähän on osittain oma kysymyksenasetteluni haastatteluissa, mikä heijastellee urautuneisuuttani näihin jakolinjoihin. Luvun päättävässä yhteenvedossa syvennyn vielä maailmankuvista nousevaan resilienssiin.

5.1 Sivilisaatio ja yhteiskunta: kritiikki ja ihanteet

5.1.1 Suhtautuminen nyky-yhteiskuntaan ja teknologiaan

Tieteelliseen tietoon ja osittain myös 'arkijärkeen' perustuva ympäristötietoisuus ja -huoli ovat siis merkittävä osa haastateltavien maailmankuvaa. Nykyisen yhteiskunta- ja talousmuodon ja niiden taustalla olevien todellisuuskäsitysten ja kulttuurin perustavimpana ongelmana haastateltavat pitävätkin niiden tuhoisuutta luonnolle ja siten myös ihmisen hyvinvoinnille ja olemassaololle, mikä on yleinen näkemys radikaalin ekologian piirissä (Pepper 1996, 12-13). Haastateltavat ovat varsin kriittisiä nykyistä poliittista järjestelmää kohtaan, joka nähdään osana tuhoisaa teknoosysteemiä (ks. Mumford 1967). Yksi haastateltavista paikansi ongelmien syyn kapitalismiin (Ha II). Systemin hallittua purkua tai alasajoa pidetään erittäin epätodennäköisenä tai mahdottomana, ja poliittinen järjestelmä nähdään kyvyttömänä tekemään tarvittavia suunnanmuutoksia. Yhdet haastateltavat viittasivat räikkäefektiin eli siihen ajatukseen, ettei teknoosysteemin kehityksessä ole mahdollista ottaa askeleita taaksepäin (Ha V). Romahdustietoisten analyysi ongelmasta on siten hyvin samankaltainen kuin monien sivilisaatiokriittisten ajattelijoiden (esim. Scranton 2015, 67).

He 1: -- suurin ongelma yhteiskunnan tasolla on se, että pyritään kasvuun joka elämänalueella. Ja oon miettiny, miksei kukaan poliitikko kyseenalaista tätä. Suomessakin valittiin eduskuntaan just kakssataa uutta pölkypäätä, ja ykskään niistä ei puhu

talouskasvua vastaan. Et olen hyvin pettynyt näihin vaaleihin, niinku aina oon. -- Onko se sitte silleen, että jos sinne nyt joku erehdyksessä pääsisikin pitämään palopuheita nykyä vastaan, ni sehä äänestettäs sieltä pois alta aikayksikön, ja muitten päätökset jyräis aina sen yli. -- pitäs oikeestaan koko tää..demokratian irvikuva, elikkä parlamentaarinen, edustuksellinen demokratia...uusua jollain tavalla.

T: Vallankumous [naurahtaa]?

He 1: Niin. Suuri, vihreä, jyrkän syväekologinen vallankumous.

Ha II

Havaitsin joidenkin haastateltavien puheessa tiettyä kahtiajakoisuutta. He puhuivat sekä siitä, miten nykyjärjestelmää 'pitäisi' uudistaa, että siitä, miten järjestelmä on niin lähtökohdiltaan vääränlainen, ettei riittäviä reformeja tule koskaan tapahtumaan. Kenties nykyjärjestelmän ollessa edelleen pystyssä sitä on vaikea olla kommentoimatta. Tulevaisuus ei myöskään ole lukkoon lyöty ennen kuin se tapahtuu, vaikka riittävän muutoksen mahdollisuudet nähdäänkin olemattoman pieninä:

Et niinkun, tää peli on jossain määrin menetetty jo, ja meil ei oo minkäänlaisii reaalisii mahdollisuuksii enää odottaa semmosta teknologian pelastamaa elämäntapaa. -- Niin eihän sekää ihan sataprosenttisen varmasti oo sanottu. Että voihan se olla, että nyt tulee jostain puun takaa joku ihme hiilidioksidinkeräämisteknologia viime minuutilla. Ja sitten jotain uusii energianlähteitä -- Mut se kuulostaa siis ihan tämmöseltä haltijatarulta. Se on niin *HEL*vetin epätodennäköstä --. Sen varaan ei voi ripustautua. Mut mä vaan sanon, että ne ei oo sellasii varmoja toteamuksia suuntaan eikä toiseen viel. Ennenku sitte on...

Ha I

Kaikki haastatellut ovat tai ovat olleet yhteiskunnallisesti aktiivisia esimerkiksi yhdistystoiminnassa, poliittisessa työssä, opetustyössä ja kirjoittamalla eri julkaisuihin. Vaikka romahdustietoiset siis näkevätkin nykyjärjestelmän jokseenkin tuhoon tuomittuna, he pyrkivät kuitenkin vaikuttamaan asioihin. Joissakin tapauksissa tällainen yhteiskunnallinen työ on hyvinkin merkittävässä roolissa haastateltujen elämässä, mihin palaan myöhemmin elämäntavan yhteydessä.

Taylorin ym. (2020, 53) tutkimukset antavat viitteitä siitä, että ne, joiden arvomaailmassa ympäristön kunnioitus on tärkeällä paikalla (ns. *tummanvihreä nöyryys*), ovat myös poliittisesti aktiivisia. Myös esimerkiksi Saariston (1994, 35) tutkimien ekologisen elämäntavan harjoittajien eli ekosentrien suhde kansalaistoimintaan oli positiivinen ja monet heistä toimivat aktiivisesti kansalaisliikkeissä siitä huolimatta, että he olivat skeptisiä sen vaikuttavuuden suhteen. Useissa haastateltavieni kommentteissa ilmeni myös vahva globaalin oikeudenmukaisuuden tunto esimerkiksi puhuttaessa romahduksen vaikutuksesta maapallon eri alueilla. Eräs haastateltavista korosti olevansa etuoikeutetussa asemassa pystyessään varautumaan romahdukseen, sillä maailmassa on paljon ihmisiä, joilla ei ole mitään "säädetävissä olevia parametrejä" (Ha I).

Yhteiskunnallinen aktiivisuus on selkeä ero yhdysvaltalaisiin survivalisteihin, joiden toimintatapoihin ei yleensä ottaen kuulu rakenteiden sisällä tapahtuva vaikuttaminen. Survivalistit näkevät mahdollisuuden toimia vallitsevan yhteiskunnan puitteissa menetettynä eivätkä usko virallisten tahojen edustamaan maailmaan (Rantanen 2015, 71). Haastateltavieni ulkopuolisuus ei ollut näin äärimmäistä. Vaikka he esittivät ankaraa kritiikkiä modernia yhteiskuntaa ja sen synnyttänyttä järjestelmää, sivilisaatiota ja kulttuuria kohtaan, monet myös mainitsivat nykysivilisaation tuottamia, arvokkaina pitämiään asioita kuten lääketieteen ja terveydenhuollon, sanitaation, kirjastot ja internetin. Suhdetta sivilisaatioon voikin luonnehtia kriittiseksi täysin kielteisen sijaan, mikä näkyy myös elämäntavoissa tehtyinä kompromisseina irrottautumisen ja osallistumisen välillä. Palaan tähän teemaan seuraavissa luvuissa.

Teknologiaan suhtautuminen vaihtelee. Joillakin haastatelluista se on varsin kriittinen, koska teknologian nähdään kytkeytyvän nykyjärjestelmässä erottamattomasti elonkehän tuhoon. Yksi haastateltavista näkee koneistumisen ja digitalisaation merkittävänä pahoinvoinnin lähteinä teollistuneessa yhteiskunnassa. Itse tekeminen sen sijaan tuottaa merkitystä ja hyvinvointia.

T: Ku on näitä kehityssuuntia, niinku digitalisaatio ja robotisaatio, tekoälyn kehittyminen, jotka vie ihmiskuntaa *hyvin* eri suuntaan, ni näätkö sä siellä mitään mahdollisuuksia, vai onko ne enemmän sitä uhkakuva?

He 1: Ehkä se on mulle enempi uhkakuva. Koska mitäs sitten tehdään, kun ihmisen ei itse *tarvi* tehdä yhtään mitään? Ihminen laiskistuu sekä ruumiillisesti, että henkisesti. Mun mielestä ite tekeminen on se..ratkasu. Nykyään ku ihmiset aattelee, et mun ei *tarvi* tehdä mitään, sähkö tulee seinästä ja vesi tulee hanasta --. Nii ei ihme, että on näit mielenterveysongelmia niin paljon. Ku ihmisillä ei oo...elämän tarkotusta.

Ha II

Tällainen näkemys on hyvin lähellä niitä yksinkertaisen elämän harjoittajia (ks. esim. Shi 1986; Doherty & Etzioni 2003; Thoreau 2004), jotka perustelevat teknologiasta irtisanoutumista muun muassa paremmalla elämänlaadulla. Toisaalta joidenkin haastateltavien suhtautuminen teknologiaan oli neutraali tai tietyn varauksin positiivinen. Jotkut haastateltavat näkevät teknologian tai ainakin tekniikan ihmiselle lajityypillisenä. Ongelmana nähdään nykyjärjestelmän luomat olosuhteet, jotka ovat tehneet teknologiasta luonteeltaan ja rooliltaan liian hallitsevaa ja tuhoisaa. Yksi haastateltavista uskoi, että tietynlaisessa teknologiassa voisi olla potentiaalia myös ympäristöongelmien ratkaisemiseen (Ha I). Vähintäänkin tietynlainen varauksellisuus luonnehtii kuitenkin myös romahdustietoisten suhdetta teknologiaan sen hahmottuessa osaksi tuhoisaa nykyjärjestelmää.

5.1.2 Ihanteet ja utopiat: perinteen inspiroimana

Mennyttä aikaa romahdustietoiset eivät haikailleet aivan kriitikittömästi, mutta sitä pidettiin silti monilta osin nykyaikaa parempana. Useat haastateltavat näkivät ihmisen ja muun luonnon suhteen olleen menneissä kulttuureissa nykyistä terveemmän. Yksi haastateltavista totesi, että entisaikoina teknologia ei hallinnut ihmisten välistä vuorovaikutusta eikä ihmisten suhdetta muuhun elolliseen (Ha V). Toinen puolestaan oli sitä mieltä, että ennen maailma on ollut selkeämpi (Ha II). Entisten aikojen yhteisöllisyyttä, sukuyhteyttä ja paikallisuutta pidettiin hyvinä ja niitä kaivattiin tähänkin aikaan. Useat näkevätkin menneisyydessä harjoitetun kestävästä elämäntavasta. Teollistumisen myötä siihen tarvittavat taidot ja ymmärrys ovat kuitenkin pitkälti hävinneet. Entisaikojen taitoja esimerkiksi agraari-Suomen ajoilta arvostettiin korkealle. Yksi haastateltavista sanoi haikailevansa ”mennyttä luontoa”: nykyisin omavaraisuuden edellytykset ovat huonommat kuin ennen, puhumattakaan metsästäjä-keräilijä-elämäntavasta, koska ihminen on muuttanut luonnonympäristöä niin rajusti (Ha III).

Roosin (1990) mukaan vaihtoehtoisissa elämäntavoissa on nostalgisia, kansanomaisia aineksia. Myös Cosgrove (1990, viitattu Pepper, 1996, 5) näkee ekologiset elämäntavat modernismin hylkäämisellä, jossa malleja haetaan esimoderneista näkemyksistä luonnosta ja suhteestamme siihen. Syväekologiaan liittyvät holismi, gaialaisuus ja luonnon palvonta ammentavatkin keskiaikaisista ja vanhemmista perinteistä (Pepper 1996, 5). Vaikka suhtautuminen menneeseen oli jossain määrin ihannoiva, useimmilla haastateltavistani vaikutti olevan halu valikoida sieltä hyviä puolia kääntämättä täysin selkäänsä nykypäivälle. Jotkut haastateltavat totesivatkin, ettei ennen suinkaan kaikki ollut paremmin (Ha III, Ha IV). Tässä romahdustietoiset ovat samoilla linjoilla Hirvilammin (2003, 87-88) haastatteleminen kulutuskarkureiden kanssa: he eivät halua täyttää paluuta menneisyyteen, vaan yhdistelmän menneisyyden ja nykyajan hyviä puolia.

Kotoperäinen uskomusperinne on tärkeä osa useiden haastateltavien maailmankuvaa. Yksien haastateltavien mukaan se toimii kuitenkin enemmän inspiraation lähteenä kuin suorana opinkappaleena. He kuvailivat poimivansa muidenkin maantieteellisten alueiden perinteistä itselleen sopivia elementtejä ja näin aktiivisesti luovansa ja rakentavansa omaa maailmankuvaansa.

-- se pohjonen traditio -- siinä on jotain viisautta, joka on kytkeytynyt nimenomaan tähän paikalliseen luontoon ja vuodenaikoihin ja muuhun. Et jos on tarkoitus rakentaa jotakin, jossa ollaan jonkinlaisessa elävässä yhteydessä nimenomaan tähän maantieteelliseen paikkaan. Ni silloin luultavasti sieltä löytyy parhaiten sellaisia siemeniä, joista voi jotakin

ammentaa tähän nykyaikaan. Tietenkin peilaten ympäri maailmaa kaikkee perinnettä, ni siitä voi oppia enemmän. Et ei ainoastaan, et 'tämä on puhdasoppista ja tämän pitää olla näin', vaan et rakennetaan jotain uutta nyt. Mutta inspiraatio löytyy aika paljon sieltä.

Ha IV

Tietoisien maailmankuvan rakentamisen oman alueen ja eri puolilta maapalloa löytyvien perinteiden pohjalta voi nähdä ajallemme tyypillisenä eklettisminä: yhtenäiskulttuurien murtuminen on tuonut vapauden valita oman maailmankatsomuksen elementit (esim. Bauman 1997). Myös Rantasen (2015, 88) haastattelemissa yhdysvaltalaisilla survivalisteilla maailmankuva on yksilöllisten rakennusprosessien tulosta ja omaan hengellisyyteen otetaan vaikutteita lukuisista eri lähteistä.

Myös haastateltavien kuvauksissa ihanneyhteiskunnista yhdistyvät perinteet ja nykyaika.

He 1: Ekana tulee mieleen sana paikallisuus. -- paikallisiin oloihin..mukautuva elämäntapa. Ja toinen sana on yhteisöllisyys. Siis...paikallisyhteisöt.

He 2: Paikallisyhteisöt ja ylisukupolvisuus.

He 1: Ja emmä tiedä, miten se voi toteutua tai olla mahdollista, mut..emmä nää oikeestaan, miten muuten..vois ihmiset täällä elää kovin kestäväällä tavalla

Ha IV

Omavaraiset paikallisyhteisöt tai "heimot" (Ha III) näyttäytyivät monille paitsi ideaaliyhteiskunnan mallina, myös yhtenä todennäköisenä kehityssuuntana romahduksen edetessä. Puhuttaessa laajemman mittakaavan ratkaisuista pari haastateltavaa kuitenkin huomautti omavaraisuuden potentiaalin olevan rajallinen ja näki jonkinlaisen, osin koneellisen maatalouden tarpeellisenä nykyväestön ruokkimisessa (Ha I, Ha III). Kuitenkin useimmat haastateltavat olivat sitä mieltä, että maatalouden samoin kuin muunkin tuotannon pitäisi ihanneyhteiskunnassa perustua enimmäkseen luonnonmateriaaleihin ja lihasvoimin tehtävään työhön. Näin voitaisiin rajoittaa ihmisen vaikutusta ympäristöön ja pitää teknologia "renkinä" - ihmisen palveluksessa (Ha V). Yhdet haastateltavat muotoilivat asian siten, että yhteiskunnan tulisi perustua paikallisiin luonnonolosuhteisiin ja maailmankuvaan, joka asettaa ihmisen toiminnalle rajat. Luonto nähtäisiin ihmisen kanssa tasavertaisena, ja elämäntapa olisi aineellisesti niukempi ja matalateknologisempi kuin nyt. Haastateltavat viittasivat myös filosofi Tere Vadénin uudelleenalkuperäiskansaistumisen käsitteeseen (Vadén 2016) tai "luonnonkansaistumiseen". (Ha IV.)

Itsehallinto, organisoituminen sisältä käsin, suora demokratia sekä vaihdanta ja alueellinen tai laajempi yhteistyö mainittiin ihanneyhteiskuntien paikallisyhteisöjen piirteinä. Myös laajempi, suojaava mekanismi, kuten valtio, olisi mahdollinen osa tällaista yhteiskuntaa (Ha II, Ha III). Eräs

haastateltava pohti, että hajautetun vallan ja päätöksenteon lisäksi näissä yhteisöissä tarvittaisiin tapoja käsitellä ja purkaa jännitteitä ja konflikteja (Ha IV). Jotkut haastateltavista korostivat tällaisen yhteiskunnallisen järjestäytymisen tukevan 'aidon kulttuurin' elpymistä kulutuskulttuurin sijaan, ja kulttuurin monimuotoistumista ja mosaiikkimaisuutta (Ha II, Ha IV). Samankaltaisia ihanneyhteiskunnan malleja esittivät myös esimerkiksi Hirvilammin haastattelemat kulutuskarkurit (Hirvilammi 2003, 86-88). Vastaavat ajatukset ja hahmotelmat ihanneyhteiskunnista toistuvatkin kautta aikain niin lukuisten ajattelijoiden Tolstoista Schumacheriin kuin ekologisen elämäntavan ja radikaalin ekologian edustajienkin keskuudessa (Zimmerman 1994, 6). Myös Rantasen (2015, 70) haastatteleminen survivalistien ihanneyhteiskunnissa yhteisöt olisivat kooltaan pieniä ja vuorovaikutussuhteet suoria ja keskinäiselle avulle sekä vaihtotaloudelle perustuvia.

Jotkut haastateltavista näkivät mahdollisena tai ainakin toivottavana eräänlaisen useiden aikakausien ja teknologioiden rinnakkaiselon: yhtaikaa uudelleenmaalaistumisen ja paikallistumisen kanssa voisivat olla toiminnassa esimerkiksi nopeat tietoliikenneyhteydet. Toisin sanoen valikoitaisiin parhaat puolet eri aikakausilta. (Ha I, III) Yksi haastateltavista pohti myös postmoderneja teknoutopioita¹⁹ yhtenä tulevaisuuden ihanneyhteiskunnan mahdollisuutena (Ha I).

5.2 Ihminen osana elollista: luontosuhde ja viisausperinteet

Suhdetta elolliseen luonnehtii useimmilla haastateltavilla animismi tai panteismi (Ha V), joiksi he katsomuksensa myös itse nimesivät: kaikki elollinen nähdään sielullisena. Jotkut haastateltavista kertoivatkin pitävänsä aivan kaikkea, maisema, kivet ja sääilmiöt mukaan lukien, elollisena ja osana samaa kollektiivia (Ha II, Ha III).

Kaikki elää. Ihan kaikki. Jopa näennäisesti elottomat asiat. Kaikki on jollain lailla sielullisia. Ja osa vahvasti myös persoonallisia ja tavoitteellisia toimijoita. Et täysin animistinen suhtautuminen juttuihin. Mikä sitte tarkoittaa sitä, että...mä kävelen kaiken aikaa..*seassa*! En niinku, erillään, jonain juttuna. Ja kun ollaan *seassa*, se tarkoittaa sitä, että joskus täytyy vähän tuuppia, sit joskus täytyy pyydellä anteeks, ja joskus täytyy tehdä yhteistyötä.

Ha III

Taylorin mukaan animismilla nykypäivänä yleisesti viitataan siihen käsitykseen, että luonnon olennoilla, voimilla ja ei-inhimillisillä elämänmuodoilla on yksi tai useampia seuraavista: sielu tai vitaalinen elämänvoima tai henki, persoonallisuus ja tietoisuus, johon usein kuuluu erityislaatuista tajuntaa tai henkisiä voimia. Animismiin liittyy usein näiden elämänmuotojen kunnioitus tai syvä

19 Hän mainitsi Pontus Purokurun 'Täysin automatisoidun avaruushomoluksuskommunismien' (Purokuru 2018).

arvostus ja se edistää yhteydentunnetta niihin. (Taylor 2010, 15.) Useat haastateltavista pitävätkin luontoa pyhänä ja korostavat kunnioituksen, vastavuoroisuuden ja kumppanuuden tärkeyttä toiminnassa muun luonnon kanssa. Ihminen nähdään tasavertaisena muun elollisen kanssa ja osana sitä, ja tällaiseen suhteeseen pyritään myös käytännössä. Haastateltavat puhuvat toimintaperiaatteista kuten ”peruskohteliaisuussäännöistä”: tervehtiminen, kiittäminen ja pyytäminen sekä ”lahjatalous laajennettuna” (Ha IV). Useiden luontosuhteeseen liittyy mystisiä ja hengellisiä elementtejä, jotka saattavat ammentaa mainituista kotoperäisistä, itämerensuomalaisista uskomusperinteistä (Ha IV, III, II). Uskomusperinteisiin liittyy esimerkiksi vuodenvuorokierroksen seuraaminen, tietyt siirtymäriitit sekä erityiset paikat (Ha III, IV).

T: Mitä se [luonto] merkitsee sulle? He 1: No...apua! Oikeesti aika vaikee kysymys, koska se on mulle ehkä semmonen ylin itseisarvo ja tosi arvokas asia. Ja toistaseks me ei koko maailmankaikkeudes tiedetä mitään muuta tämmöst paikkaa, mis ois elävää, kun tääl meidän planeetalla. Ja sit se elonkirjon moninaisuus on vaa jotenki..nii..semmost, ihanaa. Mä ehkä vähän jopa liikutun -- Mut jotenki sellast, et haluisin, et kaikki sais vaa kukoistaa itessään.
Ha V

Otteessa tulee esille Taylorin ym. (2020, 52) luonnehtima tummanvihreä nöyryys, johon kuuluvat kunnioitus, ihmetys ja ilo luonnosta, tunne luontoon kuulumisesta ja rakkaus sitä kohtaan sekä organismien välisten yhteyksien ja ekosysteemien näkeminen pyhinä. Kyse on toisin sanoen *biofilia*sta, eli halusta kuulua samaan yhteisöön muiden elämänmuotojen kanssa (Wilson 1984). Näiden tunteiden kääntöpuolena on kuitenkin usein elonkehän tuhoutumiseen liittyvä suru, pelko, ahdistus ja suuttumus eli *solastalgia* (Suárez-Varela ym. 2016, 430-431; Pihkala 2017), jota haastateltavanikin selvästi kokivat.

Romahdustietoisten nondualistinen luontosuhde on myös Naessin syväekologian mukainen (Naess 1989; Zimmerman 1994, Pepper 1996, 17-21) tai ekosentrinen: ihmisen sijaan huomion keskiössä on koko ekosysteemi (Pepper 1996, 15; Taylor ym. 2020, 43). Useat haastatelluista nimesivätkin katsomuksensa animistisen lisäksi syväekologiseksi. Elollinen nähdään itseisarvoisena, ja ihminen osana elonkirjoa ja sitä kautta arvokkaana. Eräiden haastateltavien sanoin elämä ja kokemus ovat tärkeintä, mitä ihmisessä on (Ha V). Useimmat haastateltavista kyseenalaistavat erottelun ihmisen ja luonnon välillä ja näkevät, että tällainen dualismi tulisi purkaa. Ihminen nähdään lajina muiden joukossa, ei jollain tapaa ’yliluonnollisena’. Tämä ei kuitenkaan merkitse ihmisvihaa.

Harmittaa, että joskus syväekologiaan on liitetty jotain ihmisvihajuttuja, mitkä mun mielest ei liity siihen *mitenkään*. Et ne ei sillon oo tutustunu, et mist on kyse. Kyse on oikeesti kaiken elämän arvostamisesta ja siitä, että..ihmisen täytyy tietyl taval tyytyy vaan enemmän

osaansa, eikä, et haluan hallita kaikkea. Mut toi on mun mielest myös oireellista: et jos pelkästään se, että ihmisen överikruunu riisuttais pois, niin jotku näkee jo sen ihmisvihana. Ni mun mielest on aika..kuvaavaa.
Ha V

Haastateltavien ihmiskäsityksissä oli variaatiota negatiivisesta avoimempaan tai peruspositiiviseen. Yhden, Mumfordin (1967) ajatuksia myötäilevän selityksen mukaan ihminen on kesyttänyt itsensä teolliseen sivilisaatioon: muodostanut symbioosin ja kehittynyt yhteisevoluutiossa tekno systeemin kanssa. Ihminen on tämän näkemyksen mukaan viettieläin, jonka vahvimpiin vietteihin 'kone' vetoaa, sekä 'mekaanikko', jolle lajityypillistä on tekniikka. Kun ihmisellä ei kesyyntymisen seurauksena ole mahdollisuutta itse tekemiseen eli lajityypilliseen käyttäytymiseen, seuraa pahoinvointia. (Ha V.)

Yhden haastateltavan näkemyksen mukaan ihminen on "hämmästyttävä olento", luova ja perusolemukseltaan hyvä, mutta sortuu helposti "näpertelyyn ja ilkeyksiin" (Ha III). Tämä haastateltava piti uskomusperinteitä aivan olennaisena osana ihmisyyttä: ilman niitä ihmiset olisivat pelkkiä 'liharobotteja'. Yksi haastateltavista taas piti ihmistä "tuholaisena", joka haluaa aina liikaa (Ha II). Tällaisia näkemyksiä oli myös osalla kulutuskarkureista (Hirvilampi 2003, 81). Haastateltava näkikin, että ihmisen toimintaa olisi rajoitettava, jotta se pysyisi ekologisesti kestävässä rajoissa. Hinen ja Kingsnorthin (2009) ja muiden sivilisaatiokriittisten kirjoittajien tapaan romahdustietoiset näkevät siis ihmisen kärsivän hybridistä. Yksi haastateltavista totesikin, että romahduksen vaatima henkinen muutos tulee olemaan kenties vielä aineellistakin vaikeampi.

Haastateltavat kertoivat hahmottavansa itsensä osana laajempaa yhteisöä. Yhdessä haastattelussa haastateltavat nostivat esille 'ekosurvivalismin' käsitteen, joka laajentaa selviytymisen ajatusta radikaalisti itsestä kaikkiin lajeihin (Ha V). Aldo Leopoldin *maaetiikan* mukaan tällainen ihmisyyden hahmottaminen laajemman yhteisön jäsenyytenä tuottaa kunnioitusta ja rakastavaa suhtautumista kyseistä yhteisöä kohtaan (Leopold 2017, 187). Haastateltavieni näkemykset sopivat myös Claytonin (2017, 672) määritelmään ympäristöidentiteetistä, joka on suhteellisen vakaa yleinen käsitys itsestä keskinäisriippuvaisena ja yhteydessä luontoon.

Yksi haastateltavista kuitenkin poikkeaa yllä kuvailuista syväekologisista ja biofiilisistä näkemyksistä nähdessään ihmisen olevan erityisasemassa muuhun luontoon nähden:

-- ihmisen hyvä luontosuhde ja kaikkien tuntevien, tietoisten...tai, noh, tuntevien, kärsivien olioitten hyvä elämä on se tavote, mahdollisimman pitkälle taata. Ja siis siitä ei seuraa se, että

pitäs olla välttämättä yhtään missään jäljellä villiä, koskematonta luontoa. Ja itse asias sitä *ei ole* enää missää, jos myönnetään. -- ihmisen luontosuhde, vois muistuttaa puutarhanhoitoa, että: valitsen, mitä kitken pois ja mitä rohkasen, mitä mä haluan, että tääl kasvaa... Se voi olla monimuotosta ja rikasta, ja siinä voidaan kunnioittaa luonnon omia järjestelmiä...enemmän. -- Mut silti: ihminen on koskenut siihen, jollaki tavalla vaikuttanu. Ihminen kunnioittaa pernaruttobakteeria [naurahtaa] vähemmän kuin jotain muuta bakteeria. Et näit valintoja me tehdään.

Ha I

Myös luontosuhteessa on siis haastateltavien välillä joitakin eroja samoin kuin esimerkiksi suhtautumisessa teknologiaan: hajontaa on hyvin ekosentrisestä ja teknologiakriittisestä enemmän humanistis-rationalistisiin ja pragmaattisiin näkemyksiin. Yleisesti haastateltavien suhtautumista luontoon kuitenkin luonnehtii syvä kunnioitus ja arvostus.

5.3 Romahdustietoisten maailmankuvat ja resilienssi

Luvun lopuksi pohdin, mitä resilienssin elementtejä romahdustietoisten maailmankuvista on tunnistettavissa. Haastateltavien maailmankuvissa korostuu kriittisyys yhteiskuntaa ja vallitsevaa 'systemiä' kohtaan. Ihmisen ylemmyys muuhun elolliseen nähden ja ihmiskunnan jatkuva edistys kyseenalaistetaan. Suhtautuminen nyky-yhteiskuntaan tai laajemmin sivilisaatioon ei kuitenkaan ole yksiselitteisen negatiivinen, vaan modernin hyvinvointiyhteiskunnan edut tunnustetaan. Haastateltavien maailmankuvissa siis näkyy eräänlainen 'sivilisaatiokriittisyys', muttei juurikaan varsinainen ihmisviha tai aggressiivisuus. Myös haastateltavieni yhteiskunnallinen aktiivisuus viittaa siihen, etteivät romahdustietoiset ole täysin kääntäneet selkäänsä nyky-yhteiskunnalle.

Kriittisyys tarkoittaa, että haastateltavat joutuvat kyseenalaistamaan vallitsevia näkemyksiä tekemisen tapoja ja etsimään omia vastauksiaan. Tällainen kyseenalaistaminen on resilienssin muuntuvuusolottuvuuden kannalta hedelmällistä. Haastateltavani eivät pyri vain sopeutumaan nykytilanteeseen sellaisena kuin se on, vaan pohtivat ja toteuttavatkin vaihtoehtoja. Toisaalta yksi haastateltavista puhui romahdustietoisuuden aiheuttamasta ulkopuolisuuden ja itsesensuurin kokemuksesta (Ha V). Ulkopuolisuuden tunne voi vaikuttaa negatiivisesti psykologiseen resilienssiin. Tuovisenkin (2019, 43-45) havaintojen mukaan ekologinen elämäntapa ja siihen siirtyminen voi johtaa kokemukseen tietynlaisesta sosiaalisesta poikkeavuudesta ja jopa stigmasta.

Vaikka haastateltavillani on väistämättä monessa mielessä moderni maailmankuva, joka perustuu median välittämään tieteelliseen tietoon, on useimmilla nähtävissä myös selkeä kurotus perinteisiin.

Haastateltavien keskuudessa oli hajontaa sen suhteen, miten kriittisesti menneisiin kulttuureihin²⁰ suhtauduttiin. Kuitenkin suhtautumista luonnehti haastateltavilla valikoivuus: kukaan ei halunnut suoranaista paluuta menneisyyteen, ja joitakin nykysivilisaation saavutuksia arvostettiin. Voisi toki ajatella kaipuun menneeseen kertovan tyytymättömyydestä nykypäivään. Yksinkertaisen elämäntavan edustajien ja monien sivilisaatiokriitikkojen tapaan romahdustietoiset katsovat kuitenkin menneisiin kulttuureihin myös etsiessään inspiraatiota ja kestävien elämäntapojen malleja. Joidenkin kohdalla tätä voikin nimittää pyrkimykseksi 'uudelleenalkuperäiskansaistua' (Vadén 2016). Tämä saattaa toteutua paitsi intuitiivisesti, myös tietoisena hankkeena rakentaa animistisempaa, kokemuksellisempaa maailmankuvaa, mistä oli viitteitä useammillakin. Kuten totesin, tällainen maailmankuvan koostaminen on ajallemme tyypillistä: yhtenäiskulttuuri on murtunut samalla kun tiedon saatavuus on helpottunut radikaalisti. Resilienssin kannalta maailmankuvan tietoinen rakentaminen ja valikoiva menneisyydestä ammentaminen ilmentävät innovatiivisuutta, joka ruokkii niin sopeutuvuutta kuin muuntuvuuttakin. Yhdistely tuottaa myös maailmankuvallista monimuotoisuutta.

Omavaraisten paikallisyhteisöjen mosaiikki, joka toimii luonnon antamissa puitteissa, on jo sinänsä varsin resilientti yhteiskuntamuoto (esim. Lähde 2013, 85). Yhdistelmä eri aikakausilta on monimuotoinen ja innovatiivinen, ja pieni mittakaava tuottaa modulaarisuutta yhteiskuntarakenteeseen. Ihanneyhteiskunnissa oli myös monimuotoisuutta ilmentäviä ja tukevia piirteitä, kuten 'kulttuurien mosaiikki', paikallisuus ja pienen mittakaavan ratkaisut. Visioissa tuli ilmi joitakin sosiaalisen resilienssin puolia, kuten konfliktien ratkaisemismetodit ja sosiaalinen koheesio. Ihanneyhteiskunta on ihanneyhteiskunta, mutta mikä tällaisten maalailujen merkitys sitten on todellisen resilienssin kannalta? Utopiat ovat toki tärkeitä suunnan antajia: ne tuottavat käsityksen siitä, 'minne halutaan mennä' (Hirvilampi 2003, 86). Koska kyse on ruohonjuuritasolta rakentuvista yhteisöistä, romahdustietoiset saattavat myös pyrkiä toteuttamaan näitä ihanneyhteiskunnan elementtejä mahdollisuuksien mukaan omassa elämässään jo nyt, tai kehittämään potentiaalia tällaisten yhteisöjen syntymiselle SHTF-tilanteessa.

Luonnolla ja elollisella on useimpien haastateltavien maailmankuvissa niin keskeinen rooli, että niitä voi hyvällä syyllä luonnehtia syväekologisiksi, kuten haastateltavat itse tekivätkin, tai ekosentrisiksi (ks. Pepper 1996, 15). Taylorin ym. (2020, 44, 52) mukaan ekosentrismiin liittyy tutkimusten mukaan vahvasti moraalisesti väritynyt järkeily. Tästä on viitteitä haastateltavillakin: monien puheessa korostui oikeudenmukaisuus suhteessa toisiin ihmisiin ja muuhun elolliseen.

²⁰ Todeten tässä, että 'menneet kulttuurit' on valtavan kokoinen yleistys, jota ei haastattelujen aikana useimmiten pyritty erityisesti paikantamaan.

Useimpien maailmankuvat sopivat hyvin myös Taylorin ym. (2020, 45) kuvaukseen *tummanvihreän uskonnon* käsitteestä, johon kuuluvat käsitykset maailman ykseydestä, pyhydestä, itseisarvosta ja huolenpidosta. Tummanvihreä uskonto on tiedeperustainen ekologinen ajatustapa, jossa näkemykset biologisesta sukulaisuudesta ja yhteisistä esi-isistä johtavat nöyryyteen ihmisen pienuudesta universumin mittakaavassa ja kriittisyyteen ihmisen ylemmyyskäsitystä kohtaan. Tummanvihreään uskontoon kuuluvat animistiset ja gaialaiset näkemykset ja metafysiikka, ja sille läheiseen tummanvihreään nöyryyteen puolestaan usko sisäiseen kasvuun, nykyaikainen henkisyys, luontoyhteys ja muutoshalukkuus. Tummanvihreää nöyryyttä ilmentävät maailmankuvat ennustavat ympäristöystävällistä käyttäytymistä, kun taas ihmiskeskeiset ja monoteistiset maailmankuvat näyttäisivät estävän sitä. (Taylor ym. 2020.) Clayton (2017, 677) taas toteaa, että ihmiset, jotka ajattelevat tulevaisuutta ja omaa jälkeään, ja sitä kautta vaikutustaan muihin, ovat taipuvaisempia ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen ja aikeisiin. Kuten seuraavasta luvusta käy ilmi, haastateltavillanikin tummanvihreä nöyryys ilmenee myös elämäntapojen konkretiassa ympäristön huomioon ottavana toimintana.

Luontosuhde on haastateltavilleni henkilökohtainen voimavara ja siten heille itselleen psykologista resilienssiä ja hyvinvointia tuottava tekijä. Luonnon hyvinvointivaikutukset syntyvät niin luonnossa olemisesta ja positiivisista luontokokemuksista kuin ympäristöystävällisestä toiminnastakin. Ympäristöystävällinen käyttäytyminen parantaa yksilön hyvinvointia tuottamalla sisäistä tyydytystä (Suárez-Varela ym. 2016, 430-432) ja itsen hahmottaminen osana laajaa elonyhteisöä voi tuoda lohtua, kun elämän merkitys ei ole sidottu pelkästään siihen, mitä itselle tapahtuu. Toisaalta ympäristötuhon todistamisesta seuraava ahdistus voi heikentää hyvinvointia ja sitä myöten psykologista resilienssiä (Pihkala 2017; Suárez-Varela ym. 2016, 430-431).

Romahdustietoisten maailmankuvissa siis näkyy joitakin aineettoman resilienssin piirteitä kuten monimuotoisuutta ja innovatiivisuutta, sekä psykologisen resilienssin eri osa-alueita. Seuraavassa luvussa tarkastelen romahdustietoisten elämäntapoja resilienssin kannalta. Monet maailmankuvien elementit saavat konkreettisen ilmenemismuotonsa elämäntapojen käytännöissä ja valinnoissa. On hyvä pitää mielessä, että vaikka tässä tarkastelen maailmankuvia ja elämäntapoja erillisissä luvuissa, todellisuudessa ne kietoutuvat erottamattomalla tavalla toisiinsa ja muovautuvat keskinäisessä vuorovaikutuksessa.

6 ROMAHDUSTIETOISTEN ELÄMÄNTAVAT

Tässä luvussa keskityn konkretiaan: kuvailen romahdustietoisten haastateltavieni elämäntapoja arjen käytäntöineen ja pyrin kartoittamaan niistä resilienssin osa-alueita ja muotoja. Arjen kuvailussa keskityn suurelta osin niihin neljään haastatteluun, joissa haastateltavat olivat muuttaneet tai muuttamassa maalle, sillä he ovat tehneet suuria konkreettisia muutoksia elämäntavassaan romahdustietoisuuteen liittyen. Kaupungissa asuvien romahdustietoisten elämäntaparatkaisuja perusteluineen käsitellen erillisessä alaluvussa. Luvun aluksi tarkastelen sitä, missä määrin romahdukseen varautuminen yleensä ottaen määrittää haastateltavien elämää, sekä joitakin keskeisiä sekä maalla, että kaupungissa asujia koskevia elämänvalintoja.

6.1 Varautuminen keskeisissä elämänvalinnoissa

Haastatteluissa tuli ilmi joitakin merkittäviä elämänalueita, joihin romahdustietoisuus on haastateltavilla vaikuttanut. Laajasti varautumisen voi nähdä määrittävän koko elämäntapaa:

-- kaikki mun valinnat liittyen töihin tai tekemisiin tai tekemättä jättämisiin jollain lailla palautuu siihen... Joko varautumiseen tai omavaraisuuteen tai jatkuvuuden hallintaan – jotka on saman asian eri puolia... Ku mä nään, että romahdus on nimi asialle, joka on jo tapahtunut tai saattaa tapahtua. Ja jatkuvuudenhallinta on nimi asialle... joka mahdollistaa elämän, *riippumatta* siitä ensin mainitusta. Ja omavaraisuus on osa jatkuvuudenhallintaa, ja vastaus romahdukseen – tai et ollaan siis sen saman teeman ympärillä. Ja mitä muuta elämä koskaan *ylipäättään* on ollu ku jatkuvuuden hallintaa tai siihen pyrkimistä kautta...jonkin sortin omavaraisuutta. Että..siihen päälle kun sitten on varaa luoda kulttuuria, sillai, ettei näivetytä orlovilaisittain johonki vitostason kannibalismiin...

Ha III

Näin ajateltuna elämässä on siis aina kyse tulevaisuuteen ja mahdollisiin häiriöihin varautumisesta – jatkuvuudenhallinnasta²¹. Visiot tulevaisuudesta ja valitut strategiat vain eroavat toisistaan eri aikoina ja ihmisten välillä. Yhden haastateltavan näkemyksen mukaan Suomessa onkin useita toimivia romahdukseen varautumisen strategioita, joista maallemuutto on yleinen (Ha V). Useat maalle muuttaneista romahdustietoisista myös kuvasivat omaa elämäntapaansa itselleen parhaana mahdollisena varautumisena.

21 Jatkuvuudenhallinnasta puhutaan esimerkiksi huoltovarmuuden alalla. Huoltovarmuuskeskuksen mukaan “Jatkuvuudenhallinnalla luodaan toimintatapa vakavien häiriötilanteiden hallinnalle ja toiminnan jatkuvuudelle.” (<https://www.huoltovarmuuskeskus.fi/tietoa-huoltovarmuudesta/jatkuvuudenhallinta/>)

Yhdet haastateltavat sanoivat romahdustietoisuuden laittaneen asioita tärkeysjärjestykseen heidän elämässään. Tunne kiireellisyydestä johtaa asioiden priorisointiin ja esimerkiksi muutoksiin elämäntavassa:

-- joku semmonen taustalla oleva tunne siitä, et ei oo aikaa. Jos ei ajattelisi tulevaa romahdusta, jos *tietäisi*, että sitä ei tule tai se ei vaikuta meihin -- Niin voi olla, että tekis erilaisia valintoja, että nyt voidaan elää tämmönen elämänvaihe ja kymmenen vuoden päästä muutetaan maalle ja sitte tehdään sitä ja tätä. Ja monet varmaan *ajatteleeki* noin. Mut mä huomaan, et mä en *pysty* enää ajattelee sillee. Et nyt on mentävä siihe ytimeen saman tien!

Ha IV

Haastateltavat eivät, kenties paradoksaalisestikin, vaikuttaneet olevan erityisen huolissaan omasta tulevaisuudestaan. Osalla oli hyvin selkeitä tulevaisuudensuunnitelmia, esimerkiksi elämäntavan yksinkertaistamisen ja omavaraisuuden kehittämisen suhteen, kun taas toisilla suunnitelmat olivat avoimempia ja valmiuksia eri kehityskulkuihin ylläpidettiin tietoisesti (Ha I, Ha III). Myös omaan vanhenemiseensa haastateltavat vaikuttivat suhtautuvan melko luottavaisesti, mikäli siitä tuli puhe. Yhden haastateltavan mielestä fyysisen terveyden ylläpito on paras vakuutus vanhuuden varalle, ja hän toivoikin kuolevansa ”saappaat jalassa”.

T: Ootko vanhenemista ja tämmöstä fyysistä suorituskyvyn alenemista miettiny, mite sitte..?
He 1: Totta kai, joo. Mut aattelin, et kyl sitä varmaa..pitkälle pärjää ihan omin voimin... vaikeeta kuvitella vanhuutta jossain laitoksessa, et mieluummin lähtee sit saappaat jalassa, et hakkaa vaikka polttopuita ja siinä saa sydärin.. On se paljon luonnollisempi tapa lähtee.

Ha II

Toinen haastateltava pohti samassa hengessä, että aktiivinen elämäntapa ja tietyille epä mukavuuksille itsensä altistaminen saattavat suojata ikääntyessä. Toisaalta hän nosti esiin sosiaalisen tukiverkoston puutteen aiheuttamat ongelmat erityisesti maaseudulla asuville ikäihmisille. Hän kuitenkin totesi, että tässäkin asiassa kehityksen suuntaa on mahdoton ennustaa, ja yksi mahdollinen skenaario onkin jonkinlainen maaseudun uudelleenasetus. (Ha I.)

Kenties aihepiirin huomioon ottaen hämmentävänkkin positiivisen suhtautumisen omaan tulevaisuuteen selittävät edellä ilmi tulleet seikat: romahduksen tietynlainen etäisyys nykypäivän näkökulmasta ja siitä seuraava vaikeus ottaa sitä niin todesta kuin kenties pitäisi (ks. Bendell 2018), ja toisaalta haastateltavilla yleinen näkemys romahduksen vähittäisyydestä Suomessa. Lisäksi haastateltaville varmuutta tulevaisuuden suhteen tuo näkemys siitä, että he tekevät elämässään niitä asioita, mitä pitääkin: kasvattavat valmiuksiaan suhteessa moneen erilaiseen skenaarioon ja toteuttavat jo nyt luopumista ja elämän yksinkertaistamista. Haastateltavat ovat myös hyväksyneet

tulevaisuuteen liittyvän epävarmuuden, ja sen, ettei kaikkeen edes pysty varautumaan: heillä on tietynlaista 'tervettä fatalismia'.

Vaikkei romahdukseen liittyvää väkivallan uhkaa pidetäkään ajankohtaisena, jotkut haastateltavista varautuvat siihen jo nyt henkisesti tai myös konkreettisesti. Parilla haastateltavalla oli ase tai tarkoitus hankkia sellainen – metsästyksen, mutta tarvittaessa myös itsepuolustukseen käytettäväksi. Yksi haastateltavista kertoi myös harjoittavansa itsepuolustuslajia oppiakseen puolustautumista mahdollisissa väkivaltatilanteissa:

-- mulla yks motivaatio harrastaa sitä on, et se on omavaraistaito: pystyä puolustautumaan uhkatekijöitä vastaan sitten. -- Ja toinen on ehkä et -- mul on tarkoitus, et mä hommaan aseensa tässä joskus -- sit tuntuu siltä, et okei, nyt on yks semmonen peruspalikka. Jotenkin on turvallisempi *olo*. -- mä en ehkä oo sitä itellenikään osannu myöntää, se on vaan ollu, että: 'enhän mä nyt voi tollasta ajatella!' Et nyt se on tullu hyvin selvästi..kyllä mä sitä ajattelen, ja mun mielest se on tosi tarpeellinen juttu, voi olla! Ja...se on iha hyvä juttu, jos omistaa aseensa jossain vaiheessa. Tai niinku tässä vaiheessa, jo nyt.

Ha IV

Toinen, kaupungissa asuva haastateltava luotti osin taustansa vuoksi omaan 'pelisilmäänsä', mikäli tilanne äityisi väkivaltaiseksi. Hän myös puntaroi kaupungissa ja maaseudulla asumisen eri puolia väkivallan uhkan kannalta:

Urbaanin ympäristön rikollisuuteen tai muuhun liittyvä väkivallan uhkan, jossain määrin koen, et mul on pelisilmää, että pystyy välttämään. -- voi sanoo, et kaupungissa se on pahempi, koska vois useempii tälläsi tilanteita tulla. Mut toisaalt vois kuvitella, et harvemmin asutuil alueilla, mis on pienempi ihmisyyhteisö, vois jopa käydä niin, et tietty taho jollain terroril sais haltuun *koko*.. Et siellä sitten vois käydäki jotain paljon *pahempaa*.

Ha V

Tiettyihin romahdukseen liittyviin uhkakuviin varautumisen lisäksi romahdus vaikuttaa siis haastateltavien elämään myös yleisemmällä tasolla. Jotkut haastateltavista ainakin vakavasti harkitsivat olevansa hankkimatta omia lapsia romahduksen takia. Syyt tähän olivat osin maapallon kantokykyyn liittyviä, mutta lasten hankinnan nähtiin myös hidastavan tai estävän oman elämäntavan kehittämistä ja laajempaa työtä resilienssin luomiseksi. Valinta on kuitenkin ainakin joillekin haastava. Lasten hankkiminen onkin romahdustietoisille elämäntavan alue, jossa kietoutuvat yhteen henkilökohtaiset toiveet, yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja ekologiset näkökulmat.

Yksi haastateltavista sanoi parasta romahdukseen varautumista olevan luonnonsuojelun ja luomun ostamisen, koska sitä kautta säästyy viljelyskelpoista maata tulevaisuuteen (Ha V). Tällainen näkemys laajentaa varautumisen näkökulmaa omaan pärjäämiseen keskittyvistä strategioista

elonkehän mittakaavaan, 'ekosurvivalismiksi'. Psykologi Susan Claytonin (2017, 668) mukaan yksilön reaktiota yhteiskunnalliseen kysymykseen määrittävät yksilön tulkinnat niistä tavoista, joilla tuo kysymys tulee vaikuttamaan häneen henkilökohtaisesti. Kuitenkin romahdustietoisilla esiintyvään tummanvihreään nöyryyteen kuuluu itsen näkeminen osana laajempaa yhteyttä, mikä vähentää itseä ja omaan selviytymiseen keskittymistä (Taylor ym. 2020, 44). Tämä kuvastuu seuraavassa otteessa.

-- Totta kai se tulee siinä tilanteessa se..hengissäpysymisvietti ja muu varmasti: että haluan pysyä hengissä ja välttää nälän ja kaiken tälläsen. Mut ajatuksen tasolla ..se jotenki ei motivoi mua, että mä pystyn yksilönä selviytymään, ja et se on niinku se pointti. Et tehään joku bunkkeri jonneki, mikä on ladattu täyteen säilykkeitä ja aseita ja ammuksia. -- tää amerikkalainen tapa monesti nähdä survivalismi. Emmä koe semmosta kovin mielekkäänä. Vaan tarttis, joku semmonen yhteisöllisyys tai muu, joka luo uutta kulttuuria koko ajan siinä tilanteessa. Uutta kulttuuria, joka vois..jatkua yli sukupolvien sitte. Se pitäis olla se pohjavire siinä: vaan yksilön selviytyminen, ni ei *sillä* oikeestaan oo arvoa.
Ha IV

Romahdustietoisten varautuminen ei siten olekaan pelkästään henkilökohtaista katastrofivarautumista oman selviytymisen varmistamiseksi, vaan heidän näkökulmansa romahdukseen on paitsi yksilöllinen, myös systeeminen ja syväekologinen. Oma selviytyminen pyritään turvaamaan, mutta se ei ole kaikki kaikessa. Näiden sekä kaupungissa, että maalla asuvien romahdustietoisten elämää koskettavien elämänvalintojen käsittelyn jälkeen syvennyn nyt maallemuuttajien elämäntapoihin.

6.2 Maallemuutto: itselle sopivaa elämää

6.2.1 Resilienssi ja elämänlaatu maallemuuton motiiveina

Useimmilla haastateltavistani romahdustietoisuus oli johtanut elämäntapamuutoksiin, joista merkittävimpana muutto pois kaupungista. Haastateltavista yhdet ovat asuneet maalla yli viisi vuotta, ja kolmessa haastattelussa oltiin muutettu maalle viimeisten parin-kolmen vuoden sisällä tai oltiin vasta muuttamassa.

Maalle muuttaneet tai sinne muuttamassa olevat näkivät elämänmuutoksensa monella tapaa merkittävänä resilienssin kannalta. Ensinnäkin maallemuutto nähtiin mahdollisuutena viedä elämää omavaraisempaan suuntaan: maaseudulla on hyvät mahdollisuudet ruuan kasvattamiseen, keräilyyn ja pyyntiin. Toiseksi oli kyse turvallisuusaspektista suhteessa romahdukseen, mihin myös

omavaraisuus ruokaturvan osalta liittyi. Kaupungissa asuminen olojen epävakaistuksessa tai mahdollisesti kriisiytyessä nähtiin turvattomampana mahdollisten levottomuuksien ja muiden perustarpeiden kuin ruoan tyydyttämisen kannalta: maaseudulla asuessa esimerkiksi lämmön- ja energiantuotanto, vesihuolto ja jätehuolto ovat usein vähemmän riippuvaisia keskitetyistä palveluista ja infrastruktuurista kuin kaupungeissa.

Toisaalta maallemuuttohalujen taustalla olivat myös haastateltavien kiinnostuksenkohteet: useassa haastattelussa tuli esille halu tehdä käsillä ja oppia ja harjoittaa käytännön taitoja. Yksi haastatelluista korosti fyysisen aktiivisuuden ja yksinkertaisen elämän merkitystä fyysiselle ja henkiselle hyvinvoinnille (Ha II). Haastateltavat kokivatkin yleisesti ottaen elämänlaatusa kohentuneen maalle muuttamisen seurauksena.

-- siis vaikka mä nyt jotenki nimellisesti teen tätä, tai pyrin tähän omavarasuushommaan tän romahdus- kautta semmosen varautumiskuvion kautta, ni ilman sitä kytköstä tää ois kuitenkin semmonen elämäntapa, joka mulle sopii ja joka tuottaa hyvinvointia.

Ha III

Maallemuutto oli haastateltaville tapa päästä välittömämpään kosketukseen luonnonympäristöjen kanssa ja kauemmas ihmistoiminnan läpäisemästä urbaanista ympäristöstä. Tässä mielessä haastateltavien näkemykset ovat hyvin lähellä vapaaehtoisen yksinkertaisuuden, yksinkertaisen elämän ja 'takaisin maalle' -liikkeen ihanteita ja elämäntapoja (esim. Shi 1986, Etzioni 2003). Yksi haastateltavista kuvasi, miten luonnon keskellä asuessa itselle luontaisesta herkkyydestä tulee voimavara:

-- ei tarvii olla sellases jatkuvassa aistiärsykkeitten tulvassa, missä kaupungissa koen olevani. Mikä aika paljon tarkoittaa sitä, et pitää sulkee omaa luontasta herkkyyttä. Mä koen sen tosi hyvänä asiana, että se herkkyyys muuttuu enemmän voimavaraks ku..se on hyvä asia, et mä kuulen, et nyt tuolta tulee auto! Tai että: nyt joku ääni kuulu metsästä, mikä se oli ja sillai. Et aistit saa *olla* jotenki käytössä ja auki – eikä sillee, et niit pitäs jotenki koko ajan..sulkee – jotta..ei tuu hulluks! [nauraa]

Ha IV

Useat haastateltavista sanoivatkin, etteivät he voisi enää kuvitella asuvansa kaupungissa. Onkin merkillepantavaa, että maalle muuttaneet tai muuttamassa olevat kokivat elämäntavan maalla sopivan heille itselleen riippumatta romahduksesta. Maallemuutto on romahdustietoisilla kuitenkin myös osa tietoista strategiaa oman resilienssin kasvattamiseksi romahduksen varalle. Se on yritys löyhentää riippuvuussuhteita teolliseen sivilisaatioon, minkä romahdustietoiset näkevät tärkeänä niin aineellisista kuin hyvinvointiin liittyvistä syistä. Kaupungin hylkääminen ei silti ole kategorista: yksi haastateltavista sanoi, että siteitä kaupunkiin haluttaisiin ylläpitää kenties nykyistä enemmän (Ha I).

6.2.2 Maallemuuton reunaehdot: pragmatismi ja kompromissit

Kukaan ei ollut muuttanut esimerkiksi suvun tiluksille, vaan maapaikka oli löydetty etsimällä. Osa oli muuttanut nykyiseen paikkaansa kerrostalosta, toisilla taas oli aiempaa kokemusta asumisesta maaseudulla vähillä mukavuuksilla. Yhdet haastateltavat asuivat vuokralla, muut olivat ostaneet paikkansa osin asuntolainan avulla. Sijainnin valintaan vaikuttivat monilla sosiaaliset siteet: lähialueiden kaupungeissa asuvat perheenjäsenet, muut sukulaiset sekä ystävät. Parissa haastattelussa mainittiin myös, että alueeseen, jolle oli sijoitettu, oli siteitä menneisyydestä, joten seutu ja maisemat tuntuivat kotoisilta.

Etäisyydet kaupunkiin tulivat esille eri tavoin. Yhtäältä nähtiin tarpeellisenä olla suhteellisen helppojen liikenneyhteyksien päässä kaupungista. Tämä oli tärkeää eritoten niille haastateltaville, jotka kävivät kaupungissa töissä – tosin heilläkin työ vaati ainoastaan osa-aikaista läsnäoloa työpaikalla kaupungissa. Sosiaaliset verkostot kaupungeissa olivat toinen seikka, joka puolsi suhteellisen lähellä kaupunkia pysymistä. Kohtuullinen etäisyys tarkoitti haastateltaville usein yli sadan kilometrin matkaa kyseisiin kaupunkiin. Toisaalta, kun maalle muuttamisen motiivina oli ollut päästä pois urbaanista ympäristöstä, ei myöskään haluttu olla liian lähellä mitään kaupunkia. Kaikki maallemuuttajat asuvatkin tukevasti maaseudulla, parinkymmenen kilometrin päässä lähimmästä taajamasta. Yksi haastateltava mainitsi myös haaveensa tilaisuuden tullen muuttaa vielä kauemmas ruuhka-Suomesta.

Maalle muuttamista voisi romahdustietoisilla luonnehtia pragmaattiseksi kompromissien tekemiseksi: sijainnin valintaan ovat vaikuttaneet omat preferenssit esimerkiksi seudun maiseman suhteen, sosiaaliset siteet eri puolilla Suomea ja työt kaupungissa. Toisaalta on pohdittu sijaintia myös romahduksen ja sen mukanaan tuoman epävakauden kautta. Turvallisuuteen liittyviä valintoja ovat esimerkiksi kauemmas kaupungeista tai ruuhka-Suomesta muuttaminen, varuskunnan läheisyys sekä päättyvän tien päässä 'piilossa' asuminen. Sijaintiin ja tilusten valintaan ovat siten vaikuttaneet paitsi erilaiset nykyhetkeen liittyvät kriteerit, myös tulevaisuuden vielä realisoitumattomat romahdusskenaariot.

6.2.3 Asumisen olosuhteet

Maalaishaastateltavien tilukset olivat vanhoja taloja tai pientiloja puurakenteisine asuin- ja ulkorakennuksineen. Yhdessä näistä oli modernit mukavuudet tiskikoneesta lähtien, toisessa vain osa, ja yhdessä paikassa mukavuuksista löytyi vain sähkö. Yhdessä paikassa puolestaan päärakennus oli asuinkelvoton ja purkukuntoinen, samoin osa muista rakennuksista. Asumisen mukavuustaso siis vaihteli suomalaisesta keskiverrosta yksinkertaisempaan.

Lämmitysmuotona oli useimmiten puulämmitys, ja yhdessä paikassa maalämpö. Useammalla maalaisasujista on suunnitelmissa tai haaveissa aurinko- tai tuulisähkön tuotanto, ja yhdessä paikassa on jo käytössä aurinkosähköjärjestelmä. Kaikilla maalaishaastateltavilla oli auto tai useampia autoja käytössään. Joillakin haastateltavista oli autossaan käyttövoimana osin bioetanolia. Myös polkupyöriä käytettiin, yhdessä tapauksessa myös sähköavusteista polkupyörää. Monet maalla asuvista käyttivät myös julkisia liikennevälineitä - niiltä osin kuin yhteyksiä oli.

Tilojen pinta-alat vaihtelevat yli kymmenestä hehtaarista alle hehtaariin. Isompien, metsää sisältävien tiluksien haltijat pitivät merkittävänä mahdollisuutta päättää itse omistamansa maa-alueen käsittelystä, pienemmillä tiloilla asuvat puolestaan valittelivat tämän mahdollisuuden puutetta. Maalle muuttaneet pitivät siis tärkeänä riittävän suuren maa-alueen hallintaa. Tähän on sekä välittömiä käytännöllisiä syitä, kuten eläinten laidunmaan tarve ja polttopuun saanti omasta metsästä, että halu määritellä oman asuinpaikan ympäristö, minkä voi nähdä vaikuttavan myös henkiseen hyvinvointiin. Suuremman maa-alan mahdollistama riippumattomuus ja korkeampi omavaraisuusaste ovat varteenotettavia tekijöitä myös romahdusskenaarioita ajatellen. Yhdessä haastattelussa mainittiin lisäksi mahdollisuus perustaa omille maille tulevaisuudessa jonkinlainen yhteisö.

Useimmilla maalaishaastateltavilla on tarkoitus pysyä hankkimillaan tiluksilla loppuelämä. Vuokralla asuvien haastateltavien suunnitelmat ovat avoimemmat, ja muutto muualle on yksi tulevaisuuden mahdollisuus. Hiljattain maalle muuttaneilla tai maalle muuttamassa olevilla oli suunnitelmissa erilaisia rakennus- ja remonttiprojekteja, tilusten rakennuskannasta riippuen.

6.2.4 Varautumista ja kestävyyttä omavaraistumisen kautta

Pyrkimykset omavaraisempaan elämäntapaan olivat vahvasti esillä kaikilla maalle muuttajilla. Omavaraisuuden haastateltavat näkivät paitsi itselleen merkityksellisenä, myös laajemman mittakaavan kestävästä ratkaisuna. Ihanneyhteiskunnaksi hahmoteltiinkin useassa haastattelussa omavaraisten paikallisyhteisöjen verkostoa. Omalla kohdallaan haastateltavat näkivät omavaraisuuden tärkeänä konkreettisena varautumisstrategiana, jonka kautta on mahdollista osin irtautua muun muassa riippuvuudesta teollisen sivilisaation tuottamiin hyödykkeisiin ja sitä kautta rahalla ostamisen tarpeesta. Useat haastateltavat tekivät eron *aineellisen* ja *henkisen* omavaraisuuden välillä: fyysisen omavaraisuuden lisäksi he puhuivat 'ilo-omavaraisuudesta' ja riippumattomuudesta esimerkiksi teollisen yhteiskunnan tuottamasta viihteestä (Ha IV). Haastateltavat kokivat omavaraisuuden myös itselleen merkityksellisenä tekemisenä, ja jotkut korostivat itse tekemiseen liittyvän fyysisen aktiivisuuden hyvinvointivaikutuksia. Yksilötason kokonaisvaltaista resilienssiä edesauttavatkin fyysinen kunto ja terveys (Hyvönen ym. 2019, 29-30), joita maallemuuttajien työntäyteisen arjen voisi nähdä osaltaan ylläpitävän.

Aineellista riippumattomuutta suunniteltiin kasvatettavan ennen muuta ruokaomavaraisuusasteen lisäämisellä ja aurinko- tai tuulisähkön tuotannolla. Ruokaomavaraisuutta haastateltavat aikoivat nostaa puutarhaviljelyn, keräilyn, metsästyksen ja kalastuksen avulla. Suhteellisen hiljattain maalle muuttaneilla oli suunnitelmissa hankkia eläimiä, kuten kanoja, lampaita ja mehiläisiä. Myös käytännön taitojen kehittyminen nostaa omavaraisuusastetta, kun maksetun avun tarve vähenee. Taitoja aiottiinkin kartuttaa tiedonhankinnan ja käytännön tekemisen kautta.

Kenties siksi, että haastateltavissa oli useita varsin hiljattain kaupungista maalle muuttaneita, omavaraisuus ei ollut monilla vielä kovinkaan pitkällä. Voisi jopa sanoa, ettei valtaosa haastateltavista ainakaan tällä hetkellä suurestikaan eroa omavaraisuusasteeltaan keskiverrosta sienestävästä, marjastavasta, metsästävästä, kalastavasta tai kasvimaata pitävästä – siis monesta maaseudulla asuvasta suomalaisesta. Ero tällaisiin suomalaisiin saattaakin löytyä lähinnä omavaraisuuden motiiveista ja tavoitteista. (ks. Koivusilta ym. 2018.) Nykyisessä länsimaaisessa viitekehysessä omavaraisuudella ei yleensä tarkoiteta (läheskään) sataprosenttista riippumattomuutta teollisesta sivilisaatiosta ja sen tuottamista palveluista ja hyödykkeistä. Tämä olisikin useimmille länsimaissa eläville ihmisille ylivoimainen haaste, kun taitoja ja raaka-aineita tiettyjen yksinkertaiseenkin elämään tarvittavien materiaalien ja esineiden valmistamiseen ei ole saatavilla. Haastateltavani vaikuttivat olevan tietoisia tästä: korkein tavoite omavaraisuusasteeksi

ruoan suhteen oli yhden haastateltavan ilmaisema 70-80%. Toiset asettivat tavoitteensa matalammalle:

Että tuottais 50% kaloreista ite. Mikä ois, että wau. Vuodessa on kuiteki 365 päivää. Mä oon joskus laskenu karkeesti, et tultais oma..tuotetulla ruualla pari kuukautta ehkä toimeen [nykytilanteessa].

Ha III

Haastateltavat tiedostavat myös prosessin hitauden. Aika ja voimat eivät riitä omavaraisuusasteen nopeaan nostamiseen, eikä taitojakaan välttämättä ole tarpeeksi, vaikka niitä koko ajan kehitetään. On olemassa esimerkkejä ihmisistä, jotka ovat omavaraistuessaan irrottautuneet teollisesta sivilisaatiosta varsin kokonaisvaltaisesti. Varsin pitkälle menevää omavaraisuutta Pohjois-Karjalassa harjoittava Lasse Nordlund on maininnut, että hänellä meni kaikkein omavaraisimpina aikoinaan rahaa 30-50 euroa vuodessa (Nordlund & Dorff 2014, 5). Harvat länsimaissa yltyvät tänä päivänä lähellekään näin korkeaan omavaraisuusasteeseen, mikäli sitä edes tavoittelevat. Omavaraisuuden tavoittelua nykypäivänä hankaloittaa sekin, ettei yhteiskunta erityisesti tue sitä. Pienenkin toimeentulon hankkiminen välttämättömien menojen kattamiseksi on pois omavaraistalouteen käytetystä ajasta ja työpanoksesta (Jacob 1997, 47). Ympäriällä ei myöskään läheskään aina ole sellaista verkostoa tai yhteisöä, jonka voimavaroja voisi hyödyntää. Pisimpään maalla asuneiden haastattelussa tuli ilmi kokemusperäinen ymmärrys siitä, mihin omat voimavarat nykyelämäntavassa riittävät:

He 2: Nyt me varmaan hidastetaan vähän, koska on niin paljon työkiireitä. -- Et meil on valmiudet, me ollaan ajateltu siltä kannalta, mikä on mahdollista ja jos tarvii, mut nyt ei tiedetä täsmälleen, mihin suuntaan täst lähtee.

He 1: Ei sitä oikee, kun käy töissä, tän enempää pysty.. Tai siis se vaatis aikaa, että lähtis jotain kehittään, et vois oikein suunnitella ja paneutua.. Ja sitä ei ehi tehdä työaikana.

Ha I

Nämä haastateltavat korostavat siis *valmiuksia* siirtyä tarvittaessa omavaraisempaan elämäntapaan: sopeutuvuus on, sitä ei vain nykytilanteessa tarvitse eikä ole järkevää ottaa käyttöön. Haastateltavat pitivät myös varautumisen kannalta tärkeänä valmiuksia moniin erilaisiin skenaarioihin, eli ”parametrejä, joita voi säätää” (Ha I). Näin heillä on näkemyksensä mukaan hyvät mahdollisuudet siirtyä tarvittaessa nykyistä riippumattomampaan ja niukempaan elämäntapaan. Resilienssin kielellä tämä edustaa vikkelyyttä eli reaktionopeutta. Toisessa haastattelussa puolestaan haastateltavat näkivät resilienssiä kasvattavan yhteiskunnallisen työn itselleen tärkeämpänä kuin ’täydellisen omavaraisuuden’ saavuttamisen:

-- ei oo tavoitteenakaan siirtyä työstä, pelkästään keskittyy omaan tilaan. Et ei oo pyrkimyskään mihinkään täydelliseen omavaraisuuteen, koska -- me koetaan, et täl hetkellä meille tuntuu ajankohtasemmalta ja tärkeemmältä *myös* tehdä sitä niinsanotusti yhteiskunnallista tai kulttuurista työtä. Ja se edistää myös omaa tulevaisuuden resilienssiä tai hyvinvointia --.

Ha IV

Omavaraisuusasteen kasvattamisen ruoan ja energian suhteen voisi ajatella lisäävän yksilötason resilienssiä yhteiskunnallisten mullistusten edessä. Omavaraisuus tuo kasvaneen riippumattomuuden kautta modulaarisuutta ja iskunkestävyyttä fyysisellä tasolla, esimerkiksi ruoan suhteen (Hyvönen ym. 2019, 16-17). Tämä on toki romahdus- tai kriisitilanteessa olennaista, mutta kukaan haastateltavistani ei kuitenkaan keskittynyt pelkästään tähän. Osin syynä olivat käytännön sanelemat rajoitukset ja yksilö- tai perhetason korkean omavaraisuusasteen hankaluus nykytilanteessa. Toisaalta, nykyhetkessä, ennen romahduksen aktualisoitumista, nähdään myös muita merkittäviä osa-alueita elämässä. Haastateltavien omavaraisuuspyrkimyksiä luonnehtivatkin kompromissit ja pragmaattinen lähestymistapa. Suunnitelmana on *vähittäinen* (vrt. Tuovinen 2019) siirtyminen omavaraempaan suuntaan, edelleen rahataloudessa kiinni pysyen. Tällaisessa siirtymässä ruokaomavaraisuus nähdään ymmärrettävästi ensisijaisena. Vaihtotaloudella nähdään lisäksi olevan rooli oman omavaraisuuden täydentäjänä. Kuten viimeisestä lainauksestakin käy ilmi, omavaraisuusasteen nostaminen ei kuitenkaan ole ainoa resilienssistrategia, eikä resilienssi pelkisty vain omaan omavaraisuuteen.

6.2.5 Omavaraisuus ja maallemuutto 'toisvaraisuuden' vähentäjinä

Haastateltavien omavaraisuuspyrkimyksiä voi tarkastella myös riippuvuussuhteiden näkökulmasta. Maalla asuvat romahdustietoiset sanoivat olevansa riippuvaisia esimerkiksi autosta, julkisesta infrastruktuurista ja liikenteestä, etätyömahdollisuudesta, naapuriavusta, terveydenhuollosta ja terveydestä. Aineettomamman tyyppisistä riippuvuussuhteista tulivat esille erityisesti sosiaaliset suhteet: olemassa olevat sosiaaliset verkostot ennen muuta kaupungeissa ovat määrittäneet monien sijaintia.

Ero välttämättömyyksien ja 'luksushyödykkeiden' välillä tiedostettiin: vaikka haastateltavat hyödyntävätkin nykyisessä elämäntavassaan lukuisia teollisen sivilisaation tarjoamia hyödykkeitä ja palveluita, heillä on kuitenkin mielestään olemassa valmiudet tulla toimeen ilman monia näistä. Tämän voi nähdä tietynlaisena henkisenä riippumattomuutena muista kuin välttämättömistä hyödykkeistä. Primitiivitekniikoiden tuntemus ja käsityötaidot, joita joillain haastateltavista oli,

tarkoittavat ainakin periaatteessa mahdollisuutta irtisanoutua nykysysteemistä varsin kokonaisvaltaisesti, erityisesti mikäli tukena on yhteisö.

Siirtymän kaupunkielämästä maalle nähtiin tuoneen tai tuovan mukanaan muutoksia riippuvuussuhteissa. Yhden haastateltavan sanoin maalla asuminen mahdollistaa sen, että on riippuvainen niistä asioista, joista haluaa olla (kuten sää, vuodenaajat ja luonnonantimet), eikä niinkään monimutkaisista järjestelmistä, joihin ei voi itse vaikuttaa tai joiden tulevaisuus on epävarma (Ha IV). Omavaraisuus onkin Lasse Nordlundin sanoin ‘pyrkimystä toisvaraisuuden vähentämiseen’ (Nordlund 2018): riippuvuussuhteet eivät häviä, vaan vaihtuvat. Perustavalla tasolla ihmiset ovat toki aina mitä suurimmassa määrin riippuvaisia muusta elollisesta ja elottomasta luonnosta, auringon säteilystä lähtien. Kun teollisessa sivilisaatiossa ihmiset tyydyttävät valtaosan materiaalisista tarpeistaan lähinnä ostamalla fossiilienergian avulla tuotettuja tuotteita, omavaraisuuden harjoittajan tärkeimpiin tarpeisiin kuuluvat Nordlundin mukaan monipuolinen luonto, terveys ja mahdollisuus ajatella holistisesti (emt.).

6.2.6 Maallemuuton ja omavaraistumisen vaikutukset resilienssiin

Haastateltavat näkivät maalle muuttamisen etuina paitsi fyysiset turvallisuuteen ja ruokaturvaan sekä kasvaneeseen riippumattomuuteen liittyvät aspektit, myös kohentuneen elämänlaadun, joka on seurausta urbaanista ympäristöstä irtautumisesta. Psykologista resilienssiä kasvattavaa hyvinvointia ja parempaa elämänlaatua haastateltaville tuottavat luonnonympäristöjen välitön läheisyys ja mahdollisuus harjoittaa itselle tärkeitä asioita kuten käsitöitä ja keräilyä. Jotkut haastateltavista ovat tietoisesti yksinkertaistaneet elämäänsä voimakkaasti ja kokevat nimenomaan yksinkertaistamisen kasvattavan hyvinvointiaan.

Resilienssin näkökulmasta vahva aineellinen riippuvuus jostain yhdestä, keskitetystä ratkaisusta on monimuotoisuuden, modulaarisuuden ja toisteisuuden puutetta. Yhteiskunnan mittakaavassa haja-asutus lisääkin modulaarisuutta silloin kun siihen liittyy pyrkimys suurempaan riippumattomuuteen. Maalle muuttaminen ja omavaraisuusasteen kasvattaminen palvelevat myös yksilö- ja perhetason aineellista resilienssiä lujatekoisuutta ja iskunkestävyyttä kasvattamalla. Omavaraisuus ja siihen liittyvä holistinen ajattelu puolestaan tiivistävät palautemekanismeja: omavaraisuudessa syy-seuraussuhteet ovat lyhyempiä ja selkeämpiä, kun esimerkiksi ruoantuotanto ja jätteenkäsittely tuodaan lähemmäs omaa elämänpiiriä.

Maalle muuttamisella on ollut myös joitakin resilienssiä heikentäviä seurauksia haastateltaville. Sillä on esimerkiksi usein ollut jossain määrin sosiaalisesti eristävä vaikutus entisten sosiaalisten verkostojen jäädessä kaupunkiin. Palaan tähän teemaan tuonempana.

6.3 Arki: monimuotoisuutta perusasioitten parissa

6.3.1 Työntäyteinen, haastava ja palkitseva arki

Maalaistuneiden romahdustietoisten arki on tekemisen ja askareiden täyttämää, mikä kävi ilmi niin heitä havainnoimalla kuin heidän kertomastaankin. Arkea luonnehtiikin työntäyteisyys – erään haastateltavan sanoin 'tekemättömät työt ja kiire' (Ha III). Tasapainottelu palkkatyön tai opintojen ja työntäyteisen elämäntavan välillä luo osaltaan kiirettä ja rajoittaa esimerkiksi omavaraisuusasteen nostamista (Saaristo 1994, 41; Hirvilammi 2003, 47-8). Toisaalta palkkatyö tuo tietynlaista aineellista liikkumavaraa ja mukavuutta elämäntapaan. Kuitenkin maallemuutto oli joillekuille myös irtautumista oravanpyörästä, mitä konkretisoi riippumatossa tehty haastattelu. Kyseinen haastateltava korostikin elämän rauhoittumista maallemuuton ja elämän yksinkertaistamisen myötä, mihin liittyi hänellä myös älypuhelimesta luopuminen. (Ha II) Kaikki haastatellut hyödynsivät arjessaan jossain määrin nykyteknologiaa. Arjessa monet romahdustietoiset tasapainottelevatkin omien teknologiakriittisten näkemystensä ja pragmaattisen toimintatavan välillä: periaatteellinen teknologiakritiikki ei ole johtanut kokonaisvaltaiseen irtisanoutumiseen käytännössä. Parilla haastateltavista ei kuitenkaan ollut esimerkiksi älypuhelinia. Vaikka toisaalta kyseessä oli heille elämänlaatua kohentanut valinta, he puhuivat myös turhautumisestaan. Digitalisaation edetessä yhteiskunnassa laitteeton voi helposti jäädä ulkopuoliseksi, ja arki vaikeutuu.

Arki maalla rytmittyy osin vuodenaikojen ja niihin luonnostaan kuuluvien toimien mukaan, osin palkkatöiden ja esimerkiksi eläinten hoidon vaatimusten mukaisesti. Aikaa menee perustarpeiden kuten ruoan, lämmön ja vedensaannin tyydyttämiseen, sekä esimerkiksi eläintenhoitoon ja rakennusprojekteihin. Yksi haastateltavista puhui tämän perusasioitten parissa 'kamppailun' kiehtovuudesta ja palkitsevuudesta:

-- kokemus pärjäämisestä: -- vaikka se usein menee kantapään kautta ja vähän tuskanki läpi, ni se, että sä ratkaset -- jonku konkreettisen ongelman tai haasteen, jo pelkästään on palkitsevaa. -- Tää elämäntapahan pakottaa tehokkaammin tiettyjen perusjuttujen äärelle, että mistä mikäkin asia tulee: mistä energia, mistä ruoka ja mistä puhdas vesi. Ja ne on semmosii, mitä kuka tahansa haja-asutusalueella tai maaseudulla omakotitalossa asuva

ihminen -- jos on vielä tavoitteet omavaraisuudessa, ni sit tavote on niin paljo korkeemmalla, et joutuu iha tosissaan kamppailemaan. Et jos saa yhdenki prosenttin lisää omavaraisuusteeseen, ni se on tosi, tosi hieno asia.

Ha III

Arjelle on romahdustietoisten elämäntavassa tyypillistä monimuotoisuus: vuodenvieritys pitää sisällään monenlaista tekemistä esimerkiksi kasvimaan, luonnonantimien keräilyn, rakentamisen, metsästyksen ja käsitöiden parissa. Pisimpään maalla asuneilla oli kotieläimiä, muun muassa siipikarjaa ja lampaita. Useammassa paikassa oli kissoja ja yhdessä koiria, kahdessa paikassa oli hevonen tai hevosia. Luontoympäristöt ja ei-inhimilliset toimijat ovat maalla asuvilla hyvin itsestään selvällä tavalla nivoutuneita arkeen: säiden tarkkailu, luonnonantimien keräily ja vuodenvieritys pitävät valppaana luonnon ilmiöille ja vievät rakentamattomaan ympäristöön. Luontoon mennään käytännöllisistä ja toisinaan myös uskomusperinteisiin liittyvistä syistä. Kuten edellä totesin, luonto onkin romahdustietoisille, niin maalla kuin kaupungissa asuville, hyvinvointia tuottava arjen voimavara. Jotkut heistä luonnehtivat luonnonläheisyyttä suorastaan välttämättömäksi oman hyvinvoinnin kannalta (Ha III, II).

Haastateltujen pariskuntien työnjako kodin töissä vaihteli perinteisyydestä vähemmän sukupuolittuneeseen. Tyypillisesti naisten työt painottuivat esimerkiksi kodinhoitoon, puutarhahiljelyyn ja eläintenhoitoon, kun taas miehet näissä kotitalouksissa työskentelivät enemmän metsästyksen, kalastuksen ja rakentamis- ja remonttiprojektien parissa ja tekivät voimaa vaativia töitä. Yksi haastatelluista kuitenkin korosti, että heillä työnjako perustuu pohjimmiltaan osaamiselle, ja sukupuolittunutta työnjakoa kyseenalaistettiin myös toisessa haastattelussa. Nämäkin haastateltavat kuvailivat työnjaon määrittyvän taitojen mukaan, kuitenkin niin, että molemmat pystyvät periaatteessa tekemään kaikkia tilan töitä. Voimaa vaativat työt he visioivat tekevänsä yhdessä. (Ha III, Ha IV) Haastateltavien kuvaileman työnjaon voisi ajatella kertovan tietystä joustavuudesta ja yhteistyötaidoista, joita tällaisessa elämäntavassa tarvitaan.

Maalaishaastateltavani mainitsivat kaipaavansa aineellisista asioista lähellä olevia palveluja ja toimivaa julkista liikennettä (Ha II, Ha IV). Muita arjen haasteita ovat uusien käytäntöjen rutinoitumattomuudesta johtuva kuormitus sekä yksinkertaisen elämän työläys yleensä, erityisesti yhdistettynä palkkatyöhön. Arjen romahdustietoiset maalle muuttaneet näkevät siis toisaalta kuormittavana työmäärän vuoksi, toisaalta palkitsevana ja merkityksellisenä. Voidaan kysyä, mikä arjen saldo on psykologisen resilienssin kannalta – mutta tähän ei liene yhtä oikeaa vastausta. Ainakaan kukaan haastateltavista ei pohtinut elämäntavan hylkäämistä, mikä kertonee siitä, että se

nähdään kuitenkin vaivan väärinä. Toki on aina otettava huomioon onnellisuusmuurin (Roos 1987, 141, 162, viitattu Kouri 2017, 7) mahdollisuus: haastattelussa saatetaan esittää haastattelijalle vain elämän julkisivua, joten haastateltavieni olisi kenties ollut vaikea myöntää minulle haluavansa takaisin kerrostaloelämään, vaikka asian laita olisikin ollut näin. Tämä korostuu romahdustietoisten ja samoin perustein todennäköisesti muidenkin ekologista elämäntapaa harjoittavien kohdalla, jotka ovat tehneet moraalista lähtökohdista tietoisin ratkaisun valtavirtaa vastaan. Toisaalta haastateltavani puhuivat avoimesti myös valitsemansa elämäntavan haasteista, eikä olekaan varsinaista syytä ajatella, että he olisivat peitelleet todellisia ajatuksiaan maalla asumisesta. Se, että motivaatiot elämäntapaan ovat hyvin syvällä maailmankatsomuksessa, voi myös auttaa jaksamaan arjessa kohdattuja vaikeuksia.

6.3.2 Ansiotyöt ja rahatalous

Kuusi haastateltavista teki haastattelujen aikaan osa- tai täysiaikaisesti palkkatöitä, kaksi opiskeli. Useimmat maalla asuvista, työssäkäyvistä haastateltavista tekivät osittaista etätyötä tai muuten ei-paikkasidonnaista työtä. Joillekin haastateltaville omaa osaamista vastaavia töitä on myös löytynyt tai arvellaan tulevaisuudessa löytyvän lähialueen maaseudulta.

Ansiotyön merkitys haastateltaville vaihtelee. Joillekuille sen voisi sanoa olevan kutsumus. Työ nähdään itsessään merkittävänä, ja sitä tehtäisiin luultavasti rahallisesta tarpeesta riippumatta. Nämä haastateltavat näkevät luovansa työnsä kautta 'uutta kulttuuria' ja vahvistavansa laajempaa resilienssiä: 'luovansa puskuria epävakaudelle' muun muassa ihmisten luontoyhteyden herättelyn kautta (Ha III ja IV). Näiden haastateltavien mukaan työ tuottaa heille itselleenkin resilienssiä sekä laajemman yhteiskunnallisen resilienssipotentiaalin kautta: mitä paremmin ihmiset yleensä ovat varautuneet, sitä parempi kaikille, että henkilökohtaisella tasolla, itsekehityksen ja merkityksellisyyden tunteen kautta. Levy (2005, 179; 189-190) esittääkin, että merkityksellisyyttä saavutetaan elämässä ennen kaikkea sellaisen työn kautta, jolla on itseä laajempaa, esimerkiksi oikeudenmukaisuutta edistävää vaikutusta.

Totta kai -- rahan ansaitseminen on tärkeä varsinkin tässä vaiheessa, kun niitä puitteita luo -- että on resursseja toteuttaa sitä. Mutta -- vaikka me saatais omavaraisuutta pitkällekin tai kulutuksen nii vähäseks, ettei vaikka periaatteessa tarttis käydä töissä -- me haluamme *tehdä* sitä työtä. -- että pystytään herättelemään ihmisten luontoyhteyttä ja syventämään sitä, ja ehkä jollaki tavalla parantamaan sitä resilienssiä, mikä ihmisillä ja yhteisöillä ja myös tällä yhteiskunnalla on siinä hyvin mahdollisessa romahduksen tilanteessa.

(Ha IV)

Toisille haastateltaville palkkatyö ei liittynyt näin suoraan resilienssin kasvattamiseen. Heille se oli mahdollisen itseisarvoisuuden lisäksi pragmaattisemmin tapa lyhentää lainoja ja kattaa kotitalouden muita menoja. Palkkatöistä saatuja tuloja haastateltavat käyttivät muun muassa lainojen lyhentämiseen, autoiluun ja muuhun liikkumiseen, sähkөөn ja ruokaan, eläinten rehuihin ja muihin tilalle tehtäviin hankintoihin. Jotkut mainitsivat myös pistävänsä rahaa syrjään tulevia investointeja, esimerkiksi uusiutuvan energian tuotantojärjestelmiä varten, tai suunnittelevansa tällaista säästämistä. Kokonaisuutena romahdustietoisten tulon- ja menonlähteet eivät poikenne suurestikaan valtaväestön taloudenpidosta. Yhdet haastateltavat totesivat, etteivät he koe olevansa riippuvaisia mistään tietystä tulotasosta, vaan tulojen laskiessa pyrkivät joustavasti sopeutumaan tilanteeseen.

-- joilleki aiheuttaa stressiä ja päänvaivaa tulotasojen vaihtelun suhde totuttuun kulutustasoon. Ni jos meil vaihtuu tilanteet, me sopeudutaan siihen. Et asenne ei oo se, et me pystytään elään hyvin vaan, jos me saadaan viis tonni kuussa joka kuukaus. Ja jos ei saada, ni se on tragedia ja kriisi -- tää on totta kai tosi pieni juttui, mut ehkä meil on sellane ajatus, et tilanteet voi muuttuu..vaikka rahallisesti. Jollon me sit pyritään sopeutuun siihen.

Ha V

Joustava suhtautuminen tulotasoon ja eron tiedostaminen välttämättömien tarpeiden ja luksushyödykkeiden välillä (ks. 6.1.5) viestivät tietynlaisesta aineettomasta riippumattomuudesta ja sopeutuvuudesta. Tämä liittyy luontevasti haastateltavien maailmankuviin, joissa henkiset ja aineettomat tekijät korostuvat. Parissa haastattelussa puhuttiin palkkatyön tarpeen vähentämisestä:

Mul on ajatuksena, että jos *vähentäis* palkkatyön määrää tulevaisuudessa. Et sitku on suurin piirtein -- laina maksettu takas, sit vois vaikka ehkä kolmena päivänä viikossa tehdä palkkatöitä ja loput ajasta keskittyä siihe omavaraisuuden kasvattamiseen.

Ha II

Kyseinen haastateltava suunnitteli myös autosta luopumista, mikä liittyi hänellä palkkatyön vähentämiseen (hän tarvitsee nykyään autoa työssäkäyntiin). Haastateltava korostikin erityisesti kiireettömyyden ja yksinkertaistamisen – oravanpyörästä hyppäämisen (ks. Davis 2011) – elämänlaatua kohentavia vaikutuksia.

Myös ansiotyön kohdalla tulee esiin romahdustietoisten elämässä toistuva teema, eli tasapainottelu nykytilanteen ja romahdustulevaisuuden välillä. Tämä on eräänlaista kahdessa ajallisessa ulottuvuudessa elämistä: yhtäältä varaudutaan tuleviin muutoksiin, yhtäältä ylläpidetään hyvinvointia nykyhetkessä. Yhteensovittaminen ei aina ole helppoa. Palkkatyössä käyvän

omavaraisuuden harjoittajan voikin nähdä eräänlaisena nykyajan torpparina, vaikkakin omasta valinnastaan: oman tilan työt tehdään palkkatyön ulkopuolisella ‘vapaa-ajalla’.

6.3.3 Sosiaaliset suhteet: resilienssiä luova ja heikentävä tekijä

Kaupungista maaseudulle muuttaminen oli vaikuttanut haastateltavien sosiaaliseen elämään. Monet haastateltavat mainitsivat maalle muuttoon liittyen jonkinlaisen henkisen yksinäisyyden. Toisaalta maalle muuttaneet kertoivat paikallisten ottaneen heidän hyvin vastaan:

Ehkä semmosia yksittäisiä tyyppejä, jotka on vähä nihkeempiä. Mutta pääosin positiivisia. Se on vähä jopa yllättänyt, että ihmiset on niinkin mukavia.

Ha III

Kuitenkaan samanhenkistä seuraa ei aina ole löytynyt. Yksi haastateltavista kokikin henkisen ja keskusteluilmapiirin kotiseudullaan itselleen vieraaksi:

mul oli -- silloin alkuun ainaskin kun me muutettiin maalle, sellanen hyvä fiilis siitä kun... sitoutuu johonki paikkaan ja johonki ympäristöön suoraan, ja asioi ihmisten kanssa vaik ne ois erilaisii ku mitä ite on. Tulee kaikkien kans toimeen, tekee yhteistyötä, on vaihtotaloutta...mä koin sen hirveen positiivisesti. Nyt on tullu vähä takapakkia, kun mä oon asunu tääl näin kauan. Mä rupeen tietää ihmiset ja niiden mielipiteet. -- Vasemmistolaiset tai vihreät ajatukset on täällä todellakin vääräs paikas. Jos on huolissaan vaikka yhteiskunnan epätasa-arvoistumisesta tai ilmastonmuutoksesta, niin kyllä kannattaa pitää mölyt mahassaan, jossei halua vaikeuksia.

Ha I

Joillakin taas oli samanhenkisiä naapureita lähialueella. Nämä olivat joko uusia tuttavuuksia, tai yhdessä tapauksessa myös tietoisien verkostoitumisyrityksen tulosta: entuudestaan toisilleen tuttuja ihmisiä, jotka olivat hakeutuneet samalle seudulle. Yhdessä haastattelemassani kotitaloudessa oli puolestaan ylisukupolvisuutta useamman sukupolven asuessa toinen toistensa naapureina ja toimiessa yhdessä jakaen työtaakkaa ja esimerkiksi kasvimaiden satoa. Maalle muuttaneiden romahdustietoisten yksinäisyyttä lieventää lisäksi yhteydenpito omien sosiaalisten verkostojen kanssa internetin kautta. Parissa haastattelussa mainittiin myös, että vanhat ystävät kaupungista kyläilevät ahkerasti. Yksi haastateltavista taas korosti viihtyvänsä hyvin omissa oloissaankin.

Useissa haastatteluissa tuli esille naapuriavun merkitys. Kanssakäymiseen lähiseutujen asukkaiden kanssa kuuluu pientä ja isompaa, pyytämättäkin tarjottavaa apua ilman odotuksia vastapalveluksesta. Jotkut harjoittavat naapureitten kanssa myös pienimuotoista vaihtotaloutta:

esimerkiksi avustettiin läheisen maatilan töissä ja saatiin vastineeksi tilan tuotteita tai traktoriapua (Ha I). Naapuriapu ja vaihtotalous tuottavat sosiaalista koheesiota ja nämä yhteistoiminnan muodot voidaan hahmottaa sosiaalisena pääomana. Niiden voi nähdä myös edustavan monimuotoisuutta ja modulaarisuutta: mitä omassa taloudessa ei tuoteta, voidaan kenties saada vaihdossa muualta, ja jos oma auto menee ojaan, voidaan pyytää apua naapurista. Kuten yksi haastateltavista totesi, tällaisessa ei ole maaseudulla mitään ihmeellistä, vaan se on 'normaalia, positiivista maalaiskulttuuria' (Ha III).

Sosiaalinen ulottuvuus on olennainen osa yksilön ja pienyhteisön resilienssiä (esim. Hyvönen ym. 2019, 30-31). Maalle muuttamisen voisi yhtäältä katsoa heikentäneen romahdustietoisten sosiaalista resilienssiä, kun olemassa olevat verkostot ovat jääneet kaupunkiin, eikä uusia samanlaisia ole välttämättä löytynyt. Kuitenkaan tätä ei kuvattu ylitsepääsemättömänä vaikeutena: joillakin samanhenkinen yhteisö oli saatavilla esimerkiksi netin kautta ja jotkut sanoivat, etteivät enempää seuraa kaipaakaan. Sosiaalisia verkostoja rakennetaan ja ylläpidetään myös aktiivisesti. Elämäntavan marginaalisuus tuottaa silti haasteita: maaseudulle muuttaessa ei välttämättä käden käänteessä synny sellaista samanmielisten yhteisöä tai heimoa, jollaisen keskellä monet haastatelluista visioivat ideaalitulanteessa elävänsä. Haastateltujen esiin nostamiin yhteisöllisyyden merkityksiin resilienssin kannalta palaan vielä seuraavassa luvussa.

6.3.4 Epävarmuus, epämukavuus ja jatkuva oppiminen arjen resilienssin lähteinä

Jotkut haastateltavista kokivat kaupungista maalle muuttamisen kasvattaneen heidän kykyään sietää epävarmuutta. Tämä tulee vastaan monissa arjen aspekteissa viljelyyn vaikuttavista sääilmiöistä muiden eläinten yllätyksellisyyteen (vrt. Hyvärinen 2019). Yhden haastateltavan sanoin yksinkertaista elämäntapaa maalla luonnehtiikin epävarmuuden ja keskeneräisyyden sietäminen, jossa 'sekä saa, että joutuu tekemään kaiken itse' (Ha IV). Tätä kautta tapahtuu paljon oppimista. Epävarmuuden ja keskeneräisyyden lisäksi elämäntapa kasvattaa myös epämukavuuden sietokykyä. Mukavuustaso on kaikilla maalaishaastateltavilla ainakin ajoittain alempi kuin kerrostaloasunnossa kaupungissa. Tämä korostuu esimerkiksi sairauden iskiessä perheeseen: tietyt työt on silti tehtävä (Ha III).

Jollain konkreettisella tasolla ehkä tietyt mukavuus..jutut, mistä on luopunu. Siis varma.. [nauraa] vedensaanti vaikka! Ja samalla on päässy irti varmaan vedensaantiin liittyvästä riippuvuudesta. -- mun mielestä meillä molemmilla -- on parantunu epävarmuuden sieto. Että ehkä sitte riippuvuus totaalaisesta helpoudesta on vähentyny.

Ha III

Elämän yksinkertaistuminen ja perustarpeiden tyydyttämiseen keskittyminen voivat palvella resilienssiä monin eri tavoin. Yksinkertaistaminen, kuten vähin mukavuuksin tai älypuhelimetta eläminen voi yhtäältä katkoa fyysisiä ja henkisiä siteitä teolliseen sivilisaatioon, kuten haastateltavalla kuvailee. Useat myös puhuivat perusasioiden ääreen paluun palkitsevuudesta. Yksi haastateltavista kuvaili maailmankatsomuksesta keskusteltaessa stoalaisia harjoitteita, joissa aika ajoin altistetaan itseä karuille olosuhteille resilienssin vahvistamiseksi. Romahdustietoisten elämänmuutos mukavuuksilla ympäröidystä kaupunkielämästä maaseudulle näyttääkin toimivan joillakuilla haastateltavilla tällaisena 'siedättämisenä' epämukavuuteen, jonka voi ajatella kasvattavan psykologista resilienssiä (vrt. Masten 2014, 14; Poijula 2019, 21).

Yksi maallemuuttajien elämäntapaa luonnehtivista piirteistä on siinä tapahtuva jatkuva uuden oppiminen ja taitojen kartuttaminen. Tämä vaikuttaa haastattelujen perusteella tapahtuvan paljolti arjessa tekemisen ja kokeilun kautta. Yhden haastateltavan kuvauksessa korostui eräänlainen punk-asetus: reippaasti tekemään lähteminen, vaikkei kokemusta olisikaan, ja omille tekeleille nauraminen.

He 1: [He 2] lähtee tekeen, se kauhistuttaa monia, et pitäskö jotenki suunnitella...

He 2: meil on sellane punkkariasenne -- silloin oli sellanen ideologia, et joku osaa soittaa. Et jos sä osaat...heiluttaa käsi tälle niin sä osaat rummuttaa. Sillä samalla hengellä on lähetty rakentaa kaikkii ulkorakennuksia tänne kyläläisten kauhuksi. Ja usein vielä purkulaudasta ja tämmösestä, et: 'hei, katotaan minkälainen siit tulee' --

He 1: Se pihatto oli kyl -- edelleenkin semmonen..huvituksen kohde.

He 2: joo täs oli tätä purkulautaa niin mä tein tollasen suojan -- itteekin naurattaa vieläkin.

Ha I

Oppia haetaan kuitenkin myös monista eri lähteistä: haastateltavani mainitsivat erilaiset koulutukset ja kurssit, kisällinä olon, ystävien kanssa yhdessä tekemisen sekä lehti-ilmoituksen perusteella löytyneen opettajan tapana oppia uusia käytännön taitoja. Käytännön tietoja ja ohjeita etsitään myös kirjoista ja todennäköisesti internetistäkin, vaikkei tätä haastatteluissa erikseen mainittukaan.

Oppimisen teemaan liittyy oman tietämättömyyden ja taitojen puutteen tunnistaminen ja myöntäminen. Eritoten maalle hiljattain muuttaneet tai vasta muuttamassa olevat kokivatkin, että heillä on paljon opittavaa.

He 2: -- aineettoman puolen resilienssi, joka on hyvin vahvasti kytköksissä myös aineelliseen puoleen, ehkä me ollaan aika pitkällä siinä. Mut me ollaan aika alussa aineellisen puolen..

He 1: Oliko se [Å], joka sano, et kivikauden ihmisen ehkä viisvuotiaan, no emmä ehkä ees..

He 2: Me ollaan varmaan kolmevuotiaan tasolla, jos sitäkään..! [naurua] Että aika alussa.

Ha IV

Yhden haastateltavan sanoin tämä pakottaakin tietynlaiseen nöyrytykseen (Ha III). Oppimisen myötä saadaan kuitenkin lisää valtaa omaan elämään ja riippumattomuutta (Ha IV).

T: Mitä taitoja pitää vielä opetella?

He 1: On niitä paljon. Mut aattelen, että kokeilemalla oppii! Esimerkiksi, että mitään iha hirveitä rakennushommia en oo tehny. -- Toski pitäis laittaa uusia eristeitä sisäseiniin ja tommosta, ni sitä en oo ikinä joutunu aikasemmin harrastamaan. -- Ensin vaan päähän tankkaan jostaki hyvät ohjeet, hommaan vaan materiaalit ja sit vaan..silleen se lähtee.

Ha II

Jatkuva oppiminen on resilientin järjestelmän piirre: se auttaa sopeutumaan muutoksiin ja muuttamaan toimintatapoja kussakin tilanteessa tarvittavilla tavoilla. Kun romahdustietoiset ovat muuttaneet maalle ja joutuneet opettelemaan uuden elämäntavan joskus perustaidoista alkaen, tämä elämänmuutos väistämättä tuottaa taitojen monipuolistumista ja usein myös oivalluksia omista oppimisen tarpeista. Jatkuvaan oppimiseen ja monimuotoisiin oppimismetodeihin liittyy mainittu nöyryys, jonka psykologisen resilienssin kannalta voisi nähdä oman tilanteen realistisena hyväksymisenä. Toisaalta ajan myötä uusien taitojen oppiminen kasvattaa itsevarmuutta ja uskoa omiin kykyihin. Useimpien haastateltavien monipuolinen koulutustausta ja monitaitoisuus taas edustavat monimuotoisuutta. Tämä voidaan lukea myös sosiaalseksi pääomaksi, jos ajatellaan, että näitä tietoja ja taitoja voidaan – mitä jotkut romahdustietoisista suunnittelevat tai toteuttavatkin – jakaa edelleen.

6.4 Romahdustietoiset kaupunkilaiset: poikkeus vahvistaa säännön?

Kaupungissa asuvilla romahdustietoisilla, joita haastattelin, ei ollut maallamuuttoon tai omavaraisuuteen liittyviä tulevaisuudensuunnitelmia, vaan heidän aikeenaan oli pysytellä kaupungissa ja sopeutua mahdollisiin muutoksiin siellä. Heidän elämänsä tärkeät osa-alueet sijaitsivat kaupungissa, eikä maalle muuttamista oltu vakavasti edes harkittu:

He 1: No ollaaha me monta kertaa pohdittu sitä. Et halutaanko me asuu täällä, vai ehkä jossain landella. Mut kuitenkin ollaan aina päädytty siihen, ja meidän työt ja opiskelut ja ystävät ja perheet -- tänne on niin vahvat siteet.

He 2: Ja meille kuitenkin *mun* mielestä on ollut vakavaa pohdintaa.

He 1: Nii, se on ollut ehkä enemmän sellasta..

Ha V

Heidän elämäntapansa oli – kuten he itsekin totesivat – monilta osin hyvin tavanomaista ulkoisilta puitteiltaan: kerrostaloasunto lähiössä, palkkatyöt ja opiskelut. Ruoka ostetaan enimmäkseen kaupasta, vaikkakin jonkin verran saadaan myös parveke- ja palstaviljelystä sekä sukulaisilta. Pyöräily ja julkiset kulkuneuvot ovat haastateltavien tärkeimmät liikkumisen tavat. Autoa eikä näin ollen siitä koituvia menoja ole. Kaupungissa asujat luonnehtivat elämäntapaansa ”80/20 valtavirtaiseksi” ja totesivat olevansa tietyllä tapaa romahduksen kannalta ”kaikissa pahimmissa riippuvuussuhteissa”. He mainitsivat kuitenkin erottavana tekijänä suhteessa ’normikaupunkilaisiin’ autottomuutensa ja sen, etteivät he koe olevansa riippuvaisia somesta tai älylaitteista eivätkä viimeisimpien kulutustavaroiden hankkimisesta (’uutuuskulutuksesta’) tai ’identifioituvansa niiden kautta’. Myös syväekologinen maailmankuva erottaa heidät kaupunkilaisten valtavirrasta.

Haastatellut eivät siis näe ainakaan tässä vaiheessa ajankohtaisena muuttaa pois kaupungista. He uskovat olevansa riittävän hereillä kyetäkseen reagoimaan ajoissa romahduksen SHTF-vaiheen alkaessa, mikäli elämä kaupungissa alkaa muuttua sietämättömäksi. Haastateltavat pohdiskelivat myös mahdollisuuksia sopeutua romahdukseen kaupunkiympäristössä. He totesivat, etteivät olosuhteet välttämättä tule olemaan siellä huonommat kuin maaseudullakaan, vaan kenties jopa paremmat, sillä kriisiaikana kaupungeja saatetaan huoltaa paremmin. Eräänä teoriassa mahdollisena selviytymisstrategiana mainittiin toimiminen esimerkiksi maan miehittäneen vieraan vallan palveluksessa, vaikkapa virkamiehenä turvallisuusorganisaatiossa. Kaupunkiasujatkin pitivät kuitenkin maallemuuttoa tilanteen niin vaatiessa mahdollisena. Kriisitilanteessa he näkivät parhaana strategiana verkostoitumisen ja tunteidensa ihmisten kanssa yhteen lyöttäytymisen eli korostivat sosiaalisen pääoman merkitystä. Myös nykyiset ystävyys-, sukulaisuus- ja naapuruussuhteet nähtiin merkittävinä niin hyvinvoinnin kuin resilienssin kannalta. Sosiaaliset siteet ovatkin tärkeä heitä kaupunkiin liittävä tekijä.

Kaupunkiasujat näkivät liian radikaalien muutosten nykypäivänä saattavan heikentää ’kelpoisuutta’²² eli resilienssiä. Maallemuutto ja elämän yksinkertaistaminen nykytilanteessa saattaisi esimerkiksi vaikuttaa negatiivisesti olemassa oleviin sosiaalisiin suhteisiin ja sitä kautta henkiseen hyvinvointiin. He pitivätkin parhaana strategiana yrittää sopeutua kulloiseenkin ympäristöön – tosin he esittivät itse, että tämä saattaa heille olla myös eräänlaista

22 Tällä termillä haastateltava oletettavasti viittasi Darwinin ’fitness for survival’ -termiin, jolla evoluutiobiologiassa viitataan yksilöiden sopeutumiskykyyn ympäristöönsä (<https://plato.stanford.edu/entries/fitness/>).

jälkikäiteisrationalisointia. Kaupunkilaishaastateltavien romahdusskenaariot tai -tietoisuus eivät eronneet olennaisesti luonteeltaan muiden haastateltavien näkemyksistä. Kyse onkin, mahdollisen jälkikäiteisrationalisoinnin lisäksi, erilaisista tulkinnoista siitä, miten romahdus omassa ympäristössä vaikuttaa, millaiset valmiudet yksilö näkee itsellään olevan ja mitä resilienssin ulottuvuuksia hän pitää tärkeinä. Vaikka kaupunkilaiset itsekin totesivat olevansa romahduksen kannalta pahimmissa mahdollisissa aineellisissa riippuvuussuhteissa, heidän tulkinnassaan resilienssistä korostuvat aineettomat puolet: oikea-aikainen toiminta ja sosiaalisen pääoman merkitys. Koska vielä ei olla romahdustilanteessa, elämäntavan valintaan vaikuttavat lisäksi myös omat mieltymykset, arvostukset ja subjektiviteetti: kaupunkilaiset romahdustietoisetkin elävät itselleen sopivaa elämää.

6.5 Resilienssin ominaisuudet romahdustietoisten elämäntavoissa

Tarkastelen luvun lopuksi romahdustietoisten elämäntapoja resilienssin ominaisuuksien (ks. 2.2.4; Mazur 2013) valossa, jotka havainnollistavat, miten konkreettiset elämäntapavalinnat tuottavat resilienssiä. Monet ominaisuuksista liittyvät läheisesti toisiinsa, eikä niitä pidäkään ajatella erillisinä, vaan osin päällekkäisinä ja monimutkaisin tavoin yhteen liittyneinä resilienssin puolina.

Haastateltujen elämäntavat ilmentävät ja tuottavat *monimuotoisuutta* panarkian useissa eri mittakaavoissa. Tämä näkyy aineellisella tasolla esimerkiksi ruoantuotannossa: pienimuotoinen puutarhaviljely lisää monimuotoisuutta suhteessa keskitettyyn tehotuotantoon niin metodiensa, lajikkeidensa kuin luonnon monimuotoisuutta tukevan vaikutuksensa kautta. Biodiversiteettiä tukevat myös ekologisiin elämäntapoihin tyypillisesti liittyvät maan ja metsän käsittelytavat, esimerkiksi avohakkuiden välttäminen, joita romahdustietoiset toteuttavat omilla maillaan. Monimuotoisuus voi olla myös kulttuurista. Vaihtoehtoiset elämäntavat eroavat vallitsevista elämäntapamalleista, joten romahdustietoisten voisi ajatella tuottavan kulttuurista monimuotoisuutta. Jotkut haastatelluista näkevätkin luovansa uutta, kestäväää kulttuuria. Myös monitaitoisuus ilmentää monimuotoisuutta.

Toisteisuudella tarkoitetaan päällekkäisiä varajärjestelmiä ja järjestelmän kykyä suorittaa perustoimintoja monella eri tavalla, jolloin yhden osasen rikkoutuminen ei aiheuta koko systeemin romahdusta. Maallemuuttajien elämäntavan kokonaisuudessaan voi nähdä esimerkkinä tästä. He eivät luota pelkästään keskitettyihin ratkaisuihin kuten rahan avulla ostettavaan ruokaan tai energiaan, vaan pyrkivät kehittämään vaihtoehtoja teollisen sivilisaation tarjoamille mahdollisuuksille omien tarpeiden tyydyttämiseen. Toisin päin ajateltuna myös se, etteivät maalle

muuttajat olleet kokonaan irtisanoutuneet yhteiskunnallisista rakenteista, vaan esimerkiksi kävivät palkkatöissä, on esimerkki toisteisuudesta. Heillä on valmiuksia omavaraisempaa elämäntapaan, mutta toisaalta myös ansiotyön ja rahataloudella hankittavien hyödykkeiden mahdollisuus. Monitaitoisuus luo joidenkin kohdalla toisteisuutta tarjotessaan useita mahdollisia elannon hankkimistapoja.

Modulaarisuus eli hajasijoittaminen tarkoittaa itsenäisiä osajärjestelmiä, joiden osat ovat keskenään tiiviissä yhteydessä, mutta jotka ovat vain löyhässä yhteydessä toisiinsa. Sijoittumisen maalle voi nähdä tuottavan romahdusresilienssiä modulaarisuuden kautta: sivilisaation romahduksissa keskukset ja keskuslähtöiset ratkaisut kärsivät yleensä tuhoja (Tainter 2014, 19-20). Kaupunkilaiset haastateltavat tosin luottavat keskitetyn järjestelmän resilienssiin esittäessään, että ellei romahdus tapahdu täysin katastrofaalisena rakenteiden sortumisena, kaupunkeja saatetaan huoltaa paremmin kuin maaseutua. Modulaarisuuden yhteiskunnallinen resilienssivaikutus on merkittävä vasta sitten, kun sitä tehdään isommassa mittakaavassa. Yksilötason valinnat kuten maalle muuttamisen ja omavaraistumispyrkimykset jäävätkin nykyisellään yhteiskunnallisesta näkökulmasta marginaalisiksi.

Vikkelyys on reaktionopeutta ja kykyä tunnistaa kekseliäisyyttä edistävät resurssit nopeasti. Voisi ajatella, että pienessä yksikössä, jollaisia romahdustietoisten kotitaloudetkin ovat, on hyvät mahdollisuudet nopeaan reagointiin. Yksi haastateltavista myös korosti sitä, että heidän kotitaloudessaan on valmiudet moneen erilaiseen skenaarioon: he olivat pohtineet erilaisia ruuantuotantomahdollisuuksia ja esimerkiksi veden- ja energiantuotantoa eri tilanteissa. Toisaalta nykyiset rakenteet rajoittavat väistämättä vikkelyyttä: nykyisistä lähtökohdista romahdustietoistenkaan irrottautuminen teollisesta yhteiskunnasta ei kävisi aivan käden käänteessä.

Lujatekoisuudella tarkoitetaan yksilön psyykkistä lujatekoisuutta, rakennusten ja infrastruktuurin lujatekoisuutta ja kotitalouksien kohdalla esimerkiksi kotivaraa. Osa haastateltavista piti yllä kotivaraa, joka kuitenkin on merkityksellinen vain lyhytaikaisissa kriiseissä. Maalla asuvilla romahdustietoisilla myös ruoan varastointi talven varalle on luonnollinen osa omavaraisuuspyrkimyksiä. Psyykinen lujatekoisuus on osa psykologista resilienssiä, jota käsitellen seuraavassa luvussa. Rakennusten ja infrastruktuurin lujatekoisuus ei tarkastelun viitekehyksessä nouse kovin merkittäväksi resilienssin tekijäksi. Se olisi saattanut tulla esiin haastatteluissa enemmän, mikäli eläisimme esimerkiksi hurrikaaniherkällä alueella. Toki on mahdollista, että myös rakennusten ja infran lujatekoisuutta koettelevat häiriöt kuten myrskyvauriot lisääntyvät

lähitulevaisuudessa. Tällöin hajautetut ratkaisut, esimerkiksi oma energiantuotanto, voivat olla merkittäviä resilienssin kannalta. Toisaalta haastatteluissa tuli esiin myös se näkemys, että keskitetyt ratkaisut saattavat olosuhteista riippuen toimia hajautettuja paremmin.

Tiiviit palautemekanismit, jotka ovat luonnehtineet ihmisyhteisöjä suurimman osan historiaamme, ovat fossiilikapitalismin aikana löyhentyneet syy-seuraus-ketjujen pidentyessä. Näin ollen toimintamme seuraukset eivät enää ole meille yhtä ilmeisiä kuin aiemmin. Romahdustietoisilla elämän yksinkertaistaminen tiivistää merkittävästi joitakin palautemekanismeja: ruoka tuotetaan, kerätään ja pyydetään osin itse, samoin lämmitysenergia ja sähkö. Kuitenkin romahdustietoisetkin ovat edelleen myös osa globaalia järjestelmää, joten vain osaa heidän elämiensä palautemekanismeista luonnehtii tiiviys. Esimerkiksi löyhistä palautemekanismeista romahdustietoisien elämässä käyvät vaikkapa autoilu ja kaupasta ostetut hyödykkeet. Romahdustietoisien ajattelutavalle tyypillinen systeeminen ajattelu voi kuitenkin periaatteessa tukea fyysisesti löyhienkin palautemekanismin hahmottamista.

Varannoilla tarkoitetaan rahallisia, mutta myös ekosysteemivarantoja ja inhimillisiä resursseja. Yksi haastatelluista totesi olevansa etuoikeutetussa asemassa pystyessään varautumaan. Mahdollisuus hankkia omat tilukset romahdukseen varautumiseksi rahoittaa elämäntapaa palkkatyöllä, investoida uusiutuvaan energiaan sekä ylläpitää haluttua mukavuustasoa ovatkin globaalissa mittakaavassa eliitin etuoikeuksia. Toisaalta kotimaan mittapuulla tarkasteltuna elämäntapa ei välttämättä vaadi erityisen suurta varallisuutta, ja Suomessa on esimerkkejä varsin niukalla tulotasolla elävistä omavaraisuuden harjoittajista. Omien tilusten hankintakaan ei ole aina välttämätöntä. Yksi haastatelluistakin asuikin vuokralla, ja muitakin edullisia asumismuotoja on olemassa²³. Rahalliset varannot kuitenkin helpottavat siirtymää yksinkertaisempaan elämään, esimerkiksi antamalla aikaa uuden elämäntavan opetteluun ja mahdollisuuden hankkia tarvittavia hyödykkeitä tai apua rahalla, minkä haastateltavatkin tiedostivat. Ekosysteemivarantoja romahdustietoiset pyrkivät omalla toiminnallaan ylläpitämään ja vaalimaan: laajemmassa mittakaavassa esimerkiksi luomun ostaminen tai ylipäänsä ekologinen elämäntapa ylläpitävät näitä. Ekosysteemivarantojen ylläpitäminen onkin pitkälti yhtäläistä yllä käsitellyn luonnon monimuotoisuuden ylläpitämisen kanssa.

23 Esimerkiksi ekoyhteisöt ja Elämänperintösäätiö, joka pyrkii tarjoamaan ihmisille omaisuudesta ja tulotasosta riippumatta mahdollisuuden harjoittaa kestävästä elämäntapaa maaseudulla. <https://www.tarkkila.fi/fi/ikikaiku-elamanperintosaatio/>

Inhimilliset resurssit puolestaan ovat *sosiaalista pääomaa*, joka pitää sisällään epävirallisia verkostoja ja luottamussuhteita, vastavuoroisuutta ja tukea. Nämä rakentavat resilienssiä niin yksilötasolla kuin yhteisöissäkin. Sosiaalinen pääoma on avainroolissa sosiaalisen resilienssin rakentamisessa ja ylläpitämisessä, ja tukee innovaatiota. Romahdustietoisilla on sosiaalista pääomaa erilaisissa verkostoissa: ystävyys- ja sukulaissuhteissa, naapuruussuhteissa ja naapuriavussa. Samanhenkisiin ihmisiin pidetään yhteyttä eri tavoin ja toimitaan yhdessä yhteiskunnallisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Toisaalta monien elämässä on läsnä myös jonkinasteinen yksinäisyys ja samanhenkisen seuran puute. Haastateltavat pitivät sosiaalista pääomaa tärkeänä, ja sosiaaliset siteet saattoivatkin pitkälti määritellä suuresti haastateltavien elämänvalintoja, kuten sijoittumista. Palaan yhteisöllisyyden teemaan vielä seuraavassa luvussa.

Toimijuus tarkoittaa kykyä tehdä valintoja ja panna ne toimeen, ja *osallistavuudella* tarkoitetaan vallan ja mahdollisuuksien jakamista. Näissä kahdessa osa-alueessa on kyse henkilökohtaisesta ja poliittisesta vallasta. Vaikka romahdustietoiset ihanneyhteiskuntiansa perusteella ovatkin myötämielisiä vallan ja mahdollisuuksien jakamiselle, on kyseenalaista, miten paljon osallistavuuteen pystyy yksilötasolla vaikuttamaan. Elämänvalinnat voi toki nähdä irtisanoutumisena epätasa-arvoisista ja epäoikeudenmukaisista rakenteista. Kuitenkaan tämä näkökulma ei juurikaan tullut esiin haastatteluissa, mikä voi johtua myös kysymyksenasettelustani. Toimijuutta voi nähdä romahdustietoisien tekemissä valtavirrasta eroavissa ratkaisuisissa, joilla he pyrkivät viemään elämäntapaansa haluamaansa suuntaan: muutossa maalle, ansiotyön kehittämisessä merkitykselliseen suuntaan ja uusien taitojen opettelemisessa. Palaan toimijuuteen vielä seuraavassa luvussa psykologisen resilienssin yhteydessä.

Kekseliäisyys on kykyä tuottaa uusia ratkaisuja muuttuvissa olosuhteissa, ja liittyy moniin edellä mainituista resilienssin elementeistä. Kekseliäisyyttä ovat myönteinen tilannesidonnainen improvisointi, kyky päättäväiseen toimintaan ja tietotaito, esimerkiksi kyky säilyttää ja siirtää olennaisia taitoja ja tietoja. Kekseliäisyyttä romahdustietoisilta löytyy paljon. Käytännön taitojen osalta maalle muuttaneet romahdustietoisetkin kärsivät taitokatkoksesta, eli joutuvat opettelemaan alusta paljon sellaista, mihin agraari-Suomessa kasvettiin luonnostaan. Toisaalta juuri tämä oppimisen pakko kannustaa innovointiin ja oma-aloitteisuuteen. Tietoa ja taitoa pyrittiin myös aktiivisesti ylläpitämään ja siirtämään eteenpäin, mistä esimerkkejä ovat opin hakeminen eri alojen osaajilta ja oma kurssitoiminta. Itse tekemisen korostuessa kekseliäisyyden ja *innovation* merkitys arjen toiminnassa kasvaa. Samaan suuntaan voisi ajatella työntävän myös palveluiden etäisen

sijainnin sekä mahdollisen rahan niukkuuden. Myös arjen monimuotoisuus ja tiivis vuorovaikutus ei-inhimillisen ympäristön kanssa edellyttävät innovaatiokykyä.

Romahdustietoisten elämäntavoista voi siis paikantaa lähes kaikkia resilienssin ominaisuuksista. Tietyt ominaisuudet kuten monimuotoisuus, toisteisuus ja kekseliäisyys ovat korostuneessa roolissa. Tämä kertoo osin siitä, missä määrin eri ominaisuudet voivat toteutua yksilötasolla, ja minkä ominaisuuksien toteutuminen edellyttää laajemman yhteiskunnan tukea. Kaupungissa asuvilla romahdustietoisilla painottuvat lisäksi eri ominaisuudet kuin maalla asuvilla: heidän olemassaoleva resilienssinsä on enimmäkseen aineetonta. Omistin melko suuren osan haastatteluista elämäntavan kartoittamiselle²⁴. Haastatteluja purkaessani jouduin kuitenkin kyseenalaistamaan lähtökohtaisia oletuksiani siitä, että resilienssi tulisi esille nimenomaan elämäntapojen konkretian kautta. Vaikka näin joiltain osin olikin, havaitsin, että paljon sellaisesta, mitä resilienssiksi luokittelisin, olikin itse asiassa luonteeltaan aineetonta.

Alkuun ehkä hieman jopa yllätyin siitä, miten tavallisilta haastateltavieni elämäntavat ja arki vaikuttivat. Olin odottanut kohtaavani radikaalimmin valtaväestön elämäntavoista eroavia ratkaisuja. Useimmat haastateltavani kuitenkin viettivät monilta osin 'normielämää', jonka puitteisiin kuuluvat esimerkiksi ydinperhe, palkkatyöt, asuntolaina ja oma auto - kenties vain hieman vähemmän mukavuuksin. Tämä on osittain tulosta omasta haastateltavien hankintaprosessistani, sillä en erityisesti etsinyt haastateltavikseni marginaalista, radikaalisti valtavirtaisista elämäntavoista eroavaa elämää eläviä ihmisiä. Tällaisiakin romahdustietoisia voi Suomessa hyvinkin olla. Tämä kertoo myös siitä, ettei romahdustietoisuus välttämättä johda radikaaleihin käytännön ratkaisuihin - siis esimerkiksi äärimmäiseen teollisesta sivilisaatiosta irrottautumiseen tai yhdysvaltalaisurvivalismin tyyliseen militarismiin. Osaltaan kyse on varmasti myös valtavirtaisesta elämäntavasta irrottautumisen haasteista ja prosessin vähittäisyydestä (ks. Tuovinen 2019; Lorenzen 2014).

24 Ks. Liite 1: Haastattelurunko sekä Liite 2: Taustatietolomake

7 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa jatkan edellisten lukujen pohjalta sen pohdintaa, *millaista resilienssiä romahdustietoiset tuottavat ja miten* ja tuon yhteen tutkimuksen tuloksia. Aloitan yhteenvedolla romahdustietoisten elämäntapojen ja maailmankuvien keskeisistä teemoista, ja pohdin näiden välisiä suhteita (7.1), sekä psykologisen resilienssin ilmenemistä (7.2). Tarkastelen tältä pohjalta, miten ylläpitävä, sopeutuva ja muuntuva resilienssi ja niiden väliset jännitteet ilmenevät romahdustietoisten elämässä, ja miten heidän resilienssinsä sijoittuu insinööri-ekosysteemi- ja yleinen-erityinen-akseleilla. Tarkastelen lisäksi panarkian eri tasojen välisen vuorovaikutuksen merkitystä romahdustietoisten resilienssille, sekä romahdustietoisten elämässä keskeistä nykyhetken ja tulevaisuuden välistä jännitettä.

7.1 Romahdustietoisten maailmankuvien ja elämäntapojen keskeiset teemat

7.1.1 Maailmankuvat ja ajattelutavat

Romahdustietoisuutta voisi ilmiönä verrata ympäristötietoisuuteen, joka nousi viime vuosisadan puolivälissä ennen muuta ympäristötuhoista kerätyn tieteellisen tiedon siivittämänä (Massa 1994, 42-43). Haastateltavieni romahdustietoisuudessakin tieteellinen tieto on tärkeässä osassa. Maailmankuvista löytyy rationaalisia, kokemuksellisia ja henkis-mystisiä aineksia erilaisina yhdistelminä. Lähde (2013, 36-8) toteaa erilaisten tiedon lajien: kokemuksellisen ja tieteellisen, voivan täydentää toisiaan varauduttaessa niukkuuden maailmaan ja sopeutuvuutta kasvatettaessa. Romahdustietoisten maailmankuvissa voi nähdä viitteitä tällaisesta, syväekologiallekin tyypillisestä (Pepper 1996, 21) eri tiedon lajien yhdistymisestä. Romahdustietoisille tyypillinen systeeminen globaalien ilmiöiden ja vuorovaikutussuhteiden ajattelu on yhteneväistä resilienssiajattelun kanssa ja tarpeellista ympäristöongelmien hahmottamiseksi (Clayton 2017, 676). Resilienssiajattelussa ihmisiä ja luontoa tarkastellaan holistisesti – monimutkaisina, keskinäisriippuvaisia järjestelminä, joiden eri tasojen kehityskulut ovat pitkälti ennustamattomia ja 'sotkuisia' (Folke ym. 2010, Cote & Nightingale 2013, 477-478). Romahdustietoisten ajattelu vaikuttaisi olevan tässäkin suhteessa samansuuntaista.

Alaluvussa 1.2 esitin resilienssin määritelmän, jonka mukaan se on systeemin kapasiteetti imeä itseensä häiriöitä ja organisoitua uudelleen muutosten keskellä siten, että systeemi säilyttää olennaiset toimintonsa, rakenteensa, identiteettinsä ja palautemekanisminsa. Muutos nähdään oletusarvona ja häiriöt enemmän sääntönä kuin poikkeuksena. Tämä muistuttaa romahdustietoisten näkemystä nykyajasta ja tulevaisuudesta: mihinkään normaaliin tai 'business as usualiin' ei ole paluuta, vaan häiriöt ja muutokset tulevat yhä lisääntymään. Laajemman järjestelmän romahdustietoiset näkevät ei-resilienttinä: järjestelmä on menossa kohti perustavanlaatuisia, hallitsematonta tilamuutosta.

Romahdustietoisuuteen maailmankatsomuksena kuuluu siten sekä kriittisyys nykysivilisaatiota kohtaan, että ajatus sen väistämättömästä tai hyvin todennäköisestä lopusta lähitulevaisuudessa. David Bromleyn (1997) mukaan maailmanloppua odottavia radikaaleja sosiaalisia liikkeitä syntyy yhteiskunnallisten murrosten aikana, kun ihmisten elinympäristö on kriisissä. Vaikkei romahdustietoisuutta voikaan pitää varsinaisesti apokalyptisenä ajattelutapana, se on Bromleyn luonnehdinnan mukaisesti tyypillistä ajalle, jossa elämme. Modernia aikaa luonnehtinut usko ikuisesti jatkuvaan edistykseen ja ihmisen kaikkivoipaisuuteen (*hybris*), on murtumassa ja varmuudet horjuvat uhkakuvien korostuessa (esim. Hine & Kingsnorth 2009).

Kriittisyys nykykulttuuria ja yhteiskuntaa kohtaan on useimmiten johtanut haastateltavillani jonkinlaisen etäisyyden ottamiseen. He pyrkivät ainakin jossain määrin irtisanoutumaan valtavirtaisesta elämäntavasta ja kehittämään sille vaihtoehtoja esimerkiksi yksinkertaistamalla ja omavaraistamalla elämäänsä. Romahdustietoisten voisikin tässä mielessä katsoa edustavan *vastakulttuuria*, joka pyrkii uusien polkujen luomiseen yhteiskunnan sisältä käsin tapahtuvan muokkaamisen sijaan (Halfacree, 2006). Kaikki ovat tai olivat aikaisemmin olleet kuitenkin myös tavalla tai toisella yhteiskunnallisesti aktiivisia tuottaakseen resilienssiä tai aikaansaadakseen yhteiskunnallisia reformeja – siitä huolimatta, etteivät he juuri usko riittävän muutoksen mahdollisuuden ekokriisien ratkaisemiseksi. Toisin kuin monet survivalistit, romahdustietoiset eivät siis ole täysin kääntäneet selkäänsä nykyjärjestelmälle. Vaikka menneiden kulttuureiden kestävinä pidettyjä elämäntapoja ihannoidaan, haastateltavani eivät kuitenkaan useimmiten toivo varsinaista 'paluuta menneisyyteen'. He näkevät myös jotkin nyky-yhteiskunnan saavutuksista arvokkaina. Suhtautumista menneisiin kulttuureihin ja nykyteknologiaan luonnehtii siten valikoivuus, mikä liittyy luontevasti romahdustietoisten yleensäkin kriittiseen ajattelutapaan.

7.1.2 Elämäntapojen yhtäläisyydet ja erot

Haastateltavieni elämäntavoissa on paljon yhteistä länsimaissa tutkitun ekologisen elämäntavan kanssa (esim. Saaristo 1994; Jacobs 1997; Hirvilammi 2003; Grahn 2013; Vuorio 2019). Joidenkin haastateltavieni elämäntapoja luonnehtii vapaaehtoinen vaatimattomuus (Etzioni 1988; Massa 2006, 104-107; Tuovinen 2019, 16). Tiettyjä yhtäläisyyksiä löytyy myös survivalistien elämäntapoihin (esim. Rantanen 2015; Tainter 2014). Yhtymäkohdat ekologisten elämäntapojen kirjoon selittynevät osin sitä kautta, että kaikilla haastateltavillani ympäristötietoisuus oli osa romahdustietoisuutta, ja jotkut kuvasivatkin juuri ympäristötietoisuuden sittemmin johtaneen romahdustietoisuuden syntyyn. Survivalistien arvomaailma ja maailmankäsitys ovat puolestaan usein vahvasti individualistisia ja libertaristisia, eikä niihin välttämättä kuulu ympäristöhuolta (Lamy 1997). Yhteneväisyydet survivalistien ja haastateltavien elämäntapojen välillä löytyvätkin tietyistä romahdukseen varautumisen aspekteista: turvallisuuden ja uhkakuvien pohdinnasta, taitojen hankinnasta ja urbaanista ympäristöstä pois muuttamisesta.

Romahdustietoisilla arvot ja maailmankuva näkyvät vaihtelevin tavoin heidän elämäntavoissaan. Tässäkin on yhteneväisyys ekologisten elämäntapojen kirjoon, jossa yhteneväisistä arvoista ja maailmankuvista versoo lukuisia erilaisia elämäntapoja. Erot romahdustietoisien elämäntavoissa korostuvat maaseudulle muuttaneiden ja kaupungissa asuvien välillä, mutta eroja on myös maalla asuvien välillä yhteiskunnasta irrottautumisen nykyisessä asteessa ja irrottautumisen astetta ja vauhtia koskevissa suunnitelmissa. Myös taidoissa ja itselle sopivaksi koetussa mukavuustasossa oli eroja haastateltavien välillä. Romahdustietoisuuden ja haastateltavien elämäntapojen suhde näyttäisikin olevan pragmaattinen. Omat resurssit kuten aika, raha ja voimavarat määrittelevät etenemistahdin irtautumisessa. Omat mieltymykset ovat nykytilanteessa myös tärkeä elämäntavan määrittelijä. Romahdustietoiset pyrkivätkin luomaan elämäntavan, joka olisi paitsi romahduksen kestävä ja resilientti, myös heille itselleen mieluisa ja mielekäs.

Suhde teknologiaan havainnollistaa romahdustietoisien elämään kuuluvaa sovittelua ja käytännön vaatimusten ja periaatteiden välillä tasapainottelua: kriittisyydestä huolimatta teknologiaa hyödynnettiin arjessa esimerkiksi palkkatöissä. Kompromissien ja vähittäisen siirtymän voisi nähdä romahdustietoisilla paitsi olosuhteiden sanelemana, myös tarkoituksenmukaisena, sillä, kuten jotkut haastateltavistakin totesivat, liian rajut elämänmuutokset saattaisivat vaikuttaa negatiivisesti resilienssiin. Kaikki eivät näe irtautumista nyky-yhteiskunnan konkreettisista rakenteista tässä vaiheessa edes ajankohtaisena tai tarpeellisena. Elämäntavoissa havaittavat erot kertovat myös siitä,

että – kuten eräs haastateltavista totesi – mahdollisia toimivia varautumisstrategioita on monia. Romahdustietoisuus ei näytä työntävän ihmisiä mihinkään yhteen tiettyyn suuntaan tai antavan varmoja, konkreettisia tapoja varmistaa selviytyminen tulevaisuuden kriisiskenaarioissa. Epävarmuus ja sen sietäminen onkin keskeinen osa romahdustietoisuutta ja heidän resilienssiään.

Maalle muuttaneiden arkeen kuuluu monimuotoisuus ja työntäyteisyys sekä jatkuva uusien taitojen opetteleminen. Elämäntapa vaatii kekseliäisyyttä ja oma-aloitteisuutta, sekä keskeneräisyyden ja epämukavuuden sietokykyä. Tämä on toisaalta haastavaa ja kuormittavaa, toisaalta myös merkitystä tuovaa ja palkitsevaa onnistumisen kokemusten kautta. Arki itsessään tuottaakin sekä aineetonta, että aineellista resilienssiä. Luonnolla on haastateltavieni maailmankatsomuksissa keskeinen rooli ja luontoyhteys on heille arjessa oleellisen tärkeä hyvinvoinnin kannalta.

Romahdustietoisten katsomuksissa ja elämäntavoissa on myös kuormittavia ja siten resilienssiä heikentäviä tekijöitä. Ekokriisitietoisuus aiheuttaa ahdistusta, pelkoa ja surua. Useat puhuivat lisäksi ulkopuolisuuden tunteesta valtakulttuuriin nähden. Maalle muuttaneiden sosiaaliset verkostot sijaitsivat osittain kaupungeissa, mikä saattoi ainakin ajoittain tarkoittaa yksinäisyyttä. Toisaalta maalle muuttaneet olivat myös löytäneet korvaavia tapoja ylläpitää sosiaalisuutta, ja muita hyvinvointia tuottavia asioita elämäntavassaan. Uusinta teknologiaa välttelevät haastateltavat kokivat oman elämän hankaloituvan ympäröivän yhteiskunnan teknologisoituessa ja digitalisoituessa yhä enemmän. Siinä missä heidän arvonsa ja maailmankuvansa saattoivat tuottaa henkistä ulkopuolisuuden tunnetta, teknologian kohdalla ulkopuolisuus voi olla myös konkreettista.

7.1.3 Tärkeä yhteisö

Haastatteluissa nousi vahvasti esiin yhteisön merkitys niin ideaaliyhteiskunnista puhuttaessa, menneisyydestä arvostettuna asiana kuin haastateltavien omana toiveena tai suunnitelmana. Tämä on kiinnostavaa, sillä haastattelin ihmisiä, jotka eivät asu yhteisöissä: kaikki asuivat joko yksin, kaksin tai ydinperheen kanssa. Jotkut kertoivat lähialueilla olevista jonkinlaisista verkostoista, toisilla niitä ei (ainakaan vielä) ollut. Olemassa olevaa yhteisöllisyyttä ystäväverkoston, naapureiden ja suvun muodossa arvostettiin korkealle, ja haastateltavat korostivat yhteisöllisyyden merkitystä niin aineettoman kuin aineellisenkin resilienssin kannalta. Jotkut nostivatkin sosiaalisen pääoman ja olemassa olevat sosiaaliset verkostot kaikkein tärkeimmäksi selviytymistä romahdustilanteessa määritteleväksi tekijäksi.

Romahdustietoisten ihanneyhteiskunnat kylämäisine paikallisyhteisöineen ilmentävät myös sosiaaliseen resilienssiin kuuluvaa korkeaa koheesiota ja vahvoja paikallisverkostoja (Hyvönen ym. 2019, 30). Yhteisö nähtiin tietyntäsoisen erikoistumisen ja vaihtotalouden mahdollistajana, sosiaalisena voimavarana ja turvallisuuden takaajana. Yhteisöjen tärkeinä piirteinä romahdustietoiset pitivät heterogeenisyyttä, mikä johtaisi kulttuurien mosaiikkimaisuuteen, eli resilienssin kielellä monimuotoisuuteen. Laajemmin yhteisön voi käsittää myös sisältävän muut elolliset, ja useat haastateltavista hahmottivatkin itsensä osana laajempaa elollisten yhteisöä tai ylisukupolvista ketjua. Tämä edesauttaa psykologista resilienssiä laajentamalla näkökulmaa itsestä ulospäin. Näin hahmotettu yhteisö tuo lohdun lisäksi myös vastuuntuntoa sitä kohtaan.

Haastateltavani siis korostivat yhteisön tärkeyttä resilienssin mahdollistajana, mikä onkin linjassa resilienssitutkimuksen tulosten kanssa (ks. 2.2.4). Sosiaalisen resilienssin monet piirteet kuten empatia, yhteenkuuluvuuden tunne, huolenpito, luottamus, suvaitsevuus, ja avoimuus ilmenevät parhaiten juuri vastavuoroisina ja niihin kannustavissa yhteisöissä. (Hyvönen ym. 2019, 30-31) Toisaalta yhteisö voi myös estää resilienssin muodostumista (emt.), ja haastateltavien ihanne olikin nimenomaan resilienssiä edistävä yhteisö, ei minkälainen tahansa. Tällaisia ei kuitenkaan välttämättä ole valmiina tarjolla, mikä selittänee monien romahdustietoisten elämässä vallitsevaa ristiriitaa yhteisöllisyyden ihanteen ja arjen todellisuuden välillä. Joidenkin näkemysten mukaan suurin osa ihmisistä ei tule myöntämään tilanteen vaikeutta ennen kuin romahdus näkyy suurina muutoksina heidän omassa elämässään (ks. Turner 2020, viitattu Moses 2020). Yhteisön puutteen voikin nähdä myös romahduksen aika-aspektiin liittyvänä ongelmana: koska romahdus ei tähän mennessä ole juuri toteutunut länsimaisessa arjessa näkyvinä mullistuksina, romahdustietoisten näkemykset ja toimintatavat ovat toistaiseksi marginaalissa.

7.1.4 Omavaraistuminen resilienssistrategiana

Ennen haastatteluja työhypoteesini oli, että omavaraistumispyrkimyksillä tulee olemaan jonkinlainen rooli haastattelemani ihmisten elämässä. Näin olikin muiden kuin kaupunkilaisten kohdalla, vaikeivät kaikki olleet näissä pyrkimyksissään kovinkaan pitkällä, eikä tavoitteena välttämättä ollut suuria tai nopeita harppauksia esimerkiksi ruokaomavaraisuuteen. Omavaraistumispyrkimyksiä luonnehtivatkin vähittäisyys ja kompromissit esimerkiksi palkkatyöhön ja omavaraisuuteen käytetyn ajan välillä. Kun ajattelee esimerkiksi Lasse Nordlundin (2014) elämäntapaa, joka lienee nyky-Suomessa tunnetuin esimerkki pitkälle viedystä omavaraisuudesta, haastateltavien vähittäiset omavaraistumissuunnitelmat kuulostavat realistisilta.

Erityisesti yksin tai kaksin toimittaessa hyvin korkeaan omavaraisuusasteeseen pyrkiminen vaatii nykyolosuhteissa tietynlaista asketismia ja ainakin alkuun täysipäiväistä omistautumista. Se saattaisi olla juuri sellainen raju muutos, jonka jotkut haastateltavista näkivät voivan heikentää yksilön hyvinvointia ja sitä kautta resilienssiä.

Omavaraisuus koskee tietenkin muutakin kuin ruokaa: Nordlund esimerkiksi pyrki omavaraisuuteen myös valmistamalla itse omat vaatteensa ja kodin tarve-esineet, sekä tietenkin tekemällä lihasvoimin polttopuut talouteen. Näistäkin omavaraisuuden aspekteista oli jonkin verran puhetta haastateltavien kanssa. Kuitenkin puhuttaessa omavaraisuudesta automaattisesti ensimmäinen oletus (myös itselläni) oli, että puhutaan ruoasta. Toki ruoka on varsin keskeisessä osassa omavaraisuusasteen nostamisessa, ja menot ruokaan ovat jatkuvia ja näkyviä kotitalouden rahavirroissa. Kestokulutustavarat ja vaatteet jäävät kenties vähemmälle huomiolle, koska niitä tarvitsee hankkia harvemmin. Lisäksi niitä saa tällä hetkellä varsin helposti ja huokeasti hankittua esimerkiksi käytettyinä. Mikäli motiivina on ekologisuus, ei olekaan välttämättä välitöntä syytä pyrkiä tekemään vaikkapa ämpäriä itse tuohesta (vrt. Nordlund 2014).

Todellista pitkän tähtäimen riippumattomuutta teollisesta järjestelmästä kasvattaa kuitenkin kyky valmistaa itse myös vaatteet, kodin tarve-esineet, rakennusmateriaalit ja niin edelleen. Osalla haastateltavistani olikin tämän tyyppisiä pyrkimyksiä ja käsityötaitoja, ja kaikki vähintäänkin arvostavat näitä taitoja (vrt. Hirvilammi 2003, 52). Riippuvuussuhteiden näkökulmasta romahdustietoiset totesivat itsekkin olevansa tällä hetkellä monista teollisen sivilisaation tuottamista hyödykkeistä ja palveluista riippuvaisia. Maalle muuttajat kuitenkin näkivät omavaraisuus- ja yksinkertaistamispyrkimystensä tuottavan riippuvuussuhteiden muutosta toivottuun suuntaan: pois päin monimutkaisista järjestelmistä ja kohti oman elämänpiirin hallintaa. Lisäksi jotkut sanoivat vapautuneensa tietyistä aineettomista riippuvuussuhteista, kuten maailmankuvallisesta sitoutumisesta nykysivilisaatioon. Omavaraisuusasteen kasvattaminen ja toisvaraisuuden vähentäminen lisää innovatiivisuutta, kun perustarpeista huolehditaan yhä enemmän itse. Parhaimmillaan omavaraistumisen voi tuoda sekä lyhyen, että pitkän aikavälin resilienssiä ruokkimalla niin iskunkestävyyttä, sopeutuvuutta kuin muuntuvuuttakin.

7.2 Psykologisen resilienssin avaintekijät romahdustietoisien elämässä

Romahdustietoisien elämässä ja maailmankatsomuksessa on keskeisessä osassa 'resilienttiin copingiin' ('resilientti pärjääminen') kuuluva ennakointi eli ihmisen kyky tarkastella tulossa olevia

muutoksia ja varautua niihin. Tämä edellyttää tiedonhankintaa, dialogia muiden kanssa ja yhteistyötä. (Pihkala 2017, 219) Muita resilientin copingin piirteitä ovat yhteys muihin, altruismi, luova ongelmanratkaisukyky, uteliaisuus, terve skeptisyys, huoli, tuen ja tiedon hakeminen, kekseliäisyys, aktiivisuus ja kriittinen arviointikyky sekä huumori (Pihkala 2017, 219; Clayton & Doherty 2011, 272-273). Näistä olikin selkeitä viitteitä haastatteluissani: erityisesti haastateltujen katsannoissa korostuivat kriittisyys, tiedon etsiminen, aktiivisuus ja ongelmanratkaisukyky. Myös huumori mainittiin pärjäämiskeinona romahdusahdistuksen kanssa, ja ilmeni myös haastatteluissa romahduksesta vitsailuna. Viitteitä altruismista näkyy pohdinnoissa oman etuoikeutetun aseman epäreiludesta, sekä luonnon arvottamisessa itseisarvoisena ja tasavertaisena ihmisen kanssa.

Psykologiseen resilienssiin kuuluva myönteisten ja kielteisten tunteiden tunteminen yhtäaikaan näkyy romahdustietoisilla tyytyväisyytenä omasta elämäntavasta ja esimerkiksi luontoyhteydestä saatuna positiivisina tunteina, ja samanaikaisesti ympäristötuhoista tunnettuna ahdistuksena. Romahduksen mahdollisuuden ja siihen liittyvän epävarmuuden tiedostaminen, puolestaan ilmentävät psykologiseen resilienssiin kuuluvaa todellisuuden ja oman tilanteen hyväksymistä lannistumatta.

Toisaalta psykologista resilienssiä vähentävät henkinen ja fyysinen, esimerkiksi syrjäytymisestä tai uhkakokemuksista aiheutuva kuormitus (Hyvönen ym. 2019, 32; 36-37) ilmenivät myös haastatteluissa. Uhkakuvien pohtiminen tuottaa romahdustietoisille ahdistusta, vaikka kyseessä ovat 'vain' uhkaavat skenaariot eivätkä omakohtaiset kokemukset. Romahdukseen liittyvät epävarmuus ja realisoitumattomuus voivat nekin aiheuttaa kuormitusta. Romahdustietoisuuteen usein kuuluvan ulkopuolisuuden tunteen voisi puolestaan katsoa olevan syrjäytymisen kaltainen kuormittava tekijä. Kuormittavat tekijät pakottavat romahdustietoisia etsimään tapoja elää todellisuuden ja romahdukseen liittyvän epävarmuuden kanssa ilman, että on 'ranteet auki'. Näin romahduksen tiedostamisen aiheuttama kriisi voi parhaassa tapauksessa ajan mittaan kehittää psykologista resilienssiä. Koska psykologinen resilienssi on prosessi eikä synnynnäinen ominaisuus (Poijula 2019, 21; Masten 2015, 14), sitä on mahdollista kehittää myös romahdustietoisuuden kautta.

Logoterapian kehittäjä ja keskitysleiriselviytyjä Victor Franklin mukaan kasvumuutos tarkoittaa sitä, että kun ei kykene muuttamaan tilannetta, on muutettava itseään. Ensisijainen ihmistä motivoiva voima onkin Franklin mukaan merkityksen löytäminen omaan elämään olosuhteista riippumatta. (Frankl 1963; 1978, viitattu Poijula 2019, 194) Oman elämän merkityksellisyyden ja arvojen selvyys ja merkityskeskeisyys kuuluvatkin myös yksilön psykologiseen resilienssiin. (Hyvönen ym. 2019, 29-30) Useat haastateltavista kokivat nykyisen elämäntapansa

merkitykselliseksi aktiivisten elämäntapavalintojen ja tärkeinä pitämiensä asioiden kuten luonnon tai resilienssiä kasvattavan työn parissa toimimisen ansiosta. Maallemuuttajien elämäntavoissa merkitystä toi myös yhteys luontoon, itse tekeminen, jonka nähtiin antavan fyysisistä vireyttä ja sitä kautta hyvinvointia, perusasioiden kuten ruoantuotannon parissa toimiminen, vapaus ja kasvanut tai kasvava riippumattomuus.

Kuten aiemmin totesin, elämäntapa on sekä tavalla tai toisella sisäistettyjen arvojen, että tottumusten ja rakenteiden ohjaamaa. Ekologisissa elämäntavoissa on kuitenkin tavallista enemmän kyse tietoisesta valinnasta. Aktiiviset elämäntapavalinnat ja toimijuus tuottavatkin psykologista resilienssiä (Poiijula 2019, 17). Tämä näkyy maalle muuttaneiden romahdustietoisten elämässä: he tekevät sen, mikä on mahdollista ja pyrkivät viemään elämäänsä haluttuun, mielekkääksi koettuun suuntaan. Uskallus tehdä tavallisesta poikkeavia valintoja ja hypätä tuntemattomaan onkin keskeisessä osassa maalle muuttaneiden romahdustietoisten elämäntavoissa. Luottamus itseen ja elämän järjestymiseen epäilemättä kehittyy ajan kuluessa ja taitojen karttuessa tekemisen ja harjoittamisen kautta.

Ympäristöidentiteettiin kuuluva tunne henkilökohtaisesta yhteydestä muihin ihmisiin ja luontoon auttaa sen omaavia ihmisiä pääsemään itsekeskeisyyden yli ja vahvistaa käsitystä kaiken keskinäisriippuvuudesta sekä omista vaikutuksista muihin ihmisiin ja ekologiaan (Clayton 2017, 676). Ympäristöidentiteettiin kuuluvat lisäksi innovatiivinen ja holistinen ajattelu, yhteisölliset arvot ja egalitarianismi. Tällaiset, myös romahdustietoisilla ilmenevät ajattelutavat tuottavat psykologista ja sosiaalista resilienssiä. Uskomusperinteet, luontoyhteys ja kokemus itsestä osana suurempaa kokonaisuutta ovat haastateltaville henkisiä voimavaroja ja tuottavat nekin psykologista resilienssiä.

Ekologisen elämäntavan itsessään on esitetty tuottavan psykologista hyvinvointia ja sisäistä täyttymystä, kun toimimme arvojemme ja identiteettimme mukaan ja tyydytämme toiminnalla kuten oman ruoan kasvattamisella esimerkiksi autonomian ja kompetenssin perustarpeita (Clayton 2017, 675; Kasser 2017, 5-7 Suárez-Varela ym. 2016, 432). Elämänmuutoksen mukanaan tuoma tyytyväisyys ja onnellisuus korostuikin useissa maalle muuttaneiden haastatteluissa. Näyttääkin siltä, että monet haastateltavien elämäntavoissa ja maailmankatsomuksissa ikään kuin itsestään tulevat asiat voivat ruokkia psykologista resilienssiä. Ekologinen elämäntapa ja 'tummanvihreä nöyryys' pitävät sisällään monia psykologisen resilienssin puolia. Ympäristöystävällinen toiminta tuottaa lisäksi resilienssiä myös laajemmin kuin vain yksilölle itselleen.

Tuovisen (2019) haastattelemien ekoelämäntavan harjoittajien tapaan romahdustietoisetkaan eivät pääsääntöisesti ole kokeneet joutuneensa tekemään kipeitä luovutuksia elämäntapamuutoksissaan. Suurimmat menetyksen tunteet suhteessa romahdustietoisuuteen vaikuttavat aiheutuvan ympäristötuhojen seuraamisesta, ei niinkään henkilökohtaisista luopumisesta. Jotkut hahmottivatkin itsensä keskivertoa riippumattommiksi nykyjärjestykseen liittyvästä maailmankuvasta ja esimerkiksi kulutusodotuksista. Nondualismi ja syväekologia maailmankuvissa voivat tukea myös ajassamme tärkeää hallinnan tunteesta irti päästämistä (ks. esim. Scranton 2015). Romahdustietoisilla voisikin nähdä olevan hyvät valmiudet Bendellin syvän sopeutumisen *luopumisen* osa-alueeseen.

7.3 Romahdustietoisten resilienssin luonne

7.3.1 Yleinen ekosysteemiresilienssi

Millaisina romahdustietoisten elämäntavat ja maailmankuvat sitten näyttäytyvät resilienssin ulottuvuuksien näkökulmasta? Tarkastelen alkuun jakoa insinööri- ja ekosysteemi-, sekä yleiseen ja erityiseen resilienssiin. Kuten resilienssiä käsittelevässä luvussa (2.2.1) totesin, insinööriresilienssi on tasapainon ja tehokkuuden ylläpitämistä ja nopeaa palautumista häiriöistä, kun taas ekosysteemiresilienssi tarkoittaa kykyä sopeutua ja muuntua pitkällä aikavälillä sellaisten häiriöiden edessä, jotka estävät paluun aiempaan asiantilaan. Yleinen resilienssi puolestaan on ei-ennakoitavissa oleviin, kaikkiin mahdollisiin uhkiin suuntautuvaa erityisen resilienssin suuntautuessa tiettyihin, esimerkiksi ennen koettuihin kriiseihin ja uhkiin.

Romahdustietoisten voi ajatella pyrkivän luomaan enemmänkin ekosysteemi- kuin insinööriresilienssiä, koska he näkevät romahduksen pysyvänä muutoksena, josta ei ole paluuta entiseen eli nykytilanteeseen. Insinööriresilienssistä voisi nähdä olevan kyse esimerkiksi Suomen valtion huoltovarmuustoiminnassa tai useiden valtioiden strategioissa koronakriisistä selviämiseksi ja palautumiseksi. Niissä pyritään palautumaan häiriöstä sitä edeltävään tilaan mahdollisimman nopeasti²⁵. Näen romahdustietoisten tavoittelevan ennemminkin yleistä kuin erityistä resilienssiä, sillä he tiedostavat romahduksen tuovan mukanaan uudenlaisia tilanteita ja ennakoimattomia muutoksia.

25 Tosin Hyvösen ym. (2019) mukaan Suomen valtiollisten tahojenkin resilienssikäsitys on nykyisin prosessimainen. Kuitenkin huoltovarmuus- ja muu valtiollinen varautumistoiminta pyrkii useimmiten ylläpitämään nykyisenlaista järjestelmää laajasti ymmärrettyinä, siis fossiilikapitalismia.

On kuitenkin eri asia sanoa, kumpaan romahdustietoiset pyrkivät kuin kumpaa he luovat todellisuudessa. Mistä sitten tietää, mitä lajia romahdustietoisien resilienssi todella on, ja missä määrin he ovat resilienttejä näistä näkökulmista tarkastellen? Romahdustietoisien elämäntavoissa ilmenevät resilienssin osa-alueet antavat tästä joitakin vihjeitä. Yleisen resilienssin piirteitä ovat Walkerin ja Saltin (2006, 121) mukaan monimuotoisuus, modulaarisuus ja tiiviit palautemekanismit, joita kaikkia maalle muuttaneiden romahdustietoisien elämäntavoista jossakin määrin löytyy (ks. 6.5). Maalla asuminen ja omavaraistumispyrkimykset tuottavat modulaarisuutta ja toisteisuutta sekä laajempaan järjestelmään, että heidän omassa elinpiirissään. Monimuotoisuutta on puolestaan nähtävissä romahdustietoisien maailmankuvissa ja monitaitoisuudessa, sekä esimerkiksi ruoantuotantomenetelmissä.

Sivilisaation romahduksessa yleinen resilienssi on erityistä käyttökelpoisempaa, kun tarvitaan sopeutuvuutta tilamuutokseen. Tulevan tuntemattomuus kuitenkin hankaloittaa konkreettista varautumista. Haastateltuni eivät halunneetkaan sitoutua mihinkään tiettyyn skenaarioon, vaan tiedostivat useiden mahdollisten kehityssuuntien olemassaolon. Romahdustietoisilla yleisen resilienssin kehittäminen on paitsi tarkoituksenmukaista, myös tietyllä tavalla ainoa vaihtoehto. Heillä ei ole vastaavanlaisista kriiseistä kokemuspohjaa, jonka avulla edes voisi rakentaa erityistä resilienssiä. Vaikka yksi puhui omasta elämänkriisistään, joka on antanut uskoa omaan selviytymiseen, laajemman yhteiskunnallisen romahduksen tyyppisistä mullistuksista kaikilla on ainoastaan toisen käden tietoa. Elämäntaparatkaisut kuten riippumattomuuden ja omavaraisuuden kasvattaminen palvelevat juuri yleistä resilienssiä: ne eivät ole sidottuja tiettyihin skenaarioihin, vaan ylläpitävät valmiutta sopeutua monenlaisiin kehityskulkuihin. Kuitenkin tehdyt valinnat useimmiten sulkevat joitakin toisia vaihtoehtoja pois ja vievät siten resilienssiä kohti erityistä. Kaupunkiin jääminen ja maallemuutto eivät ole mahdollisia samaan aikaan, ja omavaraisuuden kasvattaminen ja palkkatyö ovat, jos eivät toisiaan poissulkevia, niin ainakin haastavia yhdistää: kummankin harjoittaminen vie aikaa pois toiselta.

Romahdustietoisien elämäntavoissa on piirteitä, jotka lisäävät ekosysteemiresilienssin lisäksi myös välitöntä iskunkestävyyttä. Monet romahdustietoisilla ilmenevistä resilienssin osa-alueista, kuten monimuotoisuus ja modulaarisuus, tuottavatkin sekä ekosysteemi-, että insinööriresilienssiä. Jotkut haastateltavista ovat varautuneet pitkäkestoisen romahdusprosessin lisäksi myös äkillisiin, lyhytkestoisiin kriiseihin esimerkiksi ylläpitämällä kotivaraa. Maalla asuvat romahdustietoiset, samoin kuin monet muutkin maalla asuvat suomalaiset, ovat kaupunkilaisia paremmin varautuneita lyhytaikaisiin kriiseihin esimerkiksi ruoan ja lämmönlähteiden kohdalla (Hyvönen ym. 2019, 60).

Heillä on siis iskunkestävyyttä lisäävää fyysistä lujatekoisuutta. Romahdustietoisten resilienssin aineettomat puolet eli psykologisen resilienssin osa-alueet (ks. 7.2 yllä) tuottavat nekin sekä välitöntä iskunkestävyyttä, että pitkän aikavälin sopeutumiskykyä. Riippumattomuutta kasvattavat strategiat kuten omavaraistuminen tuottavat myös pitkän aikavälin ekosysteemiresilienssiä. Tällaisesta kasvaneesta riippumattomuudesta ei kuitenkaan ole vielä kovin suurta konkreettista näyttöä haastateltavieni kohdalla, vaan kaikki olivat haastattelujen aikaan monin aineellisin sitein kiinni teollisessa sivilisaatioissa.

7.3.2 Ylläpitävä ja sopeutuva resilienssi romahdustietoisten elämässä

Kuten luvussa 2.2.2 totesin, ylläpitävään resilienssiin liitetään olemassa olevat fyysiset piirteet, jotka parantavat iskunkestävyyttä, sekä sellaiset reaktiiviset toimet, joiden avulla ihmiset selviytyvät välittömistä uhkista käytettävissä olevien resurssien avulla. Se on siten läheistä sukua insinööriresilienssille. Kuten edellä käy ilmi, joitakin insinööri- ja siten myös ylläpitävää resilienssiä vahvistavia piirteitä romahdustietoisten elämäntavoista löytyykin. Sopeutuvuus puolestaan viittaa järjestelmän oppimiskykyyn ja kykyyn tehdä vähittäisiä muutoksia siten, että järjestelmän identiteetti, olennaiset toiminnot, rakenteet ja palautemekanismit kuitenkin säilyvät. Keckin ja Sakdapolrakin (2013, 10-11) mukaan sopeutuvuuteen kuuluu 'proaktiivisia' tai 'ennaltaehkäiseviä' toimia, joiden avulla ihmiset oppivat menneistä kokemuksista, ennakoivat tulevia riskejä tai sopeuttavat elämäntapaansa tarvittavalla tavalla. Ennakkovalmius vaarojen varalle ja mukautuva oppiminen ovat siis sopeutuvuuden tärkeitä ominaisuuksia (Keck & Sakdapolrak 2013, 9; Hyvönen ym. 2019).

Mukautumis- ja oppimiskyky tulivatkin haastateltujen maalle muuttaneiden romahdustietoisten elämäntavoissa selkeästi esiin. Kaikki heistä ovat joutuneet ja joutuvat opettelemaan jatkuvasti uusia toimintatapoja ja mukautumaan yllättäviinkin tilanteisiin, joita uudessa elämäntavassa tulee vastaan. Näin elämäntapa ruokkii myös kekseliäisyyttä ja vikkelyyttä. Oppimista menneistä kokemuksista puolestaan edustaa tutustuminen romahdusteorioihin ja romahduksen kehityskulkuihin menneissä sivilisaatioissa sekä nykypäivänä eri puolilla maailmaa. Uutisten ja tieteen seuraaminen yhdistettynä ymmärrykseen romahdusprosesseista voi auttaa myös jossain määrin ennakoimaan tulevia kehityskulkuja. Menneistä kulttuureista ja eri uskomusperinteistä ammentaminen oman maailmankuvan koostamisessa, ja esimerkiksi viljely- ja käsityöperinteiden tuntemus edustavat nekin menneestä oppimista.

Sopeutuvuus yhdistyy vahvasti toimijuuteen eli ihmisten kykyyn hallita resilienssiä. Elämäntavan sopeuttaminen romahdusuhkaan on useiden haastateltavien kohdalla tarkoittanut jo jonkinasteista elämänmuutosta. Kuitenkin romahdustietoiset ovat pyrkineet sopeuttamaan elämäntapaansa ilman elämänlaadun heikentämistä. Maalle muuttaneet vaikuttivat ja vakuuttivat olevansa tyytyväisiä elämänmuutukseensa. Vaikka joistakin asioista on pitänyt luopua, vaakakuppeja tasapainottavat elämäntapamuutoksen myötä saavutettu hyvinvointi ja arvojen mukainen elämä (vrt. Tuovinen 2019). Elämänmuutoksen voikin nähdä toimijuutena: se on maalle muuttajien oma valinta, jolla on romahdusresilienssin lisäksi myös välitön psykologista ja fyysistäkin hyvinvointia lisäävä vaikutus. Toisaalta romahdustietoisien valintojen taustalla on eittämättä myös romahdustietoisien kokema ulkoinen pakko eli romahduksen uhka.

Berkes (2017, 6) luonnehtii sopeutumista jatkuvasti käynnissä olevaksi ongelmanratkaisuprosessiksi, jossa keskiössä ovat kommunikaatio, näkökulmien jakaminen, sosiaalinen oppiminen, neuvottelu ja yhteistoimintastrategioiden kehittäminen. Tällaisessa prosessissa oppiminen on jatkuvaa, ja sen tulokset tallennetaan ja hyödynnetään jatkossa (emt.). Jatkovaa ongelmanratkaisua romahdustietoiset harjoittavatkin yksinkertaistamiseen pyrkivissä elämäntavoissaan päivittäin. Vaikka ongelmanratkaisu kuuluu ihmiselämään ylipäänsä, kenties romahdustietoisien maalle muuttaneiden elämäntapa vaatii sitä tavallista enemmän monipuolisuutensa ja vaadittavien uusien taitojen takia. Tässä mielessä niin sanottu yksinkertainen elämä voikin olla yksilön kannalta itse asiassa monimutkaisempaa kuin laajemman kompleksisen järjestelmän osana eläminen. Kommunikaatio, näkökulmien jakaminen ja sosiaalinen oppiminen, eli sosiaalinen pääoma, on haastateltavillani sitä vastoin rajatumpaa elämäntavan vaihtoehtoisuudesta ja sitä tukevan yhteisön puutteesta johtuen.

7.3.3 Romahdustietoiset muuntuvuuden tuottajina

Kuten luvussa 2.2.2 totesin, muuntuvuus on kykyä luoda kokonaan uusi järjestelmä, kun olosuhteet tekevät olemassa olevasta järjestelmästä kestäättömän. Muutos siirtää järjestelmän uuteen tilaan ja eri kehityssuuntaan, jolloin järjestelmän identiteetti ja usein sen mukana instituutiot, käytösmallit ja kulttuuri muuttuvat. Romahdustietoisien haastatteluissa kävikin ilmi halu luoda tällaista muutosta laajemmalla tasolla joko ansiotyön puitteissa tai sen ulkopuolella, vaikkeivät he juuri uskokaan järjestelmän hallittuun muuntumisen mahdollisuuteen. Myös heidän hahmottelemansa ihanneyhteiskunnat ovat radikaalisti nykyisestä poikkeavia.

Yksilön vaikutusmahdollisuudet koko järjestelmän kattavaan muuntuvuuteen ovat varsin rajalliset. Toisaalta monien resilienssiä käsittelevien kirjoittajien mukaan muuntuvuutta voi ja on hyväkin tuottaa kokeilun ja oppimisen kautta alkuun pienemmissä järjestelmissä, jonka jälkeen muutos voisi levitä tai 'soluttautua alhaaltapäin' asteittain panarkiassa läpi eri tasojen. (Folke ym. 2010; Brown ja Vergragt 2016, 309.) Pienen mittakaavan elämäntapamuutokset voisivat siten sopivissa olosuhteissa toimia alkuina laajemmalle muuntumiselle, ja jotkut haastatelluista vaikuttivat itsekin hahmottavan oman toimintansa merkitystä näin.

Folken ym. (2010) mukaan muuntuvuudella on paljon yhteistä yleisen resilienssin kanssa, jota yllä totesin romahdustietoisten elämäntapojen jossain määrin tuottavan. Muuntumiskykyisyyteen vaadittavat sosioekologisen systeemin ominaisuudet painottavat uutuutta; ympäristöjen, toimijoiden ja instituutioiden monimuotoisuutta; rikkaita erilaisia pääomia; ihmispääoman järjestymistä; yhteistoimintaa; luottamusta ja panarkiassa eri tasojen välistä yhteistyötä sekä ylemmiltä tasoilta tulevaa tukea alemmille tasoille (Walker ym. 2004, Folke ym. 2010). Kuten yllä totesin, romahdustietoisten vaihtoehtoinen elämäntapa tuottaa muuntuvuutta ruokkivaa monimuotoisuutta useilla tavoilla. Toimijoiden ja pääomien moninaisuutta ja yhteistoimintaa edustaa arvojen mukainen yhteiskunnallinen toiminta, kuten yhdistyksissä ja liikkeissä mukana oleminen.

Sosiaalisen resilienssin muuntumisominaisuuksiin kuuluukin olennaisena laajempi yhteiskunnallinen vaikuttaminen, joka on lähellä toimijuuden käsitettä. Se tarkoittaa ihmisten kykyä päästä osallistua toimintaan ja päätöksentekoon laajemmalla sosiopoliittisella areenalla, niin valtiollisissa organisaatioissa kuin kansalaisyhteiskunnassakin (Keck & Sakdapolrak 2013, 10-11). Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole arvioida suomalaisen yhteiskunnan muuntuvuutta eli sitä, millaista osallistavuutta siitä löytyy ja millainen yhteiskunnallinen toimijuus on mahdollista. On kuitenkin huomattavaa, että haastattelemani romahdustietoiset ovat käyttäneet ainakin joitakin saatavillaan olevista keinoista vaikuttaa laajemmin.

Henkiset valmiudet suureen tilamuutokseen, alkaen edistysuskosta luopumisesta ja sen hyväksymisestä, että edessä on todennäköisesti katastrofeja, saattavat myös luoda perustaa rakentavalle toiminnalle kriisitilanteessa. Muuntumiseen kuuluvatkin usein institutionaalisen muutoksen ja teknologisten innovaatioiden lisäksi käyttäytymisen muutokset ja kulttuuriset siirtymät. Usein transformatiivisessa muutoksessa kyseenalaistetaan olemassa olevat arvot, uskomukset ja oletukset (Berkes 2017, 5). Romahdustietoisten maailmankuvallinen muuntuvuus näkyy nykyisen valtakulttuurin ja yhteiskuntamuodon kyseenalaistamisessa. He irtisanoutuvat

pitkälti niihin kuuluvista näkemyksistä kehityksestä ja ihmisen yliveraisuudesta sekä luonnon ja ihmisen välisestä kahtiajaosta. Yksi haastateltavista kuvailikin tulleen maailmankuvallisesti riippumattomaksi nykynäkemyksistä, jolloin hänen oma maailmankuvansa ei romahda romahduksen myötä. Haastateltaville herääminen ympäristö- tai romahdustietoisuuteen on siten voinut olla sisäisen tason transformatiivinen muutos, joka on saanut heidät kyseenalaistamaan vallitsevat arvot ja toimintatavat ja muuttamaan oman elämänsä suuntaa.

Transformatiivinen tietoisuuden ja toimintatapojen muutos on joillekin romahdustietoisille myös aktiivinen pyrkimys, mitä ilmentävät puheet 'luonnonkansaistumisesta'. Maailmankuvien nondualismi – itsen hahmottaminen osana kaiken elollisen ja elottomankin muodostamaa yhteisöä, edustaa juuri sellaista vanhan kulttuurin purkamista ja uutta, alhaalta päin rakentuvaa kulttuuria, jonka esimerkiksi Cudworth ja Hobden (2018, 137, 147-150) näkevät tarpeellisena ekokriisin aikakaudella. Romahdustietoisien ihanneyhteiskunnat toimivat heille suunnanantajina. Pienessä määrin he myös toteuttavat niiden elementtejä omissa elämäntilanteissaan luodessaan kestäviä ratkaisuja ja tavoitellessaan uutta yhteisöllisyyttä. Tällaiset osa-alueet romahdustietoisien elämässä voi nähdä Bendellin (2018) syvän sopeutumisen *jälleenrakentamiseen* kuuluvina.

Aineellisella tasolla romahdustietoisien muuntumiskyvystä ei ole varsinaista näyttöä. Kokonaisvaltaista nykysivilisaatiosta irrottautumista ei ollut kukaan heistä (ainakaan vielä) käynyt läpi, ja tähänastista elämäntapamuutosta voikin luonnehtia vähittäiseksi sopeutumiseksi. Riippuvuussuhteiden näkökulmasta tarkasteltuna romahdustietoisien elämäntavat eivät haastattelujen aikaan poikenneet ulkoisilta elementeiltään kovin radikaalisti valtaväestöstä, vaikka jotkut vähillä mukavuuksilla asuivatkin. Jotkut resilienssiä tutkivat näkevät jännitteen resilienssin ja muuntumiskyvyn rakentamisen välillä: resilienssin ylläpitäminen voi heikentää järjestelmän muuntuvuutta (ks. alaluku 2.2.3). Romahdustietoisilla tämä jännite näkyy kenties siinä, miten he pyrkivät toisaalta ylläpitämään elämänlaatua nykytilanteessa, toisaalta valmistautumaan mahdollisten uhkien varalta. Vaikka liian rajut muutokset nykytilanteessa voivatkin heikentää resilienssiä, on mahdollista, että radikaalit muutokset kuten kokonaisvaltainen teollisesta sivilisaatiosta irrottautuminen parantaisivat kuitenkin muuntuvuutta tulevaisuuden romahdustilanteessa.

Monet haastateltavistani vaikuttavat kuitenkin ajattelevan, ettei konkreettisen muuntuvuuden aika oman elämäntavan kohdalla ole vielä, vaan vasta sitten, kun '*Shit Hits The Fan*'. Tämä näkemys puolestaan lähestyy sitä luvussa 2 esitettyä ajatusta, jonka mukaan ikkuna muuntuvuudelle voi aueta

nimenomaan kriisitilanteessa. Resilienssissä korostuukin eri ulottuvuuksien lisäksi myös oikea-aikaisuus, muutosvalmius ja vikkelyys, jotka mahdollistavat nopeankin toiminnan tilanteen vaatiessa. Jotkut haastateltavista olivat pohtineet asiaa myös tältä kannalta: mitä valmiuksia on kehittää elämäntapaa eri suuntiin eri skenaarioissa. On kuitenkin mahdoton sanoa, paljonko heillä on todellista ketteryyttä.

Romahdustietoisilla on siis jossain määrin sekä ylläpitävää, sopeutuvaa, että muuntuvaa resilienssiä. Resilienssin määrä ei kuitenkaan ole helposti mitattavissa, joten on mahdotonta sanoa, 'minkä verran' heillä on resilienssiä milläkin alueella. Osaksi tämä johtuu myös heidän resilienssinsä realisoitumattomuudesta. Nykyhetkessä elämäntavoissa korostuu eniten vähittäistä muutosta tuottava sopeutuvuus, kun taas maailmankuvissa on enemmän muuntuvuutta. Sekä maailmankuvissa, että omavaraistuvissa elämäntavoissa voi havaita jonkinlaista muuntumisvalmiutta, joka voi tilamuutoksessa edesauttaa transformatiivista muutosta. Resilienssin luonne on suhteessa häiriön vahvuuteen, ja nykytilanteessa on siksi luonnollista, että romahdustietoiset tuottavat nimenomaan sopeutuvuutta. Transformatiivinen muutos liittyisi joko voimakkaaseen häiriöön tai omaehtoiseen irrottautumiseen nykyjärjestelmästä.

7.4 Osana panarkiaa: romahdustietoisten resilienssin rajat

Kuten on jo useaan kertaan tullut ilmi, eri tasoisten rakenteiden vuorovaikutussuhteilla ja dynamiikalla eli panarkialla on suuri vaikutus resilienssiin. Yksilötason konkreettista resilienssiä muokkaa ja rajoittaa väistämättä laajemman tason haavoittuvuus. Tämän dynamiikan tiedostaminen onkin itse asiassa romahdustietoisten elämäntapavalintojen taustalla: he pyrkivät varautumaan yksilötasolla, koska näkevät, että koko järjestelmää ei ole mahdollista muuttaa. Resilienssin käsitettä on kritisoitu siitä, että se jättää yksilön oman onnensa nojaan, selviytymään uhkakuvista ja kriiseistä, jotka eivät ole hänen hallittavissaan (ks. 2.4.1). Romahdustietoistenkin voisi ajatella tulkitsevan tilannetta näin: vaikka ongelmat ovat luonteeltaan rakenteellisia, ei niihin ole välttämättä mahdollista yksilötasolla (tai edes kollektiivisesti) vaikuttaa. Haastateltavani tosin ovat tai ovat olleet myös yhteiskunnallisesti aktiivisia, mutta kukaan heistä ei oikeastaan usko riittävään, romahduksen estävään muutokseen tällaisen toiminnan kautta. Se, nähdäänkö tämä turhana determinisminä, riippuu globaalien tilanteiden tulkinnasta. On vaikea väittää etteivät yksilöä nykytilanteessa kohtaisi vaarat ja kriisit, jotka eivät ole hänen hallittavissaan. Voisi jopa ajatella, että tämä kuuluu elämän luonteeseen. Kenties hallittavuus onkin se illuusio, josta on meidän on

luovuttava. Tämä tulkinta ei kuitenkaan romahdustietoistenkaan kohdalla tarkoita passiivisuutta tai luovuttamista. Ahon kategorisoinnin (ks. 2.6.3) näkökulmasta romahdustietoisten elämäntavoissa voisikin nähdä olevan kyse sekä tietoisesta muutosstrategiasta, jossa vaikutetaan irrottautumalla ja aloitetaan muutos itsenäisissä saarekkeissa, että moraalisesta toiminnasta. Haastateltavien elämäntapojen voi nähdä syntyneen osin myös turhautumisesta ja pakon sanelemana valintoina.

Nykyisellään romahdustietoisten toiminta on niin marginaalista, että sillä tuskin on sanottavaa vaikutusta vaikkapa Suomen valtion resilienssiin. Pienemmässä mittakaavassa, esimerkiksi yhden kunnan alueella, resilienssiä kasvattavat yksilöistä ja heidän yhteenliittymistään ja yhteiskunnallisesta toiminnastaan kasvavat aloitteet ja projektit voivat kuitenkin olla merkittäviä. Pienen mittakaavan muuntuvuus voi puolestaan tuottaa laajemman tason resilienssiä ja esimerkiksi yhteisöjen transformatiivisuus vaikuttaa positiivisesti planetaarisen tason resilienssiin (esim. Folke ym. 2010). Joitakin esimerkkejä ruohonjuuritason resilienssiä kasvattamaan pyrkivästä toiminnasta Suomessa jo onkin²⁶. Marginaalisuus (vrt. Tuovinen 2019; Brown & Vergragt 2016, 312) tarkoittaa kuitenkin sitä, ettei tällaisille kokeiluille ja elämäntapavalinnoille ole tarjolla juurikaan julkista tukea tai aina edes hyväksyntää.

Romahdustietoisten maltillinen teollisesta sivilisaatiosta irrottautuminen voi kertoa myös siitä, miten vaikeaa yksilöiden on nykytilanteessa aineellisella tasolla tehdä irtikytkentöjä nykyjärjestelmästä. Marginaalisuuden ja yhteisön puutteen lisäksi tähän vaikuttaa taitokatkos: riippumattomuuteen tarvittavien taitojen ja niiden opettajien puute. Irrottautumista voi rajoittaa myös rahallisten resurssien kuten alkupääoman puute. Irrottautumisen hankaluus ja valtavirtaisen ja vaihtoehtoisen elämäntavan yhteen sovittelu kuormittavat psyykeä. Nyky-yhteiskuntaa ei ole suunniteltu esimerkiksi osa-aikaistyöhön, joka helpottaisi omavaraisuuden harjoittamista. Näin riippumattomuuteen pyrkivillä on riski jäädä enemmän ulkopuolisiksi kuin he itse haluaisivatkaan. Tosin haastateltavani vaikuttivat onnistuvan tässä yhteen sovittelussa melko hyvin, mikä kenties kertoo heidän sopeutuvuudestaan.

Olemassa olevat puitteet rajoittavat resilienssiä paitsi aineellisella, myös henkisellä tasolla. Laajemmin: olemme väistämättä tämän kulttuurin lapsia, ja omaa sisäistä kivitauluaan on kenties mahdotonta pyyhkiä täysin puhtaaksi (Morton 2016). Haastateltavani ovat kuitenkin vieneet

26 Esimerkiksi useat ekoyhteisöt (ks. SKEY: genfinland.weebly.com), Huck Middeken perustama Nomad Town/Resilience Hub (www.kokeilunpaikka.fi/en/kokeilu/nomad-town-joensuu) ja Omavaraopisto (www.omavaraopisto.fi).

maailmankuvaansa ekosentrisempään suuntaan, vaikka tämä tarkoittaakin usein sitä, että ulkopuolisuuden tunne nykykulttuuriin nähden kasvaa.

Kenties romahdustietoisten resilienssiä voisi nimittää kriittiseksi resilienssiksi: se on selviämisen mahdollistavaa 'pärväämistä, suojelua, huolenpitoa ja vastavuoroisuutta olosuhteissa, joissa ei ole mahdollista muuttaa selviytymistä määrittelevää viitekehystä'²⁷ (Katz 2004, 242; deVerteuil & Golubchikov 2016, 143). Vaikkeivät romahdustietoiset näe mahdolliseksi muuttaa laajempaa viitekehystä eli sivilisaation tuhokehitystä, he pyrkivät ylläpitämään elämäntaparatkaisuihillaan ja katsomuksillaan vaihtoehtoja tuhoisalle järjestelmälle ja täten muutosvalmiutta (emt. 146; Bourbeau 2018, 17).

7.5 Kaupunkilaiset ja maalaiset – eli milloin kannattaa toimia

Tässä tutkielmassa on mukana useita ajallisia ulottuvuuksia: elämme parhaillaan aikaa ennen romahdusta, tai romahduksen alkuaikojä – romahdustietoisten näkökulmasta, mutta olettaen, että nykyiset kehityssuunnat jatkuvat, myös monen tieteellisen skenaarion mukaan. Suomalaisessa kontekstissa romahdustietoisten resilienssi rakentuu ennen muuta tulevaisuutta varten: toisaalta Suomessakin muutoksina aktualisoituvaan romahdus- tai kriisikauteen, toisaalta kenties myös romahduksen tai murroksen *jälkeiseen* aikaan. Yhä uudelleen esille noussut teema romahdustietoisten katsomusten ja toimintatapojen kohdalla onkin romahduksen konkretisoitumattomuus: miten ottaa romahdus todesta ja mitä valintoja tehdä elämässä nyt, kun romahdus ei vielä näy vaikutuksina omaan arkeen. Tämä ilmeni niin romahduksen etäännyttämisenä - joka toisaalta oli myös jaksamiskeino - kuin esimerkiksi suhtautumisessa väkivallan uhkaan. Haastateltavien välillä oli hajontaa: toiset olivat ottaneet tai ottamassa konkreettisia askeleita 'kohti romahdusaikaa' kun taas toiset eivät nähneet pidemmälle meneville elämänmuutoksille vielä tällä hetkellä olevan tarvetta. Resilienssiä tarkasteltaessa onkin aina otettava huomioon oikea-aikaisuus, eli arvioitava, mikä on optimaalista resilienssiä juuri nyt.

Bendell (2018, 18) kysyy, mitä yksilön tulisi tehdä, jos ja kun todella hän tiedostaa tilanteen vakavuuden – sen, että kriisiytyminen voi uhata lähitulevaisuudessa omaa ja läheistemme toimeentuloa, terveyttä ja turvallisuutta. Tulisiko meidän tehdä välittömiä muutoksia omassa elämässämme: jättää kaikki ja etsiä paikka, jossa voi harjoittaa omavaraisuutta? Romahdustietoisten ratkaisut osoittavat ainakin sen, että yhtä vastausta tähän ei ole: elämänmuutosten – tai

²⁷ Suomennos minun (T.P.)

muuttumattomuuden – tahdin sanelevat niin jokaisen oma henkilöhistoria ja olosuhteet kuin heidän ominaisuutensa ja mieltymyksensäkin. Joillekin maalle muutto ja omavaraisuuteen pyrkiminen on ollut itsestään selvä ja elämänlaatua parantanut muutos, toiset kokevat sen nykytilanteessa itselleen tarpeettomana ja sopimattomana ratkaisuna.

Olen yllä todennut maalle muuttajien elämäntavan tuottavan resilienssiä, jopa ikään kuin itsestään. Tarkoittaako tämä sitä, että kaupungissa asuvat romahdustietoiset haastateltavani ovat romahduksen suhteen vähemmän resilienttejä kuin maalle muuttaneet? Vastaus riippunee paitsi oikea-aikaisuuden tulkinnasta, myös siitä, miten suuri painoarvo annetaan aineettomille tekijöille, kuten sosiaalinen pääoma, vikkelyys ja innovaatio. Sekä kaupungissa, että maalla asuvat haastateltavani pitivät sosiaalista pääomaa hyvin tärkeinä resilienssin kannalta, kun taas esimerkiksi yhdysvaltalaisten survivalistien näkemyksissä tyypillisesti korostuvat aineelliset puolet. Lisäksi kaupungissa asuvat romahdustietoiset haastateltavani kyseenalaistavat nimenomaan maallemuuton olevan paras varautumisstrategia ja esittävät, että toimivia strategioita voi olla romahdustilanteessa myös kaupungissa. Koska resilienssi on niin monen eri osa-alueen ja ulottuvuuden vuorovaikutuksessa kehittyvää, ajatus siitä, että se voi myös romahdukseen varautujilla toteutua usean erilaisen strategian tai elämäntavan kautta, on varmasti oikeansuuntainen.

8 LOPUKSI

Olen ajallisesti ja henkisestikin kaukana gradun alkumetreiltä. Haluankin vielä palata tarkastelemaan alkuperäistä motivaatiotani tutkielmalle, eli pohtimaan, olenko onnistunut tuottamaan ekokriisin kannalta merkityksellistä tutkimusta. Kuten johdannossa totesin, resilienssin tutkiminen tuntuu ajankohtaiselta. Ovatko romahdustietoiset sitten jotenkin erityinen joukko resilienssin kannalta? Eivätkö kaikki tee pragmaattisia kompromisseja ja pyri elämään itselleen sopivaa elämää? Romahdustietoisien resilienssin saattaa tehdä merkittäväksi heidän kriisitietoisuutensa: koska heillä ei ole kovin vahvaa maailmankuvallista sidettä nykyiseen maailmanjärjestykseen, heillä voi olla paremmat valmiudet hyväksyä romahduksen mahdollisuus, käsitellä sitä rakentavalla tavalla ja nähdä kriisit katastrofin lisäksi myös tilaisuuksina. Myös minulle ajatus romahduksesta on tuntunut kirjoitusprosessin aikana ajoittain epätodelliselta, kunnes jokin uutinen tai tutkimustulos (esim. WWF 2020) on tuonut sen taas 'iholle'. Todellisuuden hyväksymisen taidon lisäksi romahduksen kohdalla onkin kyse myös mielikuvituksen haasteesta.

Tutkimusprosessin aikana olen innostuksen lisäksi tuntenut myös epävarmuutta sekä tutkimuksen merkityksellisyydestä, että omista tutkijantaidoistani. Epäily on kohdistunut tulkintojeni oikeellisuuteen, teorian soveltamiseen, tutkimuskysymysten pätevyyteen. Olenko tehnyt oikeutta haastateltavilleni? Olenko onnistunut ottamaan etäisyyttä ja erottamaan tutkijaminäni sisäpiiriläisminästäni? On välillä ollut haastavaa erotella, milloin tulkintoihini ovat vaikuttaneet omat tuntemukseni – esimerkiksi itsellenikin voimakkaan yhteisöllisyyden kaipuun kohdalla.

Resilienssin käsite on tuonut tutkimusprosessiin omat haasteensa: sen lisäksi, että se on laaja ja rönsyävä, huomaan joissakin kohdissa taipuneeni sen valtavirtaisiin, teknis-managerialistisiin tulkintoihin radikaalimpien sijaan. Myös objektiorientoituneen ontologian ja posthumanististen näkökulmien soveltaminen tutkielmassa osoittautui, kuten aavistelinkin, haastavaksi. Osittain kyse on rajauksesta: tutkimusaiheeni on laaja, eikä siihen tällaisenaan olisi voinut sisällyttää ei-inhimillisten toimijoiden näkökulmaa. Vahvempi suuntautuminen resilienssin radikaaleihin tulkintoihin olisi myös edellyttänyt lisätyötä, kun jo valtavirtaisen käsitteen taustojenkin tutkiminen vei kosolti aikaa. Uskon, että kyseessä on myös luontainen tai ehkä pikemminkin sisäistetty kulttuurinen gravitaatio ihmiskeskeiseen näkökulmaan, jota käsitteet ja metodologia tukevat. Kuten länsimaisessa ihmiskäsityksessä yleensä, myös resilienssissä useimmiten hahmotetaan ihminen

autonomisena, rationaalisena toimijana (Cudworth & Hobden 2018, 90) ja jätetään ei-inhimillinen taka-alalle. Resilienssin tausta ekologiassa avaa kuitenkin mahdollisuuksia myös monimuotoisempaan, elollista luonnehtivan sotkuisuuden ja yhteenkietoutuneisuuden tarkasteluun.

Aiheen laajuuden vuoksi tutkielma on välillä tuntunut paisuvan loputtomiin ja olen kamppailut kokonaisuuden hahmottamisen kanssa. Toisaalta on tuntunut epätarkoituksenmukaiselta myöskään rajata aihealueita pois pilkkomalla: esimerkiksi pelkän maailmankatsomuksen tai pelkän elämäntavan tarkastelu ei tuntuisi järkevältä. Resilienssi on holistista, eikä ennalta voi tietää, mitkä asiat haastateltavien elämässä osoittautuvat resilienssin kannalta tärkeäksi. Laajuus on kuitenkin suuren työmäärän lisäksi tarkoittanut sitä, että aihealueitten käsittely on jäänyt pinnallisemmaksi kuin mitä se olisi tiukemman rajauksen kanssa ollut.

Olen silti tyytyväinen valintaani. Tutkimusaihe on paitsi mielestäni yleisesti merkittävä, myös minulle henkilökohtaisesti läheinen. Kangasvuo (2014, 73-6, viitattu Juvonen 2017, 408) toteaa haastattelujen tarjoavan tutkijalle tilaisuuden käsitellä haastateltavien kanssa hänelle itselleenkin henkilökohtaisesti tärkeitä asioita. Haastattelija on täten etuoikeutetussa asemassa voidessaan pohtia ja syventää itseymmärrystään sekä tutkijana, että ihmisenä (emt.). Omat pohdintani romahduksesta ovatkin kehittyneet tutkimusprosessin aikana. Lisäksi sivilisaation romahdus on usein jonkinlainen tabu, joten keskustelut haastateltavien kanssa olivat sekä harvinaisluontoisia, että erittäin antoisia.

Tämän tutkimuksen voi nähdä osana ekologisten elämäntapojen tutkimuksen jatkumoa Suomessa. Saariston (1994), Hirvilammin (2003), Grahnin (2013), Tuovisen (2019) ja muiden opinnäytetöiden tapaan olen syventynyt erääseen kirjon osaan. Toivon, että tutkimus on osaltaan demystifoinut romahdustietoisuutta ilmiönä ja tuonut ymmärrystä sen sijoittumisesta ja merkityksistä. Kuten yllä totesin, tutkimuksen ulkopuolelle jäi kuitenkin joitakin merkittäviä näkökulmia, jotka tarjoavat ajatuksia mahdollisesta jatkotutkimuksesta.

Maailmankuvien muuntuvuuteen ja sen edistämiseen olisi tärkeää perehtyä syvällisemmin. Millaisia esimerkkejä on resilienssiä luovista, esimerkiksi mennyttä ja nykyaikaa yhdistävistä maailmankuvista tai harjoitteista? Samoin Bendellin syvän sopeutumisen osa-alueiden: resilienssin, luopumisen, jälleenrakentamisen ja sovinnon, tutkiminen ja kehittäminen edelleen tuntuisi tärkeältä: millaisia työkaluja on olemassa vaikkapa rakastavan suhtautumisen kehittämiseksi tai luopumisen mahdollistamiseksi romahduksen edessä, ja miten niitä sovelletaan käytännössä. Koska yhteisöllisyys oli yhtä aikaa tärkeäksi noussut teema ja puute haastateltavien resilienssissä, olisi

aiheellista tutkia, miten romahdustietoisten ja uutta kulttuuria rakentavien yhteisöllisyys toteutuu, ja mitkä tekijät sitä hankaloittavat. Erilaiset resilienssiä luomaan pyrkivät, esimerkiksi *Resilience Hub*²⁸ -tyyppiset yhteisölliset projektit voisivat olla kiinnostavia tässä suhteessa.

Cudworth ja Hobden (2018, 135) arvelevat, että ei-inhimillisten toimijoiden sisällyttämistä kokonaisnäkemykseen, siis siirtymistä ekosentrisempään suuntaan, tarvitaan resilienssien olemisen tapojen luomiseksi nyt, sivilisaation loppumetreillä. Tällaisia tutkimuksen tapoja olisi siis kehitettävä. Kyse ei siten ole vain tutkimuskohteesta, vaan myös siitä, miten ja millaisista taustaoletuksista käsin tutkimusta lähestytään. Itse näen, että tutkimuksen olisi oltava käytännönläheistä ja tuotettava ymmärrystä ja ratkaisuja, jotka ovat sovellettavissa ruohonjuuritasolla ja yhteisöissä. Eikä pelkkä kirjoittaminen riitä, vaan on myös harjoitettava resilienssin taitoja. Tieteellisellä tutkimuksella on rooli kriittisenä arvioijana, kehittäjänä ja tiedon levittäjänä. Bendellin (2019b) sanoin: tämä ei ole harjoitus. Aikamme on jo lopussa, ja nyt on toimittava.

28 <http://resilience-hub.org>

LÄHTEET

- Ahmed, N. (2017). *Failing States, Collapsing Systems. Biophysical Triggers of Political Violence*. Springer Briefs in Energy. Cham: Springer.
- Aho, S. (1985). Toisinelämisen vaihtoehdot: markkinarako vai vapauden komero? Teoksessa Kyntäjä, T. (Toim.) (1985). *Talouden kahtiajako. Mykät pakot ja vapauden visiot*. Jyväskylä: Tutkijaliiton julkaisusarja 37.
- Ahponen, P. & Järvelä, M. (1983). *Maalta kaupunkiin, pientilalta tehtaaseen. Tehdastyöläisen elämäntavan muutos*. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0* (4. uud. p.). Tampere: Vastapaino.
- Allen, C., Angeler, D., Garmestani, A., Gunderson, L. & C. Holling (2014). Panarchy: Theory and Application. *Ecosystems* (New York), 17(4), 578–589. <https://doi.org/10.1007/s10021-013-9744-2>
- Arsenault, C. (2014): Only 60 Years of Farming Left If Soil Degradation Continues. *Scientific American*, December 5 2014. URL: <https://www.scientificamerican.com/article/only-60-years-of-farming-left-if-soil-degradation-continues/> Noudettu 3.2.2020
- Assadourian, E. (2014). *Learning from Icarus*. URL: <http://erikassadourian.com/learning-from-icarus/> noudettu 3.6.2020
- Bamberg, J. (2017). Kävelyhaastattelu. Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P., Ruusuvuori, J., & Aho, A. (2017). *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino.
- Barkham, G. (2018). Interview: 'We're doomed': Mayer Hillman on the climate reality no one else will dare mention. *The Guardian* 26.4.2018. URL: <https://www.theguardian.com/environment/2018/apr/26/were-doomed-mayer-hillman-on-the-climate-reality-no-one-else-will-dare-mention?> Noudettu 3.2.2020
- Barnosky, A. D., Matzke, N., Tomiya, S., Wogan, G. O. U., Swartz, B., Quental, T. B., . . . Ferrer, E. A. (2011). Has the earth's sixth mass extinction already arrived? *Nature*, 471(7336), 51.
- Bauman, Z. (1997). *Postmodernity and its Discontents*. Padstow: Polity Press.
- Bendell, J. (2018). *Deep adaptation: a map for navigating climate tragedy*. Institute for Leadership and Sustainability (IFLAS) Occasional Papers Volume 2. University of Cumbria, Ambleside, UK. (Unpublished) URL: <http://insight.cumbria.ac.uk/id/eprint/4166/> Noudettu 1.2.2020
- Bendell, J. (2019a). *Hope and Vision in the Face of Collapse – The 4th R of Deep Adaptation* Posted on January 9, 2019. URL: <https://jembendell.com/2019/01/09/hope-and-vision-in-the-face-of-collapse-the-4th-r-of-deep-adaptation/> Noudettu 14.7.2020.
- Bendell, J. (2019b). *Because It's Not a Drill: Technologies for Deep Adaptation to Climate Chaos*. Conceptual Paper prepared for a Speech at Connect University conference on Climate Change, DG

Connect, European Commission, Brussels (Unpublished). URL: <http://insight.cumbria.ac.uk/id/eprint/4776/> Noudettu 14.7.2020.

Bendell, J. (2019c). *Responding to Green Positivity Critiques of Deep Adaptation*. Posted April 10th 2019. URL: <https://jembendell.com/2019/04/10/responding-to-green-positivity-critiques-of-deep-adaptation/> Noudettu 14.7.2020.

Berkes, F. (2017). Environmental governance for the anthropocene? Social-ecological systems, resilience, and collaborative learning. *Sustainability*, 9(7), 1232.

Bohle, H.-G. (2006). Soziales oder unsoziales Kapital? Das Sozialkapital-Konzept in der Geographischen Verwundbarkeitsforschung. *Geographische Zeitschrift*, 93(2), 65–81.

Bourbeau, P. (2018). *On Resilience: Genealogy, Logics, and World Politics*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108349017>

Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bromley, D. (1997) *Constructing Apocalypticism: Social and Cultural Elements of Radical Organization*. Teoksessa Robbins, T., & Palmer, S. J. (1997). *Millennium, messiahs, and mayhem: Contemporary apocalyptic movements*. New York: Routledge.

Brown, K. (2016). *Resilience, Development and Global Change*. London: Routledge.

Brown, H. & Vergragt, P. (2016). From consumerism to wellbeing: Toward a Cultural Transition? *Journal of Cleaner Production* 132 (2016) 308-317.

Clayton, S. (2017). Social Issues and Personal Life: Considering the Environment. *Journal of Social Issues* Vol. 73, No. 3, 2017, pp. 667-681.

Cote, M., & Nightingale, A. (2012). Resilience thinking meets social theory: Situating social change in socio-ecological systems (SES) research. *Progress in Human Geography*, 36(4), 475–489.

Coward, R. (1989). *The Whole Truth: the myth of alternative medicine*. London: Faber and Faber.

Crutzen, P. J., & Stoermer, E. F. (2000). The “Anthropocene.” *Global Change Newsletter* 41, 17–18. International Geosphere–Biosphere Programme (IGBP).

Cudworth, E., & Hobden, S. (2018). *The emancipatory project of posthumanism*. London: Routledge.

Davis, K. (2011). *Irti oravanpyörästä*. Sastamala: Vammalan Kirjapaino.

deVerteuil, G. & Golubchikov: Can Resilience be Redeemed? *City*, 20:1, 143-151 URL: <https://rsa.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13604813.2015.1125714> Noudettu 1.2.2020

Diamond, J. (2005). *Collapse: How societies choose to fail or succeed*. New York: Viking.

Doherty, T. & Clayton, S. (2011). The Psychological Impacts of Global Climate Change. *American Psychologist* 66 (4): 265-276.

Eskola, A. (1985). *Persoonallisuustyypeistä elämäntapaan: persoonallisuuden tutkimuksen metodologisia opetuksia*. Helsinki: WSOY.

Eskonen, H. Päästöt laskevat nyt rytinällä, mutta onko koronavirus hyvä uutinen ilmastonmuutoksen kannalta? Päinvastoin, sanoo tutkija: "Tämä on pelottava oppitunti". *Yle* 29.3.2020. URL: <https://yle.fi/uutiset/3-11279055> noudettu 2.6.2020

Etzioni, A. (1988). Voluntary Simplicity: Characterization, select psychological implications and societal consequences. *Journal of Economic Psychology*, 19(5), 619-643.

Etzioni, A. (2003). Introduction: Voluntary Simplicity - Psychological Implications, Societal Consequences. Teoksessa Doherty, D. & Etzioni, A. (Toim.) (2003). *Voluntary Simplicity: Responding to Consumer Culture*. Oxford: Rowman and Littlefield Publishers Inc.

Evans, B. & Reid, J. (2014). *Resilient life: The art of living dangerously*. Cambridge: Polity.

Faulseit, R. (2015) (Toim.). *Beyond Collapse: Archaeological Perspectives on Resilience, Revitalization and Transformation in Complex Societies*. Southern Illinois University Press.

Folke, C., Carpenter, S., Walker, B., Scheffer, M., Chapin, T., & Rockstrom, J. (2010). Resilience Thinking: Integrating Resilience, Adaptability and Transformability. *Ecology and Society*, 15(4), 1708–3087.

Francis, G. (2010). The Hardcore Guide to Resilience. *Alternatives Journal* 36:2, 13-15

Frankl, V. (1963). *Man's Search for Meaning*. New York: Beacon Press.

Frankl, V. (1978). *The Unheard Cry for Meaning: Psychotherapy and Humanism*. New York, NY: Simon and Schuster.

Fromm, E. (1977). *olla vai omistaa*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Padstow: Polity Press.

Gunderson, L. & Holling, C. (Toim.) (2002). *Panarchy: understanding transformations in human and natural systems*. Washington, DC: Island Press.

Grahn, J. (2013). *Teollistuneessa yhteiskunnassa virinneet hiljaiset signaalit – omavaraistaloudessa elävien puheenvuoro*. Opinnäytetyö. Karelia-Ammattikorkeakoulu. URL: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/63950/Grahn_Johanna.pdf.pdf?sequence=1 Noudettu 14.7.2020.

Haila, Y. & Levins, R. (1992) *Ekologian ulottuvuudet*. Tampere: Vastapaino.

Halfacree, K. (2006). From dropping out to leading on? British Counter-cultural Back-to-the-land in a Changing Rurality. *Progress in Human Geography*, 30(3), 309-336.

- Haraway, D. (2016). *Staying with the trouble: making kin in the Chthulucene*. Durham: Duke University Press.
- Hentunen, M. (2020). Trump otti käyttöön poikkeustilalain hengityskoneiden valmistamiseksi – Aseiden myynti ponkasi lähes ennätyslukuihin Yhdysvalloissa. *Yle*. URL: <https://yle.fi/uutiset/3-11289945> Noudettu 5.7.2020
- Hietämäki, J. 2015. *Suomalaisten yliopisto-opettajien maailmankuvat ja maailmankatsomukset*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. URL: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96981/978-951-44-9778-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Noudettu 13.7.2020
- Hine, D. & Kingsnorth, P. (2009). *Uncivilization. The Dark Mountain Manifesto*. URL: <https://dark-mountain.net/about/manifesto/> Noudettu 3.6.2020.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita (15. uud. p.)*. Helsinki: Tammi.
- Hirvilampi, T. (2003). *Kulutuskarkuruus elämänpoliittisena valintana*. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto. URL: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/90820/gradu00256.pdf?sequence=1> Noudettu 13.7. 2020.
- Holling, C S (1973) Resilience and Stability of Ecological Systems, *Annu. Rev. Ecol Syst.*, 4, 1–23.
- Horton, D. (2006). Demonstrating Environmental Citizenship? A Study of Everyday Life Among Green Activists. Teoksessa Dobson, A. & Bell, E. (Toim.) (2006). *Environmental Citizenship*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Huoltovarmuuskeskus: *Tietoa huoltovarmuudesta*. URL: <https://www.huoltovarmuuskeskus.fi/tietoa-huoltovarmuudesta/> Noudettu 31.1.2020
- Huttunen, L. (2010). Tiheä kontekstointi: haastattelu osana etnografista tutkimusta. Teoksessa: Ruusuvoori, J., Nikander, P., & Hyvärinen, M. (2010). *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Huttunen, L. & Homanen, R. (2017). Etnografinen haastattelu. Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P., Ruusuvoori, J., & Aho, A. (2017). *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino.
- Hyvärinen P. (2019). Beekeeping Expertise as Situated Knowing in Precarious Multispecies Livelihoods. *Sociologia* 4/2019, 365-381.
- Hyvärinen, M., Nikander, P., Ruusuvoori, J., & Aho, A. (2017). *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino.
- Hyvönen, A.-E., Juntunen, T., Mikkola, H., Käpylä, J., Gustafsberg, H., Nyman, M., Rättilä, T., Virta, S. & J. Liljeroos (2019). *Kokonaisresilienssi ja turvallisuus: tasot, prosessit ja arviointi*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 17/2019. URL: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161358/17-2019-Kokonaisresilienssi%20ja%20turvallisuus.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Noudettu 14.7.2020.
- Häkli, J. (1999). *Meta hodos : johdatus ihmismaantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.

- IPCC (2018). *Special Report: Global Warming of 1.5 °C. Summary for Policymakers*. URL: <https://www.ipcc.ch/sr15/chapter/spm/> Noudettu 4.2.2020.
- Jacob, J. (1997). *New Pioneers. The Back-to-the-Land Movement and the Search for a Sustainable Future*. University Park, PA: The Pennsylvania State University Press.
- Juvonen, T. Sisäpiirihaastattelu. Teoksessa Hyvärinen, M. K., Nikander, P., Ruusuvuori, J., & Aho, A. L. (2017). *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino.
- Kangasvuo, J. (2014). *Suomalainen biseksuaalisuus: Käsitteen ja kokemuksen kulttuuriset ehdot*. Akateeminen väitöskirja. Oulu: Oulun yliopisto.
- Katz, C. (2004). *Growing up Global: Economic Restructuring and Children's Everyday Lives*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Kearney, M. (1984). *World View*. California: Chandler & Sharp Publishers, Inc.
- Keck, M. & Sakdapolrak, P. (2013): What is Social Resilience. Lessons Learned and Ways Forward. *Erkunde* 67(1), 5-18
- Kiviniemi, E. Pentti Linkola ei näe toivoa: ”Ei yksi virus juuri mitään muuta” *Kulttuuritoimitus.fi* 2.4.2020. URL: <https://kulttuuritoimitus.fi/artikkelit/artikkelit-henkilot/pentti-linkola-ei-nae-toivoa-ei-yksi-virus-juuri-mitaan-muuta/> Noudettu 2.6.2020.
- Koivusilta, L., Vaarno, J., Marttunen, K., Hynynen, A., Nieminen, T., Niemi, J. K., Harjunpää, N., Vuorenmaa, E. & Mäki, M. (2018). *Kotitarveviljely ja hyötyeläimet Suomessa ja kotitarvetuotantoon motivoivat tekijät*. Luonnonvarakeskuksen julkaisut 49/2018. URL: <https://jukuri.luke.fi/handle/10024/542882> Noudettu 13.7.2020.
- Kolbert, E. (2014). *The Sixth Extinction: An Unnatural History*. Bloomsbury Publishing: London.
- Koskinen, A.-L. (2020). Vessapaperi hamstrataan kaupoista: Paperitehtaissa Suomessa painetaan nyt ylitöitä ja ihmetellään ilmiötä. *Yle*. URL: <https://yle.fi/uutiset/3-11255981> Noudettu 5.7.2020
- Kouri, S. (2017). Elämäkerta – totta vai tarua? Elämäkertatutkimus ja sen käyttö sosiologiassa. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 3: työpapereita Nro 1. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Kunnallisan alan kehittämissäätiö: *Kansalaiset: Maailman, Euroopan ja Suomen tulevaisuuskehittämiskohti huonompaa*. URL: https://kaks.fi/wp-content/uploads/2020/01/tutkimusosio_kansalaiset-maailman-euroopan-ja-suomen-tulevaisuus-kehittamiskohti-huonompaa.pdf Noudettu 1.2.2020
- Lamy, P. (1996). *Millennium Rage: Survivalists, White Supremacists and the Doomsday Prophecy*. New York: Plenum Press.
- Lamy, P. (1997). Secularizing the millennium: survivalists, militias, and the new world order. Teoksessa Robbins, T. & Palmer, S. (1997) *Millennium, Messiahs, and Mayhem: Contemporary Apocalyptic Movements*. New York: Routledge.

- Leahy, S. (2019). One million species at risk of extinction, UN report warns. *National Geographic*. URL: <https://www.nationalgeographic.com/environment/2019/05/ipbes-un-biodiversity-report-warns-one-million-species-at-risk/> Noudettu 4.2.2020.
- Lehtinen, I. (2019). Toivottomuuden puolesta. *Niin & näin* 3/19. URL: <https://netn.fi/node/7431> Noudettu 30.12.2019.
- Lenton, T., Rockström, J., Gaffney, O., Rahmstorf, S., Richardson, K., Steffen, W. & H. J. Schellnhuber (2019). Climate tipping points – too risky to bet against. *Nature*. 27. 11. 2019 URL: <https://www.nature.com/articles/d41586-019-03595-0> Noudettu 30.12.2019.
- Lenzen, M. & Cummins R. A. (2011). Life-styles and Wellbeing Versus The Environment. *Journal of Industrial Ecology*, 15(5), 650-652.
- Leopold, A. (1970 [1949]). *A Sand County almanac with essays on conservation from Round River*. Enlarged edn. New York: OUP & Ballantine Books.
- Leopold, A. (2017 [1949]). *Sand Countyn Almanakka ja luonnoksia sieltä täältä*. Tampere: niin & näin
- Leslie, J. (1996). *The end of the world: The science and ethics of human extinction* (Repr. ed.). London: Routledge.
- Levy, Neil (2005): Downshifting and Meaning in Life. *Ratio* 18 (2): 176–18
- Linkola, P. (1989). *Johdatus 1990-luvun ajatteluun*. Juva: WSOY.
- Lorenzen, J. A. (2012). Going Green: The Process of Lifestyle Change 1. *Sociological Forum*, 27(1), 94–116.
- Lorenzen, J. A. (2014). *Going green: reducing consumption in contemporary America* (Doctoral dissertation) Rutgers University-Graduate School-New Brunswick. URL: <https://rucore.libraries.rutgers.edu/rutgers-lib/44162/> Noudettu 13.7.2020.
- Ludwig, D. (2001). The era of management is over. *Ecosystems* 2001, 4, 758-764.
- Lähde, V. (2013). *Niukkuuden maailmassa*. Tampere: Niin & näin.
- Manninen J. 1977. Maailmakuvat maailman ja sen muutoksen heijastajina. Teoksessa Kuusi, M., Alapuro, R. & Klinge, M. (1977) *Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena*. Keuruu: Otava.
- Marshall, G. (2014). *Don't Even Think About It: Why Our Brains Are Wired to Ignore Climate Change*. New York: Bloomsbury USA.
- Massa, I. (1993). Ryysyrannasta riskiyhteiskuntaan. Ympäristökysymys suomalaisessa sosiaalipolitiikassa. Teoksessa Massa, I. (1998). *Toinen ympäristötiede*. Gaudeamus: Tampere.
- Massa, I. (1994). Suomi ympäristötietoisessa Euroopassa. Teoksessa Massa, I. (1998). *Toinen ympäristötiede*. Tampere: Gaudeamus.
- Massa, I. (1998). *Toinen ympäristötiede*. Tampere: Gaudeamus.
- Massa, I. & Haverinen, R. (2001) *Arkielämän ympäristöpolitiikka: esitutkimus*. Ympäristöministeriö.

- Massa, I. & Ahonen, S. (2006). *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Tampere: Gaudeamus.
- Masten, A. (2014). Global Perspectives on Resilience in Children and Youth. *Child Development* 85:1, 6-20.
- Masten, A. S., & Reed, M. G. J. (2002). Resilience in development. *Handbook of positive psychology*, 74, 88.
- Mazur, L. (2013). Cultivating Resilience in a Dangerous World. Teoksessa L. Starke, E. Assadourian, T. Prugh & Worldwatch Institute. (2013). *State of the world 2013: Is sustainability still possible?* Washington, DC: Island Press.
- McAnany, P. & Yoffee, N. (Toim.) (2010). *Questioning collapse. Human resilience, ecological vulnerability, and the aftermath of empire*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., & Behrens, W. W. (1972). *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. New York: Universe Books.
- Meadows D., Randers, J. & Meadows, D. (2004). *Limits to Growth. The 30-year Update*. London: Earthscan.
- Mikulewicz, M. (2019). Thwarting Adaptation's Potential? A critique of resilience and climate-resilient development. *Geoforum* 2019, 267-282.
- Mitchell, R. (2002). *Dancing at Armageddon: Survivalism and Chaos in Modern Times*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Morton, T. (2016). *Dark Ecology: For a Logic of Future Coexistence*. New York: Columbia University Press.
- Moses, A. (2020). 'Collapse of civilisation is the most likely outcome': top climate scientists. Voice of Action, June 5 2020. URL: <https://voiceofaction.org/collapse-of-civilisation-is-the-most-likely-outcome-top-climate-scientists/> Noudettu 29.9.2020
- Mumford, L. (1967). *The myth of the machine. [1], Technics and human development*. London: Secker & Warburg.
- Myllyniemi, S. (toim.) (2017). *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*. URL: https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2017/03/Nuorisobarometri_2016_WEB.pdf Noudettu 23.1.2019.
- Mäkinen, K., Sorvali, J., Lipsanen, A. ja Hildén, M. (2019). *Kansallisen ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelman 2022 toimeenpanon väliarviointi*. Maa- ja metsätalousministeriö 3.4.2019. URL: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161498/11_2019_Kansallisen_%20ilmastonmuutoksen%20ss%202022%20tp%20valiarviointi_netiti.pdf?sequence=1&isAllowed=y Noudettu 31.1.2020.
- Næss, A. (1989). *Ecology, community and lifestyle: outline of an ecosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Nearing, H. & Nearing, J. (1989). *The Good Life. Helen and Scott Nearing's Sixty Years of Self-Sufficient Living*. New York: Schocken Books.
- Neisser, U. (1982). *Kognitio ja todellisuus*. Espoo: Weilin & Göös.
- Nielsen, K. S., Clayton, S., Stern, P. C., Dietz, T., Capstick, S. & Whitmarsh, L. (2020). How Psychology Can Help Limit Climate Change. *American Psychologist* Advance online publication. URL: <https://doi.org/10.1037/amp0000624> Noudettu 14.7.2020.
- Nikander, P. (2010). Jäsenkategoria-analyysi ja haastattelun kulttuuriset järjestykset. Teoksessa Ruusuvoori, J., Nikander, P., & Hyvärinen, M. (2010). *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Nordlund, L. (2018). *Omavaraistumisesta*. URL: <http://omavaraopisto.fi/omavaraistumisesta/> Noudettu 4.2.2020.
- Nordlund, L. (2020). *Kannanottoja 2020-luvulle – Omavaraopisto*. Elonkehä 1/2020
- Nordlund, L. & Dorff, M. (2014): *Elämämme perusteista*. Palladium books. Sähköinen versio. URL: http://omavaraopisto.fi/wp-content/uploads/2017/12/EI%C3%A4mmePerusteista_Kirja2014.pdf Noudettu 25.4.2018
- Orlov, D. (2013). *The Five Stages of Collapse: Survivors' Toolkit*. Gabriola Island: New Society.
- Ostrom, E. (2004). Review of Panarchy: understanding transformations in human and natural systems: Lance H. Gunderson and C.S. Holling (Eds.) (2002). Island Press, Washington, DC. *Ecological Economics*, 49(4), 488–491.
- Parkins, W. & Craig, G. (2006). *Slow living*. Sydney: University of New South Wales Press.
- Pearson L. & Pearson J. (2012). Societal collapse or transformation, and resilience. *Proceedings of the National Academy of Science USA*. 2012 Jul 24; 109(30): E2030–E2031. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3409784/?tool=pmcentrez&report=abstract> Noudettu 1.2.2020
- Pepper, D. (1996). *Modern Environmentalism: an introduction*. London: Routledge.
- Pietilä, I. (2010). Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi. Kaksi aineistoa erilaisen vuorovaikutuksen kenttänä. Teoksessa: Ruusuvoori, J., Nikander, P., & Hyvärinen, M. (2010). *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Pihkala, P. (2017). *Päin helvettiä? Ympäristöahdistus ja toivo*. Helsinki: Kirjapaja.
- Poijula, S. (2019). *Resilienssi: muutosten kohtaamisen taito*. Helsinki: Kirjapaja.
- Purokuru, P. (2018). *Täysin automatisoitu avaruushomoluksuskommunismi*. WSOY.
- Rantanen, L. (2015). *Pahan päivän varalle. Survivalismi 2000-luvun Yhdysvalloissa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: Valtiotieteellinen tiedekunta. URL: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/156699/Rantanen_Antropologia.pdf?sequence=2 Noudettu 4.5.2018.

- Redman, C. & Kinzig, A. (2003). Resilience of past landscapes: resilience theory, society, and the *longue durée*. *Conservation Ecology* 7(1): 14.
- Reich, J. W. Zautra, A. & Hall, J. (Toim.) (2010). Handbook of adult resilience. The Guilford Press.
- Renfrew, C. (1984). *Approaches to Social Archaeology*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ripple, W., Wolf, C., Newsome, T., Galetti, M., Alamgir, M., Crist, E., Mahmoud, M, Laurance, W., 15,364 scientist signatories from 184 countries; World Scientists' Warning to Humanity: A Second Notice, *BioScience*, Volume 67, Issue 12, 1 December 2017, Pages 1026–1028
- Ripple, W. Wolf, C., Newsome, T., Barnard, P., Moomaw, W. (2020) World Scientists' Warning of a Climate Emergency, *BioScience*, Volume 70, Issue 1, January 2020, Pages 8–12
- Robbins, T., & Palmer, S. (1997). *Millennium, messiahs, and mayhem: contemporary apocalyptic movements*. New York: Routledge.
- Roos, J.P. (1987). *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista*. Helsinki: SKS.
- Roos, J.P. (1988). *Elämäntavasta elämäkertaan. Elämäntapaa etsimässä 2*. Tutkijaliitto: Jyväskylä.
- Roos, J.P. (1990). Life-style studies in sociology: from typologies to fields and trajectories. *Bibliotheca Nutritio et Dieta*, 45, 1.
- Ruusuvuori, J. (2010). Vuorovaikutus ja valta haastattelussa -keskusteluanalyttinen näkökulma. Teoksessa: Ruusuvuori, J., Nikander, P., & Hyvärinen, M. (2010). *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori, J., Nikander, P., & Hyvärinen, M. (2010). *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Saaristo, K. (1994) *Henkilökohtainen ekologia: Onko vihreä elämäntapa vastausyritys moderniin?* Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto: Sosiologian laitos.
- Salminen, A., & Vadén, T. (2013). *Energia ja kokemus: naftologinen essee*. Tampere: Niin & näin.
- Salminen, A. & Vadén, T. (2018). *Elo ja anergia*. Eurooppalaisen filosofian seura ry.
- Scranton, R. (2015). *Learning to Die in the Anthropocene: Reflections on the End of a Civilization*. San Francisco: City Lights Books.
- Shi, D. (1986). *In Search of the Simple Life. American voices, past and present*. Utah: Gibbs M. Smith, Inc.
- Silvasti, T. (2014). Sisällönanalyysi. Teoksessa Massa, I. (toim.) (2014). *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Siponen, A. (1999). ”Ei minulle voi käydä näin!” Tutkimus astmaatikkojen sairastamisesta. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

- Starke, L., Assadourian, E., Prugh, T., & Worldwatch Institute. (2013). *State of the world 2013: Is sustainability still possible?* Washington, DC: Island Press.
- Steffen, W., Richardson, K., Rockström, J., Cornell, S. E., Fetzer, I., Bennett, E., . . . Historiska studier av teknik, vetenskap och miljö. (2015). Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet. *Science*, 347(6223), 736-747.
- Suárez-Varela, M., Guardiola, J., González-Gómez, F. (2016). Do Pro-environmental Awareness and Behaviours Contribute to Improve Subjective Well-being? *Applied Research Quality Life* (2016) 11: 429-444.
- Tainter, J. (2014 [1988]). *The Collapse of Complex Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor, B. (2010). *Dark green religion: nature spirituality and the planetary future*. University of California Press.
- Taylor, B., Wright, J., & LeVasseur, T. (2020). Dark green humility: religious, psychological, and affective attributes of proenvironmental behaviors. *Journal of Environmental Studies and Sciences*, 10(1), 41–56.
- Thoreau, H. (2004 [1854]). *Walden and Other Writings*. New York: Bantam Dell.
- Trischler, H. (2016). The Anthropocene: A Challenge for the History of Science, Technology, and the Environment. *NTM*, 24(3), 309-335.
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos. ed.). Helsinki: Tammi.
- Tuovinen, P. (2019). *Kohti ekologista elämäntapaa: Kokemuksia ekologisen elämäntapamuutoksen prosessista*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Turner, G. (2008). A comparison of *The Limits to Growth* with 30 years of reality. *Global Environmental Change* 18 (3), 397-411
- Turvallisuuskomitea 2017: *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia: Valtioneuvoston periaatepäätös*. URL: https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/02/YTS_2017_suomi.pdf
- United Nations. Department of Economic and Social Affairs. (2017). World population projected to reach 9.8 billion in 2050, and 11.2 billion in 2100. *News* 21 June 2017. URL: <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/world-population-prospects-2017.html>
Noudettu 14.7.2020
- UNFCCC (2020). *Adaptation and Resilience*. URL: <https://unfccc.int/topics/adaptation-and-resilience/the-big-picture/what-do-adaptation-to-climate-change-and-climate-resilience-mean>
Noudettu 31.1.2020.
- Vadén, T. (2016). Modernin yksilön harhat ja ympäristökasvatus. Teoksessa Suominen, A. (toim.) Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella - avauksia, suuntia, mahdollisuuksia. Aalto-yliopiston julkaisusarja – TAIDE + MUOTOILU + ARKKITEHTUURI 3/2016. Helsinki: Aalto ARTS Books, 135; 141.

- Vanninen, S. (2017). Leipäviljan varmuusvarastot lähes puolitetu – raaka-aineiden varastointi ei riitä turvaamaan yhteiskuntaa. *Keskisuomalainen* 11.1.2017. URL: <https://www.ksml.fi/kotimaa/Leip%C3%A4viljan-varmuusvarastot-l%C3%A4hes-puolitettu-%E2%80%93-raaka-aineiden-varastointi-ei-riit%C3%A4-turvaamaan-yhteiskuntaa/907964> Noudettu 4.5.2018.
- Viitala, J. (2011). *Miten maailma loppuu?* Jyväskylä: Atena.
- Vilka, H. (2015). *Tutki ja kehitä* (4. uud. p. ed.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vuorio, H.-K. (2019). *Omavaraisuuteen pyrkivän kotitalouden arki ja sen merkitykset – Miten arkea rakennetaan suhteessa moderniin yhteiskuntaan?* Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Walker, B., Holling, C., Carpenter, S. & Kinzig A. (2004): Resilience, adaptability and transformability in social-ecological systems. *Ecology and Society* 9(2): 5.
- Walker, B., Salt, D., & Reid, W. (2006). *Resilience Thinking. Sustaining Ecosystems and People in a Changing World*. Washington, DC: Island Press.
- Wilson, E. O. (1984). *Biophilia*. Cambridge: Harvard University Press.
- WWF (2016). *Living Planet Report 2016. Risk and resilience in a new era*. Gland: WWF International.
- WWF (2020). *Living Planet Report 2020*. URL: <https://livingplanet.panda.org/en-us> Noudettu 29.9.2020
- Yildirim, A. 16.12.2019. Kun aikaa ei enää ole. *Helsingin Sanomat, Nyt*. URL: <https://www.hs.fi/nyt/art-2000006344757.html> Noudettu 30.12.2019.
- Zeestraten, J. (2008). *Strolling to the beat of another drum: Living the “Slow Life”*. Lincoln: Lincoln University.
- Zerzan, J. (Toim.) (2005). *Against civilization: readings and reflections*. Los Angeles, CA: Feral House.
- Ziehe, T. (1989). *Kulturanalyser: Ungdom, utbildning, modernitet*. Stockholm/Stehag: Symposion Bokförlag.
- Zimmerman, M. E. (1994). *Contesting Earth’s Future: Radical Ecology and Modernity*.
- Österåker, M. (2016). *Unelma omavaraisuudesta: Käytännön opas*. Malesia: Nemo.

LIITTEET

Liite 1: Haastattelurunko

Haastattelurunko graduaineiston keräämiseen, kesä 2019

Haastattelut tehdään haastateltavien asuinpaikoissa. Haastatteluissa yhdistän kävely- ja istumahaastattelua, sekä hieman etnografista otetta siinä, että havainnoin 'kenttää' ja teen merkintöjä ja otan valokuvia siitä, mitä näen. Aluksi teemme kierroksen tiluksilla, ja pyydän haastateltavaa kertomaan elämänsä eri osa-alueista (esim. viljelykset, polttopuut, koneet, varastot, kulkuvälineet jne.). Sitten pidämme tauon, jonka aikana haastateltava täyttää taustatietolomakkeen, ja minä kirjaan kenttäpäiväkirjaan havaintojani ja vaikutelmiani kävelystä. Tämän jälkeen tulee istumahaastattelu, joka on lähestymistavaltaan suhteellisen avoin ja temaattinen. Nauhoitan sekä kävely-, että istumahaastattelun. Istumahaastattelun jälkeen kirjaan vielä tarvittaessa muistiin havaintojani tästä tilanteesta.

Alla olevat kysymykset toimivat apunani ja tarkistuslistanani istumahaastattelussa. En esitä niitä välttämättä sanatarkasti tai täysin samassa järjestyksessä kuin alla, mutta pyrin pitämään huolta siitä, että kaikki aiheet tulevat käsitellyiksi. Arjen käytännöt tulevat jossain määrin esiin todennäköisesti jo kävelyhaastattelun aikana.

Haastattelun teemat

Elämäntapa

Arki

Kertoisitko elämästäsi (tyypillisen) vuoden kierron aikana: mitä teet milloinkin. (päivärytmi/viikon kulku)

Missä elämäsi keskeisimmät paikat ovat? (täällä, vai useissa eri paikoissa? Miten liikut?)

Miten ja miksi (motivaatiot) elämäntapasi on muotoutunut juuri tällaiseksi?

Mistä olet saanut tarvittavat taidot ja tiedot?

Sosiaaliset suhteet, yhteisö

Keiden ihmisten kanssa olet tekemisissä? Millä tavoin? Minkä verran vietät aikaa yksin? Millainen merkitys muilla ihmisillä on elämässäsi? (läheiset/yhteisö/verkostot)

Miten ja minkä verran vietät aikaa eläinten/kasvien parissa? Luonnossa? Mitä ne sinulle merkitsevät?

Elanto (tulee osin lomakkeelta)

Miten ansaitset elantosi? (Palkkatyö/tuet/säästöt? Omavaraisuuden aste? Vaihdamatalous tms.?)

Parhaat ja haastavimmat puolet

Mistä asioista nautit eniten elämäntavassasi? Mitkä asiat ovat sinulle merkittäviä?

- millaisia tunteita ne herättävät?

Mitkä asiat elämäntavassasi tuntuvat hankailta/raskailta?

- millaisia tunteita ne herättävät? (vastavirtaisuus/yksinäisyys?)

- mikä auttaa jaksamaan?

Riippuvuudet

Mistä asioista olet riippuvainen nykyisessä elämäntavassasi? Eli mitä ilman et voisi tulla toimeen? (esim. Koneet, auto, polttoaineet, sähkö, julkinen infra, palvelut, luonnonympäristö)

Oletko/mistä olet luopunut (mistä riippuvuuksista olet päässyt irti?) & onko se ollut vaikeaa? Mitä mahdollisesti tullut tilalle?

Pyritkö kehittämään elämäsi johonkin suuntaan? Miten, mihin suuntaan? Mistä syistä pyrit tähän? Miten se sujuu? Millaisia haasteita siinä on?

- onko sinulle tärkeää pysyä juuri tässä paikassa, vai voisitko (aiotko) siirtyä johonkin?

Tulevaisuus

Millaisena näet maailman nykytilanteen? Lähitulevaisuuden? Esim. 10-20 vuoden päästä?

Seuraavien 50 vuoden aikana/lastesi elinaikana? Hamassa tulevaisuudessa?

Seuraatko tilannetta? Mitä kautta hankit tietoa?

Millaisia vaikutuksia arvelet tulevaisuuden kehityskuluilla olevan omaan elämäsi/lähipiirisi?

Entä suomalaisen yhteiskuntaan, globaalisti?

Mitkä näet tärkeimpinä/todennäköisimpinä omaan arkeesi vaikuttavina muutoksina?

(Esim. ilmasto-olosuhteet, henkilökohtainen turvallisuus, ostoelintarvikkeiden ja muun ostotavaran, polttoaineen saatavuus ja hinnat, paikallisen ympäristön muutokset, lakimuutokset e.g. omaisuusturva... Lyhytkestoiset häiriöt vs. pitkäkestoiset/pysyvät muutokset)

(Eli miten näet/näetkö, että romahdus tapahtuu? Miksi juuri näin?)

Omat vaikutuskeinot ja -mahdollisuudet:

Millä tavoin pyrit itse vaikuttamaan tulevaisuuteen?

– omaasi (**konkreettiset teot arjessa i.e. varautumisstrategiat**)? entä laajemmin?

→ miksi juuri nämä tavat?

Minkälaiset **mahdollisuudet** uskot itselläsi olevan vaikuttaa omaan tulevaisuuteesi? Entä laajemmin? Mihin arviosi perustuu?

(Epävarmuustekijät → tulevaisuuden tuntemattomuus, itsestä riippumattomat kehityskulut)

Miten **arvioit pärjääväsi** tulevaisuudessa?

Mitkä (olemassa olevat tai suunnitellut) osat omassa elämäntavassasi näet tärkeimpinä pärjäämisen kannalta?

Mikä parantaisi pärjäämisen mahdollisuuksia? (esim. yhteisö; entä vanhuus?)

Miten paljon ajattelet tulevaisuutta, uhkia?

Missä määrin tekemisiäsi ohjaa valmistautuminen tuleviin muutoksiin?

Millaisia tunteita tulevaisuuden ajattelemisen sinussa herättää? (jos vaikeita tunteita, mikä auttaa pärjäämään niiden kanssa?)

Millaisia tunteita tuo varautuminen tulevaisuuteen?

Maailmankuva:

Poliittinen, yhteiskunnallinen näkemys

Kuinka muuttaisit (vai muuttaisitko) nykyistä poliittista/taloudellista järjestelmää/kulttuuria, jos saisit päättää? Miten mahdollisena näet muutoksen? Mistä ongelmat johtuvat?

Olivatko jotkin asiat paremmin ennen, esim. esiteollisessa yhteiskunnassa?

Mitä asioita jäisit kaipaamaan nyky-yhteiskunnasta, jos se lakkaisi olemasta?

Ihmiskuva

Onko mielestäsi olemassa jokin yksi 'ihmisluonto' (esim. rationaalinen oman edun tavoittelija/ihminen ihmiselle susi/vastavuoroinen apu...)? Miksi ajattelet näin?

Luontosuhde

Miten kuvailisit omaa suhdettasi luontoon/ympäristöön? Millaisena näet oman paikkasi maailmassa?

Millaisena näet ihmisen ja luonnon suhteen yleensä? (vallalla oleva luontosuhde? Ideaalinen tilanne?)

Hengellisyys, elämän tarkoitus

Haluatko kertoa hengellisestä katsomuksestasi? Miten se näkyy elämäntavassasi/Millainen merkitys sillä on elämäntapasi kannalta?

Onko mielestäsi elämällä (ihmiselämä, elämä yleensä) joku tietty tarkoitus? Mikä se on?

Lopuksi:

Mikä sai sinut osallistumaan tähän haastatteluun?

Liite 2: Taustatietolomake

Taustakysymykset – haastateltava täyttää itse

Vastaa niihin kysymyksiin, joihin haluat ja osaat vastata.

Ikä

Sukupuoli

Koulutus

Ammatti

Montako henkilöä taloudessasi asuu?

- aikuisia
- lapsia alle 18 v.

Onko taloudessasi kotieläimiä? Jos, niin mitä ja montako?

Arviolta minkä osuuden kotitaloutesi ruoasta tuotat(te)/keräilet(te)/pyydät(te) itse (ruoan riittävyys vs. ostoruoan määrä, voit kertoa myös sadon kilomääriä, jos tiedossa)?

Mitä energian- ja lämmönlähteitä kotitaloudessasi on käytössä?

- fossiiliset: mitä ja missä?
- sähkö: lämmitys/viilennys/valo/kodinkoneet ja laitteet/liikkuminen
- maalämpö
- puu: missä?
- aurinko/tuuli: mitä ja missä?
- muu: mitä ja missä?

Mikä on tilasi pinta-ala?

Josta ruoantuotannossa (noin):

Laitumena:

Muut käyttötarkoitukset:

Rahatalous ja tulonlähteet

Paljonko arviolta käytät rahaa kuukaudessa?

Mihin käytät rahaa (arvioi myös määrä, jos mahdollista):

Vesi

Sähkö

Ruoka

Tarve-esineet

Vaatteet

Puhelin/netti

Vakuutukset

Matkat/liikkuminen

Harrastukset

Opiskelu

Muu

Mistä lähteistä saat tuloja?